2

ეროვნული ბიბლიოთეკა

მოკლე ფილოსოფია

გინა

სიბრძნის მოყვარება

რომელი შეიცვამს თავისში ფსიხოლოღიას, ლოღიკას, ბუნებით ღვთის მეტყველებას (თეოდისე) და ზნეობას (მორალ)

მაღალს სწავლაში შესასვლელ ყმაწვილ კაცთათვის.

კოსტანდინეპოლი

ანთუან გვიზალიანის სტამბა

1880

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ფილოსოფია

გინა

სიბრძნის მოყვარება

რომელი შეიცავს თავისში ფსიხოლოღიას, ლოღიკას, ბუნებით ღვთის მეტყველებას (თეოდისე) და ზნეობას (მორალი)

მაღალს სწავლაში შესასვლელ ყმაწვილ კაცთათვის.

კოსტანდინეპოლს

ჰენთუან გვიზალიანის სტამბაში.

1880

47

ეროვნული ბიბლიოთეკა

წინა სიტყვა

ვისაც უნდა რომ სწავლული და განათლებული [illegible] [illegible]ხდეს, და თავისი საზოგადოებისთვისაც გამოსადეგი და დახელოვნებული მწერალი, ეჭირება მას შეისწავლოს რავდენადაც შეიძლება სრულად, როგორც რეტორიკა ეგრეთვე ფილოსოფია, რომელი იწოდება ხელოვნებად გონიერებისა და სიტყვიერებისა; რადგან ვითარცა რეტორიკა ასწავლის მშვენიერს და გამკვეთს ლაპარაკსა და წერასა, ამავ ნაირად ფილოსოფიაც ასწავლის კაცს სიბრძნით, ჭკვით, და საფუძვლიანად ლაპარაკს, წერას და გარჩევასა ჭეშმარიტებისა სიცრუისაგან.

ამისთვის შემდგომ ხელად სახმარი მოკლე რეტორიკის გამოცემისა, ვისურვეთ გამოცემა ამ მოკლე ფილოსოფიისა გინა სიბრძნის მოყვარებისაც რომელი შედგენილია ახალს და ადვილ მეთოდ ზედ, რათა გამოადგესთ ეს ხელ სამძღვანად მაღალს სწავლაში შესასვლელ ყმაწვილ კაცთა. და მართლიად თუ დახელოვდნენ ერთხელვე ისინი ამ ფილოსოფიაში, შემდგომ ვეღარ შეაცდენენ იმათ ვერც მრუდი სჯით ახსნა საგნებისა და ვერცა რა მრუდი სჯით შედგენილი წიგნები მოჩვენებული ფილოსოფიანი და ღმერთმანც ჰქმნას ესრედ იქმნეს.

ამის გარდა ხსენებული ფილოსოფიის და ხელად სახმარი რეტორიკის გარჯად შესწავლით ფრიად მომზადებულნი შეიქმნებიან იგინი, მაღალს სწავლაშიც ადვილად და მალე წინ წასვლისათვის.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

საქ. სსრ კ. მარქსის
სახ. სახ. რესპუბ.
ბიბლიოთეკა

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ფ ი ლ ო ს ო ფ ი ა

გინა

ს ი ბ რ ძ ნ ი ს მ ო ყ ვ ა რ ე ბ ა (Philosophie)

შ ე ს ა ვ ა ლ ი .

ფილოსოფიის საგანი — მისი სხვა მეცნიერებათა თანა ქონგილი დამოკიდებულობა — და განყოფა მისი.

ს ა გ ა ნ ი ფ ი ლ ო ს ო ფ ი ი ს ა .

ფილოსოფია არის სიყვარული გინა სწავლა სიბრძნისა. სიბრძნე არის მეცნიერება გინა ცოდნა უმაღლესთა მიზეზთა, ანუ მეცნიერება დასაწყისთა (პრენსიპ) მაშ საგანი ფილოსოფიისა არის მიზეზი (რეზონ) რამეთა.

აქ მეცნიერების თქმით გვესმის ჩვენ შემოკრებულობა ერთმან ერთთან შეკავშირებულთა და განწყობილთა ჭეშმარიტებათა გინა ცნობათა.

დ ა მ ო კ ი დ ე ბ უ ლ ო ბ ა ფ ი ლ ო ს ო ფ ი ი ს ა ს ხ ვ ა მ ე ც ნ ი ე რ ე ბ ა თ ა თ ა ნ ა. — სხვა ყველა მეცნიერება შეიძლება ორად განიყვნენ: და არიან ესენი: ზომის მომყვანებლობა? (მათემათიკა) ბუნების მეტყველება, (ფისიკა) მოთხრობა (ისტორია) და ღვთის მეტყველება. ა. მათემათიკებრივნი (ზომის მომყვანებლობითნი) მეცნიერებანი განიხილვენ ნივთიერ სხეულთა ეგრეთი მხედველობითა, როგორც და რაოდენადაც რიცხვისა და ზომ-

ის ქვეშ შევლენ. მაშ იმათი საგანი არის რაოდენობა და რიცხვი.

ფილოსოფიას სწავლის ზომის მომყვანნი (მათემატიკოზნი) გარეგად ჭკვის ხმარებას და განსჯასა სილოგიზმის (სილოგიზმ) საშვალით და გაასჭვავს იმის ხმარებაში.

ბ. ფიზიკებრივნი (ბუნების მეტყველებითნი) მეცნიერებანი განიხილვენ ნივთიერთა სხეულთა, იმათ სხვა და სხვა ნაირ ცვლილებათა, იმათ მიმართობათა და ერთმანერთთან დამოკიდებულობათა ეგრეთ, როგორც და რაოდნადაც შევლენ საგრძნობლების ქვეშ. სიბრძნის მოყვარება განამტკიცებს ფიზიკის გინა ბუნების მეტყველებითი მეცნიერების საფუძველსა, მით რამეთუ აჩვენებს სინამდვილეს გარეული გრძნობისასა და მყოფობასა სხეულთასა. კვალად ასწავლის ფიზიკოსსა გარეგათ განსჯასა (რეზონნე) იმ შედრკინების დაგვარ, რა შედრკინებისაც რომ გამოცდილობისაგან და გამოძებ-გამოსინჯულობისაგან გამოიღებს. ესრეთვე უჩვენებს იმას თავ და პირველ მიზეზსა, და ბოლონდელ აღსასრულსა ამ ნივთიერის ქვეყნისასა, ვითამც ღმერთსა და წინაგანგებულობის სჯულსა მისსა, რომლითაც მართამს მას იგი. ამის გარდა ზნეობრიობითაც ასწავლის მას კეთილად მოიხმართს ეს სასაგრძნობელო რამეები.

გ. ისტორიებრივი მეცნიერება შეიცავს ყოველსა მოხდენილ საქმესა, რაც კაცობრივის მოწმობითა გარდმოგვეცემა ჩვენ. — სიბრძნის მოყვარება დასდებს (განამტკიცებს) მოთხრობის საფუძველსა და თანვე აჩვენებს და დაამტკიცებს კაცთ მოწმობის ნამდვილობასა; კვალად ასწავლის ისტორიკოსსა ტყვილისაგან მართალის გამორჩევას, შედარებით ნაირ ნაირის მოწმობათაისა; დაეხმარება იგი რათა გამოსძებნოს გავლილი საქმების მიზეზები, ღვთიური წინა განგებულობის და

კაცობრივი თავის უფლების გამოძიებით. უწინამძღვ-რებს მას რომ გამოასინჯვინოს და დაანახოს კერძოთ ზნეობრიობა მოხდენილი საქმისა და ის მათი შედეგ-მილებანი, რომელნიც შეიძლება მათგან გამოიდონ.
დ. ღვთის მეტყველებითი მეცნიერება განიხილავს გამო-ცხადებულ ჭეშმარიტებათა, და იმათგან შედრკინებას გა-მოიღებს. აქაც ფილოსოფია მისცემს დამარწმუნებლო-ბის მიზეზებსა. ლოღიკით დაამტკიცებს კაცობრივის მოწმობაების ღირებასა რომელთაც გარდმოუციათ ჩვენ-თვის გამოცხადების საქმენი და გამოცხადებული მოძ-ღვარება; ზესთა ბუნებრივადცა (მეტაფიზიკურად) აჩვ-ენებს სასწაულების შესაძლისობას, რომლებზედაც და-ფუძნილი არის გამოცხადების საქმეები; და ლოღიკით გვალად ასწავლის ღვთის მეტყველს გამოღებასა და წარ-მოდგენასა იმ შედგომილებათა გინა დასკვნათა, რო-მელნიც შეიცვიან გამოცხადებულს წინადადებაებში და ჭეშმარიტებაებში.

განყოფა ფილოსოფიისა. — შეიძლება ფი-ლოსოფია სამ ნაწილად გავყოთ: ვითამც, ლოღიკად, მეტაფიზიკად გინა ზესთა ბუნებრივად და ზნეობითად.
ა. ლოღიკა არის ხელოვნება კარგად განსჯისა, ანუ თუ მეცნიერება დასაწყისთა და სინამდვილისა გინა ჭეშმარი-ტების ცნობის კანონებისა, ერთი სიტყვით ლოღიკა ერთი ხელოვნება არის, რომლითაც განარჩევს კაცი სი-მართლესა სიცრუისაგან.
ბ. მეტაფიზიკა არის სწავლა მარტივ გონებრივთა მე-სატყობელთა არსთა. მეტაფიზიქა ანუ საყოვლიერო-იქმნება და ანუ კერძოობითი.
ა. საყოვლიერო მეტაფიზიქა გინა არსთა მეტყველება (ანთოლოგია) არის სწავლა საზოგადო არსთა და წინა-პირველ დასაწყისთა.

ბ. კერძოობითი მეტაფიზიკა განიხილავს სხვა-და-სხვა-ნაირ არსთა ცალკე ცალკედ.

ყოველნი არსნი რომელნიც ჭკუვის გინა გონების ქვეშ შევლენ, არიან ეს სამნი: ვითამც სხეულნი, სულები, და ღმერთი. აქედგან წარმოსდგება კერძოობითი მეტაფიზიკის სამად განწილვა, რომელთაგან პირველი არს (კოზმოლოღია) რომელი არის სწავლა ნივთიერის ქვეყნისა. მეორე სულის-მეტყველება, (ფსიხოლოღია) რომელიც არის სწავლა გაცებრივის სულისა, მესამედ ბუნებითი ღვთის მეტყველება (თეოლოღია ნატურელი) რომელიც არის სწავლა ღვთისა, გინა სწავლა ღმერთზედ, მხოლოდ იმ რამებზედ რომლებისაც კაცს შეუძლია მარტივი ჭკუვით გაცნობა.

გ. ზნის მეტყველება არის სწავლა ზნეობისა ანუ ხელოვნება კეთილი სიცოცხლისა.

ამ ნაირს განყოფილებას მისდევდნენ საზოგადოდ წინაპარნი. ხოლო ახლანდელი ბაკალორეას განცხადება (პროგრამ) ახლის განყოფილობით ფილოსოფიას ოთხად ანაწილებს ვითამც: ფსიხოლოღიად გინა სულის მეტყველებად, ლოღიკად, ზნეობად, და ბუნებით ღვთის მეტყველებად. ამ განყოფილობას შევუდექით ჩვენცა ამ მოკლე ფილოსოფიაში, რომელიც შედგენილი არის მოძღვარებისა-ებრ ამ ოთხთა ყოვლად წარჩინებულთა და სახელოვანთა ფილოსოფოზთა, პლატონისა, არისტოტელისა, წმიდა აგვისტინესი და წმიდა თომასი, რომლების შეუცვლელი მოძღვარების შეტანას ვეცადეთ ფრიად და გამოვიყვანეთ კიდევც ამ ფილოსოფიაში.

ნ ა წ ი ლ ი   პ ი რ ვ ე ლ ი

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ფსიხოლოღია გინა სულის მეტყველება. (Psychologie)

თ ა ვ ი   ა.

ფსიხოლოღიის საქმეებისა და გულმისწორებისა გინა ცოდინებისათვის (ქონსიანს)

ფსიხოლოღიის საქმენი არიან იგინი ყოველნი, რომელნიც სულშიდ მოხდებიან ე. ი. სულის ნაირ ნაირი მოქმედებანი და მისი სხვა და სხვა სახის მდგომარეობანი: ა. სულის მოქმედებანი არიან, ფიქრი (ზრახვა) და ნება ბ. მისი მდგომარეობანი არიან: სიხარული, სიმწუხრე, სიამოვნე და ნაღველი.

ხოლო ცოდინობის თქმით ვტყობულობთ აქ იმ შინაგან მგრძნობელობასა ჩვენსა, რომელიცა გვაქვს იმ გავლილს და თუ აწ მყო რაჲმებზედა რომელნიც ხდებიან ჩვენს სულშიდ.

ჩვენი სულის ნაირ ნაირი მოქმედებაებისა და მდგომარეობაებისაგან შეგვიძლია გავიცნათ მისნი შემძლებელობანი, რადგან საგანის ძალი გამოცხადდება მისი საქმებისაგან.

თ ა ვ ი   ბ.

სულის შემძლებელობისათვის გინა მგრძნობელობისა, შემტყობელობითი შემძლებელობათა (ფაკულტე ენტელექთუელ) და საქმითობისათვის (აკტივიტე)

სული არის რომელიც გაცში სცნობს, ჰნებამს და ჰგრ-

ძრობს; და იგი არს ყოველი გაცობრივი მოქმედების და ცხოვრების დასაწყისი.

შემძლებელობა არის ის ძალი მოქმედ[illegible]-აც ჩვენის ნებისად მოვიხმარებთ და რო[illegible] გვინდა ანუ რომელსამე საკუთარს საგანს (ობჯე) დავგ-ახლოვებთ (აპპლიქე) და ანუ მისგან უკან დავაბრუნებთ მას. — ორნაირი შემძლებელობა გვაქვს ჩვენ რომელ-თაგან ზოგნი ეკუთვნიან სულსა ერთად შეერთებულად ხორცთანა, და ზოგნიც სულის საკუთრებანი არიან. — პირველებს თავიანთი ფესვი სულში აქვსთ მაგრამ თვი-ნიერ ხორცისა ვერ ისაქმებენ. ესენი მგრძნობელობას ეკუთვნიან და არიან ანუ წარმომდგენლობითნი (აპპრე-ჰენსივ) ანუ ნატრითნი (აპპეტიტივ) ეგრედ რა სახითაც რომ ამაებით მივიღებთ მარტივად საგრძნობლებზედ წამოსულთ აღბეჭდილებათა (იმპრესსიონ) და ანუ თუ ამ სახით ნაგრძნობი საგნებისაგან ანუ განვშორდებით და ანუ მივიზიდებით. — წარმომდგენლობითი მგრძნო-ბელობითნი შემძლებელობანი, საზოგადო სახელით მგ-რძნობელობად იწოდებიან. ხოლო ნატრითის (მდო-მელობითის) მგრძნობელობითი შემძლებელობაცა შეი-ძლება ბუნების მაქეზებელად (ენსტენკ) ითქვას.

მხოლოდ სულის საკუთარი შემძლებელობანიცა გულ-ხმიერებას შემტყობელობას (ენთელიჟანს) ეკუთვნიან; და ზემოურებივით ესენიც ანუ წარმომდგენლობითნი არიან და ანუ მდომელობითნი, ეგრეთ რა სახითაც ამაებით წარმოვიდგენთ მარტივად ვითარცა მართალს, ანუ შეს-ტყობელ საგნებსა და ანუ ვეცდებით მათს შეერთებასა ჩვენთან ვითარცა კეთილთა და ანუ განვაძევთ მათ ვითარ-ცა ბოროტთა. — ეს გულ-ხმიერობითი წარმომდგენ-ლობითი შეძლებანი საზოგადო სახელით გულის-ხმიე-რებად (შემტყობელობად) იწოდებიან. ხოლო იმას,

რომელსაც წინა პარნი უწოდებდნენ გონების ძალმასა (აპპეტი ენტელექტუელ) ჩვენ ვუწოდებთ მას აწ ნებასა. ამ ორის შეძლებითა სული მომქმედი მოსაქმური (აკ-თივ) არის.

მოსაქმურობა ის ძალი არის, რომელიც რომელთამე არსთა აქვსთ, თავიანთი თავად რაიმე გარდაწყვეტილობის ქმნისა (დეთერმინე) იმ შინაგანის ძალითა, რომელიც იმათთვის საკუთარი არის. —

ეს წინამდეგი არის ვნებულობისა (პასსივითე) რომელიც არის სხვისაგან მიღებული მოქმედება და ანუ მოძრაობა რაიმე.

მგრძნობელობა რომ განვიხილოთ წარმომდგენლობისავით (პერსეპსიონ) და გინდ მდომელობისავით (აპპეთით) მარტივად ვნებითია; და სული მაშინ მიიღებს აღბეჭდილებასა თვინიერ საგნებისაგან მოღებულს საგრძნობლების ორღანოებზედა (სასაქმოებზედა)

შემტყობელობა არის თან ვნებითი და თანვე მოქმედებითი საქმობითი: ვნებითი ამ აზრით რომ წარმოსადგენად (პერსევუარ) საჭიროა რამე საგანი, ან თავით თვისით აწმყო და ანუ თავისი ნაყოფებითა, ხოლო საქმობითი (მოქმედებითი) ამ აზრითა, რომ თვითანვე წარმოიდგენს საგანსა, და ნებიერად თავის თავს წამოუყენებს.

მნებელობაც (ნება) აგრეთვე თან ვნებითია და თანვე საქმობითი (მოქმედებითი) ვნებითია ამ რიგად, რომ უკეთუ მიმზიდურობამ (ანთანდემან) არ წარმოგვიდგინოს საგანი, ჩვენ არ შეგვიძლია ნების მიცემა, როგორც ანდაზაა: არ არის ის ნებიერი რაც წინად არა არს ცნობილი; რადგან არა ფერს არ ვინებებთ თუ რომ წინდაწინ არ გავსინჯავთ და ესრედ მნებელობა მიმზიდურობისაგან მიიღებს თავის საგანსა. მაგრამ მოსაქმობით თვით კი მოქმედებითად (აქთივემან) მიიღებს და შეიწყნარებს იმ-

ჯსა, რადგან თავის თავად და თვისის საკუთარის ძალი-თა გაარჩევს სამნებელთ საგანსა, რომელსაცა წარ-უდგენს მას მიმხდურობა, და გარდასწყვეტს (ან [illegible]-მინ) მას ზედ თანახმობასა თვისსა.

ეს სულის სხვა და სხვა შეძლებანი ერთმან ერთისაგან განირჩევიან კვალად თავიანთი საგნებითა. —

მგრძნობელობითი შეძლებაჲის საგანი არის არსი ნი-ვთიერი, აწმდგომი და განუწვალებრივი (განუკვეთელი) (ენდივიდუელ) მეტყობითი შეძლებაების საგანი არის შესატყობი გინა გასაგები არსი, რომელი თუ რომ მარ-თალი არის, საგნის მიმხდურობისა, და თუ კეთილია, მა-შინ მნებელობის საგანი არის.

თ ა ვ ი ბ.

მგრძნობელობისათვის და საგრძნობელთა (სან) გა-გებასა (სანსასიონ) და გრძნობისათვის (სანტიმან)

მ გ რ ძ ნ ო ბ ე ლ ო ბ ა. — მგრძნობელობა არის ის შეძლება რომელიც მიგვაღებინებს აღბეჭდილებათა ზედმოქმედებულთ (პროდუით) ნივთიერის საგნებისა-გან ჩვენს საგრძნობლებ ზედა. — მართალია, როცა საგანი აწმყო არის, არ შეგვიძლია რომ არა ვიგრძნოთ არ დავინახოთ, არ გავიგონოთ და სხვაც; კვალად უკეთუ ჩვენი სასაქმოები (ორგანოები) ასრე ანუ ისრე შეხე-ბულნი გახდნენ (აფფექტე) მაშინ ჩვენის ნებისად ვერ შევიძლებთ რომ არ ვიგრძნოთ სატკივარი ანუ სიამოვნე ამისთვის მგრძნობელობაც არ არის თავისუფალი.

გარნა რადგან მრავალ ნაირ შემთხვევაში შეგვიძლია რომ ჩვენი საგრძნობლები თავის საგნებს მიუმარჯვოთ და ანუ უკან დავაყენოთ მათგან, მაშ აბა უნდა ვსთქვათ

რომ მგრძნობელობაც არის ერთი შეძლება.

მგრძნობელობა ერთი (მიქსტ) შეზავებული შეძლება არის, წინ წარმოსული ერთადვე სულისა და ხორციელისა-გან და თუმცა კი ამისი ფესვი და სამკჳდრო სულშივე არს-ის, გარნა უხორცოდ არ შეუძლია მას საქმობა (ექსერსი) და ჰგავს მესაკრავესა, (მუსიკოსსა) რომელმან თუმც საკრავის დაკვრა იცის, მაგრამ თავის ხელოვნობას ვერ ასაქმებს, თუ რომ საკრავი (ინსტრუმან) ხელთ არა აქვს.

ხორცი სულთან ერთად ამხანაგობით (შეერთებით) მოზიარის მგრძნობელობისა; და ამათ შეიქმნება გამოჳე და ძიმლე დანახვისა, გაგონებისა, მოძრაობისა, სიმწუხ-რისა, სიხარულისა და ესრედ დამთვება სანამ სულთან შე-ერთებულია და მისგან სულდგმული. (ანიმე)

საგრძნობელნი — მგრძნობელობას ხუთი საკუთარი თანამდებობა (ფონქსიონ) აქვს, რომელნიც ხუთი განრჩეული ორგანებით გინა სასაქმოებით (ორგა-ან) სრულდებიან; ამათ ჰქვიანთ ხუთი საგრძნობელნი.

ეს განრჩეულობა თვითეულის სასაქმოების თავიან-თი თვითეულისადმი განსაკუთრებულის საგნისაგან აი-დება, რომელნიც არიან:

მგრძნობელობანი. მხილველობა, გამ-გონელობა, სუნის აღებულობა, გემოს აღებულობა, შემძგრელობა.

თანამდებობანი. დანახვა, გაგონება, სუნ-ვა, ჭამა, შეხება.

სასაქმოები. თვალი, ყური, ნესტოები, სა-ხა, მრთელი ხორცი. (ტანი)

საგანნი. ფერი, ხმა, სუნი, გემო, სხე.

სახის ანუ რომელიმე სხეულის შეხედულობის თქმა-თა გვესმის იგივე მინაგანთა ნაწილთა შეგვამება გინა შეწყობილობა და ამ შეგვამებით არის რომ სხეული რამე

მაგარის ანუ რბილი, ხმელის ანუ ნედლი, ცივის ანუ ცხე-
ლი; და სწორედ ეს ვითარებანი არიან რომელთაც შე-
საძრავის საგრძნობელი ტყობულობს.

ყოველნი მგრძნობელობანი და თჳ[illegible] შე-
ძლება გაუსაკუთრდნენ შესაძრავსა გინა შეხებასა, ესრედ
თუმც თვალი არა სძრავს და არცა შეეხება საგანს, რო-
მელსაც ხედავს შორითგან, გარნა ამ საგნისაგან გამო-
გრთალი ნათლის სხივთა მიყენებითა ხედავს. აგრეთვე
ყურიცა რისამე სხეულის დარახუნებითა ჭაერის ძანძალ-
ისაგან გაიგონებს ხმასა.

გ ა გ ე ბ ა ს ა ზ ე დ ა (სენსაციონ) გაგება არს
შეხება ზედმოქმედებული სულდგმულსა ხორცსა ზედა,
ჩვენ ხორცზე სხვა გარეული სხეულის ადმბეჭვდელობ-
ითა ანუ ჩვენი ხორცის ერთის ნაწილის მეორე ნაწილ-
ზედ შეხებითა, მაგალითად: ოდესაც ხელს ხელზედ და-
ვიდებთ ანუ თვალ წინ დავიჭერთ და სხვაც.

ა. სულს გაგება არ ექმნება უხორცოდ, ამისაგან არის
რომ უთვალო (ბრმა) ვერ დაინახავს.

ბ. ხორცსაც უსულოდ გაგება არ ექმნება, ამისთვის მკ-
ვდარი ხორცი (მძორი) ვერც ხედავს, არც ესმის, არცა
რა სწყენს, ერთის სიტყვით ვეღარა ფერს ჰგრძნობს.

გ რ ძ ნ ო ბ ა გრძნობის თქმით გვესმის ის შინა-
განი მოძრაობანი, რომელნიც გარდმოგვეცემა ჩვენ
ზოგიერთი რამის გაგების დროს, მაგალითად: გველის
დანახვის წამს, შიშის გრძნობა მომეცემა, მშვენიერი
ხმიების შეწყობილობა მომწონებლობის გრძნობას მო-
მცემს მე და სხვაც.

გრძნობისაგან წარმოსდგებიან ვნებანი, რომელთაც
აქ მხოლოდ დავასახელებთ. ვნება არის ერთი გრძნო-
ბითი მოძრაობა, რომლით მივიზიდებით ჩვენ კეთილი-
საკენ და ანუ განვშორდებით ბოროტისაგან. ეს ხსენებ-

ული კეთილი და ბოროტი შეიძლება იყოს ნამდვილი საქმითი ანუ მარტო გამოხატულობით [illegible]-როტი.

ბიბლიოთეკა

ორი სახის ნდომა ანუ გრძნობითი მიდრეკილობანი არიან ჩვენში, რომელნიც იწოდებიან ნატვრითად (კონკუპისიბლ) ანუ მწყრალობითად (ირასიბლ) ეგრედ როგორც და რათდენათაც რომ კეთილისა ანუ ბოროტისა ადვილის ანუ ძნელის შეძენა ანუ განშორება.

ნატვრითი თუ გულის-თქმითი ნდომა ექვს ვნებას შეიცავს: ა. სიყვარულს ნამდვილი ანუ მოჩვენებულის კეთილისასა; ბ. ნატრას რომელიც იმ კეთილისათვის გულს ითქვამს გ. სიხარულს ანუ სიამოვნეს, რომელიც იმას დაიმშვენამს, დ. სიმძულვარეს რომელიც ერიდება ნამდვილი საქმითი ანუ მოჩვენებულის ბოროტისაგან; ე. ზიზღს რომელიც იმისაგან შორდება; ვ. სატკივარს ანუ წუხვილს რომელსაც სწევს.

მწყრალობითი ნდომა ხუთ ვნებას შეიცავს: ა. იმედს რომელიც მიიზიდვის ძნელ კეთილსაგენ, გარნა შესაძლისას; ბ. უიმედობას, რომელიც შორდება შეუძლებელად დათვლილის კეთილისაგან; გ. შიშსა, მიზეზებულსა ზედ მოსაწყენელის ბოროტისაგან; კადნიერებასა გინა გაბედულობასა წინ წარმოსულსა იმ ბოროტის ნახვით, რომლის განშორებას იმედნეულობს; ე. მრისხანებას, რომელიც მოხდენილის ბოროტის საშველებლად მიისწრაფვება.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

თ ა ვ ი დ.

შემტყობელობითი შეძლებისათვის, დაჭვრეტისა გინა წარმომდგენველობისა (პერსეპსიონ), გულმისნობისა, მხსოვნელობისა, გამოხატულობისა, განმსჯელობისა და განსჯისა გინა ჭკუვისათვის.

შემტყობელობითი შეძლების თქმით გვესმის ის ძალა რომელიც გვაქვს საცნობელად ჭეშმარიტებისა.

მჭიდროთ რომ ვსთქვათ შემტყობელობითი შეძლება ერთი არის, რადგან მცნობელობის საგანიც ერთი არის, და მართლიად რამთონიც არსნი მრავალნი და ნაირ ნაირნი იყვნენ და რავდენადაც იმათი შემტყობლობითი დამოკიდებულობა გინა მიმართობა მრავალნი იყვნენ, ჩვენ იმათ ერთის საზოგადო შეძლებითა წარმოვიდგენთ და დავსჭვრეტთ; თავიანთი ნამდვილობის გამო გახდებიან ისინი საგნად მიმხდურობისა. მაშ საფუძვლიანათ რომ დავსჭვრიტოთ, ჭეშმარიტება არის მხოლოდი საგანი შემტყობელობისა, იმ ნაირად ვითარცა ხორციელი დამნახველობისაც ნათელი არის მხოლოდი საგანი, თუმცა სანახავი რამეები და ფერნი კი უთვალავნი არიან.

გარნა შემტყობელობით შეძლებას ანუ მიმხდურობას თავისი ნაირ ნაირი მოქმედებათის შესაფერად სხვა და სხვა სახელები აქვს, როგორც მჭვრეტელობა გინა წარმომდგენლობა (პერსეპსიონ) გულმისნობა გინა მცოდინარობა, მეხსიერება, გამოხატულობა, განმსჯელობა (ჟუჟემან) განსჯა. (რეზონ)

ა. წარმომდგენლობა უმთვრო მიმხდურობის მოქმედობა არის, ვირემდე სხვა რაიმე შეძლება რომლითაც სული თვითან თავის წინ რასმე წარმოიყენამს. —

უკეთუ ეს წარმოდგენა მარტივად გონებრივი არის ეწოდების იმას იდეა. ხოლო თუ გრძნობითი სახით წარმოსდგეს მაშინ ეწოდების იმას ს[illegible]

ბ. გულმისნობა ცოდინობა ამ ლექს[illegible] შეძლება რომელიც გვაქვს ჩვენი მოქმედებაების მოგონების წარმოდგენისა, მათზედ ფიქრობისა, და გამოძიებისა იმ რაჲმეთა რაც ჩვენში გვილია, ვითამც, გვიზრახია, გვინებებია, გვიგრძნია, გვინახამს და გაგვიწევია.

გ. მეხსიერება არის შეძლება ფიქრში შენახვისა და ხელახლავ განსენებისა და წარმოდგენისა ფიქრშიდ საგანთა, ვითამც აღრინდელთ ანუ სხვა დროს ნაქონთ იდეათა, განზრახვათა, ხატთა გრძნობათა და აღბეჭდილებათა; ანუ მარტივად რომ ვსთქვათ მეხსიერება არის შეძლება შენახვისა ფიქრში და ხელახლავ მოგონებისა გავლილთა.

დ. გამოხატულობა ფიქრში (იმაჟინასიონ) რაჲმეთა ორნაირად აიღება, ერთია შეძლება იგი რომლითაც გრძნობითი სახით წარმოიდგენს კაცი თავისში ანუ ნივთიერსა და ანუ სულიერსა საგნებსა, მაგალითად: ღმერთისა, სულსა, ხესა, და სხვაც. და ანუ წარმოიდგენს მარტივად გონებითთა (აბსტრე) საგანთა, მაგალითად: მრგვლობასა, სათნოებასა და სხვაც. და მეორე შეძლება იგი რომლითაც ერთად შერთამს სხვა და სხვა იდეათა და ხატთა მრავალთა ნაშდვილთა საგანთასა და შეადგენს მით ახალ ახალთა რაჲმეთა თავის ფიქრში რაც არ არიან და ანუ რაც ჩვენ სრულიად არ გვენახოს, მაგალითად: ოქროს მთასა, ფრთიან ცხენსა, და სხვაც.

ე. განმსჯელობა (ჟუჟემან) შეიძლება შევრაცხოთ რაჲმე შეძლებად ანუ მოქმედებად რომლით დავამტკიცებით და ანუ განვაძევებთ შეფერებას ორის იდეისასა.

ვ. განსჯა არის შეძლება რომლით გამოიღებს კაცი შედრგინებათა დასაწყისთაგან და რომლით აღვალს ნაყოფი-

ჩაუგან მიზეზზედ და მით ბოლოს გამოიყვანს ყოვლის ნაცნობისაგან.

თითქმის ისრე სჩანს რომ მიმხდურობა [illegible] დოდ რაც შეტყობასა ეკუთვნის, არ [illegible] შეძლებასა; რადგან გონებას არ შეუძლია თავის ნებისად დაადგინოს ცხადი და ნათლოვანი რამე ჭეშმარიტება, და არც ის, რომ შეიწყნაროს ცხადი სიცრუვე და არცა რა დაამტკიცოს ის, რაც საეჭვოდ ჰგონია; გარნა რადგანაც შეგვიძლია ჩვენი შემტყობელობა ამა ანუ იმ საგნებზედ მივაქციოთ და ანუ უკან მოვიბრუნოთ მათგან, მაშ ნამდვილად შეგვიძლია ვსთქვათ, რომ მიმხდურობაც არის ძალი რამე რომელიც შეგვიძლია ჩვენის ნებისად ვიხმაროთ, და ამისგამო მაშასადამე არის იგიც ერთი შეძლება.

თ ა ვ ი მ.

იდეათათვის საზოგადოდ — მათი დასაწყისი გინა დაბადება, და ბეჭედი გინა სახე (ქარაქთერ), მათი ოხვ და პირველნი ცნობანი ჭეშმარიტებანი.

იდეა, საზოგადოდ არის მარტივად გონებრივი სახე (ფორმ) და ბეჭედი (ტიპ) რამეთისა.

დასაწყისი გინა დაბადება იდეათა — ეს ძიება ორი ჰაზრით შეიტყობება. ა. თუ რა არის დაბადება გინა აღმოჩენა იდეათა თავიანთ შიგვე განზრახვითა, ვითამც, მყოფობის წინად რამებისა და იმათგან გარედ სად არიან იდეანი და ბეჭედნი გინა სახეები თვით იმ რამებისა? მაგალითად: ამ საწერი სტოლის გარედ სანამ სრულიად სტოლი არ იყო ჯერედ, სად იყო იმისი იდეა და საიდგან მოვიდა ეს იდეა?

პასუხი აღვილია, ყოველი იდეების დასაწყისი გინა

ბადვა (ორიგენ) ღმერთში არის და იმის განუსაზღვრებელს შემტყობელობაში, ღმერთის უწყანარეს ყოველთა საუკუნებათა აქვს ყოვლი ფრის იდეა [illegible] რომ იმყოფებოდეს და იქმნებოდეს [illegible]

ბ.. მეორე ჭაზრიც ეს არის რომ, რა არის დასაწყისი გინა აღმოჩენა იდეებისა ჩვენში? ვითამც: საიდგან მოგვდიან ჩვენ იდეები რაჲმეებისა? როგორ და საიდგან იწყობის ჩვენში მცნობელობა?

ამისასაც მოვახსენებ, რომ იდეები წარმოსდგებიან ჩვენში ერთსა და იმავე დროს მრჩობლთა გინა ორ გვართა დასაწყისთაგან: ერთი არის ქვეგრძნობითი (სუბექტივ) რომელი არის იგივე გონიერი ქვემდებარე გონების შემტყობი იგი ჯერი, გონებრიობითი დასაწყისი ესე იგი მიმხდურობა ანუ განსჯა თვითეული ჩვენგანისა; და მეორე არის საგნებრივი რომელი არის შესატყობი და განსაცანი საგანი იგი იდეისაგან წარმოდგენილი.

და მართლად შეუძლებელია გაცნობა ანუ რამე იდეის ქონება, უკეთუ არ იყოს ვინმე ქვემდებარე შემძლე წარმოდგენისა და შეტყობისა. დასაწყისი ანუ შემტყობი ქვემდებარეც რომ იყოს შეუძლებელია კვალად გაცნობა, უკეთუ არ იყოს რაჲმე საგანი გინა საცნობელი მაგალ. უკეთუ დანახვის შეძლება არა მქონდეს, ქვეყანაც რომ თვალ წინ მქონდეს და მთელი ნათელიც რომ კვკაჩობდეს, ვერც ნათელს დავინახავ და ვერცა რა ქვეყანასა. — და უკეთუ ძლიერ თვალ მახვილიც ვიყო, თუ რომ წინ საგანი არ მაქვს ანუ თუ სინათლე არ იყოს, ვერაფრის ნახვა შემიძლია; სრულიად ვერა რას დავინახავ.

მთელი საგნები რომელთაც ცნობა შეგვიძლია არიან: ა. ჩვენი თავი, ბ. სხეულნი, გ. სულები, და დ. ღმერთი. ა. ჩვენი თავი, ყოველი კაცი თავის თავს იცნობს შინაგანის მგრძნობელობითა. ბ. სხეულნი. სხეულთას

გავიცნობთ ჩვენ გარეგანის მგრძნობელობითა გინა [illegible]ნი საგრძნობლების საშუალობითა. გ. სულები. თუმცა სულებისას ვერც მყოფობას და ვერც [illegible] ზედმიწევნით, გარნა იმ ღვაწლებისა [illegible] მიერ რომელნიც იმათ საქმეს აცხადებენ, ამიებით შევადგენთ და დავამტკიცებთ იმათ მყოფობასა და იმათი ბუნების რამდენსამე თვისებაებსა (ატრიბუ) და ესრედ ვსცნობით ჩვენ იმათ განსჯითა. დ. ღმერთი. თვით ღმერთსაცა ამავე სახით ვსცნობთ; რადგან თუმცა მის მყოფობას, მის არსებას ანუ ნამდვილობას გინა მყოფელობას ვერა ვხედავთ, მაგრამ მისი საქმეების მიხედვითა, ვსცნობთ იმის მყოფობასა და მისი არსების უმთავრესთა თვისებათა. მაშა სადამე ღმერთსა ვსცნობთ განსჯის საშვალობითა.

იდეების დასაწყისზე გინა ბადებაზედა ფილოსოფოზებში მოხდენილი ბჭობა და ძიება ორ ნაირი არის: ვითამც ჩვენი მეცნობელობის ქვემდებარებითს დასაწყისსა, და საგანებითს დასაწყისსა ზედა.

ა. ქვემდებარებითი დასაწყისი. რომელი არის კაცში ის დასაწყისი ანუ ის ძალი სითგანაც სწარმოებს ყოველი მეცნობელობა? — ზოგნი ამბობენ: დასაწყისად საგრძნობლებს, და ზოგნიც შემტყობელობასა.

საგრძნობელი არ არის დასაწყისი მისი, არცა გარეგანი საგრძნობელი, რომელიც სჭვრეტს და შეიტყობს მხოლოდ ნივთიერსა, საგრძნობსა, აწმყოსა, და კერძობითსა; ხოლო ჩვენ წარმოვიდგენთ და ვტყობულობთ სულიერსაცა, უგრძნობსა, შორიელსა, გონებითსა, და საზოგადოსა. ბ. არცა რა შინაგანი საგრძნობელია რომელი სულის შინაგანს და აწ მყო მდგომარეობას მხოლოდ შეგვასწავლის ჩვენ, გარნა სრულიად არ განგვიცხადებს სიმართლესა და ჭეშმარიტებასა არც ჩვენი გან-

ზრახვისასა და არც არა განზრახულის საგნისასა. მაშა სადამე თუ შინაგანი და თუ გარეგანი მგრძნობელობა საშვალია მხოლოდ მცნობელობისა და [illegible]-ისა.

ბიბლიოთეკა

შოება მაშ შემტყობელობა ანუ განსჯა კაცისა; მართლიად მხოლოდ შემტყობელობითა და განსჯის საშვალობითა გვაქვს ჩვენ რაჲების იდიები რომლებსაცა ვიცნობთ და გავსჯით. მაშ ქვემდებარეითი დასაწყისი ჩვენის იდიებისა არის შემტყობელობა.

ბ. საგნობითი დასაწყისი. — რომელი არის პირველად ცნობილი საგანი? ანუ რომელი არის სულ პირველი იდეა სითგანაც გამომავალობენ სხვა ყოველნი?

ზოგნი ამბობენ, სხეულები და ნივთიერნი არსნიო. მაგრამ როგორ შეჳძლიან ნივთიერის არსისაგან ანუ ნივთიერის არსის იდიისაგან გამოღება იმისი, რაც არ არის იმათში და არც შეიძლება რომ იყოს, მაგალითად. სულიერი არსის იდეა და დაუსრულებელი არსის იდეა? რადგან უდიდესი არ შეიცვის უმცირესში.

ზოგნიც ამბობენ რომ, იგივე სული შინაგანი და სულიერი (მე) (თვით ჩემი თავი) არის უპირველესი საგანი რომელსაც კაცად კაცადი თავ და პირველშივე სცნობსო. კარგი, თანახმა ვარ რომ (მე საგან) (ვითამც ჩემი თავისაგან) წინად არა ფერი იქმნება ცნობილი, მაგრამ ვერ ვიტყვით რომ მხოლოდ მე იყოს საგანი, რომელსაც ყველასაგან უწინ ვიცნობდეთ და ანუ თუ მე იდიისაგან შევადგენდეთ მეორე ყოველს იდიებსა. რადგან მე ზომიერი ვარ, მაშ უზომო ზომიერში როგორ დაეტევა? მაშ აბა მე მაქვს ახლა უზომოს იდეა, ხოლო მეს იდეა მე იმას ვერას დროს ვერ მომცემდა; მაშა სადმე მე უპირველესი და მხოლოდი საგანი არ არის, რომლის იდიისაგანაც წარმომდგარნი ყოფილ იყვნენ ყოველნი იდეანი.

საქ. სსრ კ. მარქს

ხოლო სხვანიც ამბობენ რომ უპირველესი წარმო-დგენილი გინა შეტყობილი საგანი არის განუზომელი, სამღთო არსება თვით ღმერთიო. მაგრამ [illegible] იდეისაგან როგორ შემიძლია გამოდ[illegible] ისა? რადგან განუზომელში ზომიერისა არა ფერია და არც არა ვითარი საზღვარი; მაშ ვერც განუზომელს წარ-მოვიდგენ და დავსჭვრეტ და ვერცა რა იმაში უმყოფის რამის გამოღება (დადგურ) შემიძლია. — მაშა სადამე უმთვრო საზოგადო საგნის გამოძებნა საჭიროა, რომე-ლიც ყოველს შესაძლებს არსს თავისში შეიცავდეს; ეს საგანი არის არსება გინა არსი.

მაშ ყოველ სწორე ფილოსოფოზებთან ვიტყვით რომ პირველი შესწავლილი საგანი არის არსება ანუ მყოფო-ბა, რადგან გაცნობილი რამეებში ყველაზედ უწინ რასაც ვსცნობ; ეს არის რომ, თვით ის რამე არსებობს და არის, მართლიადაც არსება შეეფერება ყოველთა მათ რაც არიან და ანუ რანიც შესაძლებელნი არიან.

მაგრამ სიძნელე იწყობა აქ ხელახლავ. რომელი არის ის არსი, რომელსაც ყოველში და ყველაზედ უწინ წარ-მოვიდგენ და დავინახავ? — ზოგნი ამბობენ რომ ეს არსი არის ღმერთიო. — გარნა ეს შეუძლებელი არის; რადგან იმ დროს ყოველი ფერს რასაც წარმოვიდგენთ და წარკვსთქვამთ (აფფირმონ) ყოველს რამეში უნდა ყო-ფილ-იყო იგივე სამღთო არსება და თვით ღმერთი. ეს-რედ როდესაც წარმოვიდგენ და ვიტყვი ეს ტაბლა არის, ეს კაცი არის, აბა ამის თქმით იგივე ღვთის არსება უნ-და მიიწეროს იმათთვის და ღმერთი უნდა დამეჭვრიტა იმ ტაბლაში და იმ კაცში, რომლით მაშინ ყოვლიფერი ღმ-ერთი უნდა ყოფილ იყო და გარდა ღვთისა სხვა არსება არ უნდა ყოფილ-იყო. — მაშა სადამე უნდა დავიჯერი-ოთ რომ ჩვენი ნათქვამი არსება იგი, რომლის იდეაც

ჰკაქვს ყოველში და უწინარეს ყოვლისა, არის მიზეზი [illegible] მარტივი თვისება საზოგადოდ განხილული, და თვინიერ მსმიდ შეტყობისა (აბსტრაქსიონ) ყოველ[illegible] ბულის არსისა, ზომიერი იყოს თუ განუზომ[illegible]

ამ თქმული აზრის (ასსერსიონ) უმთავრესი წინამძღ-ვრობა ის იქმნება, რომ ესრედ საზოგადოდ განხილუ-ლი არსება, არაფერი არის რომლითა იდეა კიდევ დამთეისა თვინიერ (რეელ) საქმითი საგნისა. — ამის პასუხს მივ-სცემთ, რომ მართლიად საზოგადოდ განხილული არსება თავის თვისით, არა ფერი არის, მაგრამ ნამდვილი და სა-ქმითი კი არის: ა. ღმერთში სრულიად და ერთიანად გა-მოცხადებულია, რადგან ღმერთი არის განუზომელი არ-სი; ბ. დაბადებულ არსებში, რომელნიც ზიარნი არიან არსებისა. მაშა სადამე, როცა მაქვს მე იდეა არსისა სა-ზოგადოდ ეს რომელსაც ვიდგენ და ვსჭვრეტ ერთი მო-ნვენებული რამე არ არის, როგორც არ არის სიმრგვლე ანუ სითეთრე საზოგადოდ დაჭვრეტილი რადგან ამ არსე-ბისთან არის მოკიდებული ნამდვილად მყოფი არსი.

ბ ე ჭ ე დ ნ ი ი დ ე ა თ ა — ბეჭედი არის ის გამო-მცხადებელი ნიშანი, რომელიც იხმარება საგნის გასაც-ნობელად და იმას სხვა ყოვლის ფრისაგან გამოსარჩე-ვად. ბეჭედნი არიან ორ ნაირნი ვითამც, არსებითნი (ესსანსიელ) და სხეობითნი (სპესიო)

არსებითნი არიან ის ბეჭედნი გინა ის სახენი თვინი-ერ რომლებისა არ შეიძლება რომ იდეა იმყოფებოდეს. და ეს ბეჭედნი არიან ჭეშმარიტება და სიბრწყინვალე (სიცხადე) (კლარტე)

ყოველი იდეა ჭეშმარიტი უნდა იყოს, ვითამც თანა მსგავსი გინა შესაფერი (კონფორმ) თავისი საგნისა, და ის საგანი უნდა წარმოადგინოს სწორედ ისრე როგორ-ც რომ არის იგი.

მაშ ის ცრუ იდეა არის, რომელიც არ წარმოადგენს საგანსა ისრე როგორიც რომ არის, და არ არის ის იდეა. მაგალითად: უკეთუ სიმრგვლე წარმოდგენილია [illegible] კუთხურად ანუ თუ სული ნივთიერისაგან[illegible] ნება მე იდეა არც სიმრგვლისა, და არც არა სულისა.

კვალად ყოველი იდეა ბრწყინვალე და ცხადი უნდა იყოს, ვითარცა, საგანი იმ სახით უნდა წარმოადგინოს, რომ ჭკუამ მიხვდეს თუ რა არის ის საგანი? მაშ ბნელი იდეა არ არის იდეა საგნისა, ვიდრემდისინ ბნელია იგი, როგორათაც ბნელი საგნის განა დაბნელებული რამის ნახვა, არ არის იმ საგნის დანახვა. — ბრწყინვალე და ცხადი იდეა მაშინ იქმნება გარჩეული, როცა საგნის ნაირ ნაირ საკუთრებათა და ნაწილთა ცერედ წარმოადგენს, რომ მით გონებამ თუ ჭკუამ ადვილად განარჩიოს იგინი.

რათა რომ იდეა იყოს სრული, უნდა ჰქონდეს სითანასწორე ესე იგი თავის უფლად წარმოადგინოს საგნის ყოველი საკუთრება (პროპრიეთე) და ყოველი შესაძლისი დამოკიდებულობაცა (რელასიონ) მისი.

საჩვენოითი იქმნიან ის ბეჭედნი, რომელნიც ზოგიერთი საცალკეო იდეების მწყობრთ საკუთრებანი არიან, მაგრამ უმთავრესად შეიძლება რომ იდეა იმყოფებოდეს. ამ საჩუობითი ბეჭდების შესაფერისად, შეიძლება იდიების ნაირ ნაირად განყოფა; ესე ვითარი განყოფა მრავალ სახედ იქმნება, გარნა ჩვენ აქ ავსწერთ იმ სახეთა (ესპეს) რომელნიც ჩვეულებითნი და საზოგადონი არიან.

იდეანი შეიძლება განვიხილოთ: ა. სქესისა ებრ რომლითაც გონება შთაისახავს რამებსა. ბ. ნაირ ნაირი ბუნებისაებრ იდიის საგანთა.

ა. სქესისა ებრ რომლითაც გონება შთაისახავს რა-

მეუჵსა, იდეა იქმნება წრფელობითი ანუ განზრახვითი, მოადგილობითი და განფენილობითი, შეგვამებული (კონკრეტ) და აღმაღლებული გინა გონებითი (აბსტრაქტ).

წრფელობითი იდეა არის ის, რომელიც [illegible] ზედ განუზრახველად როგორც მაგალითად მე იდეა მაქუს სიმრგვლისა, ცხენისა და სულისა, თუმც რომ არ ვიფიქრო იმათ ზედა რადგან თუმც ამ წამს არ ვფიქრობ იმათ ზედა და სხვა მრავალ საგნებთა ზედა რომელთაც ვსცნობ, გარნა აქეთგან არ შესდგება რომ ეს იდეები დაკარგული მქონდეს; ეგრედ რომ მარტო ერთი ლექსი და ერთი ნიშანი მეყოფა მე იმათ მოსაგონებლად. ხოლო განზრახვითი იდეა იქმნება მაშინ როცა იმათზედ ვიფიქრებ.

ბ. მოადგილობითი იდეა იქმნება მაშინ როცა საგნის ყოველთა საკუთრებათა წარმოადგენს; ხოლო განფენილობითი როცა წარმოადგენს იმ ყოველს საგნებსა რომლების საკუთრება არის ერთი და იმავე სახისა, მაგალითად: დავსდვათ კაცის იდეა: მოადგილობითა წარმოვიდგენ მე კაცებრივი ბუნების ყოველ ჩემგნათ გაცნობილს საკუთრებათა. ხოლო განფენილობითა ყოველთა განუკვეთელთა, რომელთაც აქვსთ კაცობრივი ბუნება.

გ. შეგვამებული (კონკრეტ) იდეა არის მაშინ, როცა სული სჭვრეტს რამე საგნის სახესა ანუ საკუთრებათა იმავე საგანში, ხოლო გონებითი (აბსტრეტ) იდეა გახდება მაშინ, როცა სახე ანუ საკუთრებანი განიხილვიან განცალკევებით საგნისაგან, მაგალითად: იდეა იგი რომლითაც სახელდობ ამა და იმ კაცსა ანუ ამა და იმ მრგვალ რაიმესა ვსჭვრეტ, არის შეგვამებული. ხოლო იდეა იგი რომლითაც ვსჭვრეტ კაცსა საზოგადოდ გინა კაცობრიობასა, ესე იგი კაცებრივის არსების გამსაზღვრელს საკუთრებათა, თვინიერ ვისამე საცალკეო კაცზედ მო-

დებით იმათი, ეს იდეა იქმნება მაშინ გონებითი. [illegible] უკეთუ თვინიერ რომელიმე მრგვლის (სერკლ) წარმოდ-გენისა, განვიზრახავ იმას, რაც რომ მრგ[illegible], ანუ უკეთუ დავსჭვრეტ და განვიზრახავ [illegible] ცალკევებულად ყველა მრგვლისაგან და სხვა ყველა მრ-გვალი საგნისაგან, მაშინ მე გონებით ვტყობულობ; მაშ ჩემი იდეაც გონებითი იქმნება. უკეთუ ერთს საცალკეო გარჩეულ მრგვალ რამეზედ არა ვზრახამ, არამედ ვსჭვ-რეტ იმ ნაწილებსა, რომელნიც შეადგენენ სიმრგვლესა გინა თუ ვსჭვრეტ მარტო სიმრგვლის არსებასა, ანუ მრგვლიობასა ცალკედ ყოველა სიმრგვლისას ანუ სხვა დანაშთი მრგვალი რამისას, მაშინ რადგან გონებით ვ-ტყობულობ მე, ჩემი იდეა გონებითი იქმნება.

ნაირ ნაირის ბუნებისაებრ საგანთა, რომელსაც წარ-მოადგენს, იდეა იქმნება პირველად მარტივი (სემპლ) ანუ შეზავებული ეგრედ რანაირათაც რომ იდიისაგან წარმო-დგენილი საგანიცა არის მარტივი ანუ შეზავებული, შე-ზავებული იდაები არიან შემკრებელობითნი (კოლექთივ) ანუ გამყოფნი (დისთრიბუთივ) რანაირათაც რომ (სელ-ონქ) სული დასჭვრეტს ნაწილთა რომელიმე მრთელის რამისასა თავიანთს შეკრებულობაში და ანუ თუ ვითარცა გაცალკევებულთა ერთი ერთისაგან.

მეორედ. დამოკიდებულებითი ანუ თავის უფალი, რასა-ხითაც წარმოდგენილი საგანი ანუ სხვასაც მოგვაგონებს და ანუ არა, მაგალითად: კაცის იდეა რომ მაქვს თავის უფალი არის; რადგანაც შემიძლი გავიგო კაცი თვინიერ სხვა რამეზედ განზრახვისა. ხოლო იდეა მამისა, ბა-ტონისა, მიზეზისა და სხვაც, მიმართობითი გინა დამო-კიდებულებითნი იდიები არიან: რადგან მამის თქმითა შვილი გაახსენდება კაცს, ბატონის თქმით მსახური და მიზეზის თქმით ნაყოფი. (ეჶე)

შესამედ. მხოლოობითი, კერძობითი ანუ საერთო (უნივერსელი) რანაირათაც რომ იდეანი წარმოადგენენ ანუ განუკვეთელს, ანუ კერძობითს რამესა [illegible] გინა საყოვლიეროს. განუკვეთელი ის [illegible] შეიძლება მისი დანაკვეთება მრავალ მრთელის მსგავს ნაწილად, მაგალითად: ესა და ეს კაცი განუკვეთელია; და უკეთუ გაანაწილებ იმას, გექმნება კი მრავალი ნაწილი იმ კაცისა, გარნა არა მრავალი კაცი. — კერძობითი არის, რომელიც განუკვეთელთ მწყობრის მხოლოდ ერთს განერჩეველს ნაწილს შეიცავს, მაგალითად: ერთი კაცი, ანუ კაცები, რომელიმე კაცი ანუ ზოგი ერთნი კაცთაგანნი. — ხოლო საერთო გინა საყოვლიერო შეიცავს ყოველს განუკვეთელსა ერთის სახისასას ანუ ერთის ნათესავისას, მაგალითად: კაცი, კაცნი და სხვაც.

პორფირისაებრ საერთო თუ საყოვლიერონი ხუთნი არიან: ა. სახე ანუ რომელიც შეეფერება ერთიან მრავალ განუკვეთელთა, მაგალითად: კაცი. რადგან ეს კაცებრივი არსება ეკუთვნის მრავალთა განუკვეთელთა. ბ. ნათესავი ანუ რომელიც შეეფერება მრავალთა სახეთა, მაგალითად: ცხოველი; ეს არსება ცხოველისა შეეფერება კაცის სახესაც და პირუტყვთ სახესაცა. გ. განრჩეულობა ანუ ის რითაც ერთი არს სხვა არსისაგან განირჩევა; მაგალითად: შემტყობელობა ანუ სიტყვიერობა არის განრჩეულება კაცსა და პირუტყვებს შუა. დ. საკუთრება (პროპრ) ანუ ის, რაც ერთი არსის მთავარი ცნობისაგან წარმოსდგება, როგორც მაგალითად: კაცში საუბრის შეძლება შემტყობლობისაგან წარმოსდგება. ე. შემთხვევა ანუ ის რომელიც შესაძლებია მოხვდეს ერთს რამეში, და ურომლისოდ შეიძლება იყოს კვალად ის რამე, (ბოსუე) ესრედ სიცივე და სიცხე შემთხვევითნი არიან კაცისათვის.

ნეტავი შეიძლება ითქვას რომ შემთხვევითი იდეანი

იქმნება მოხდენილი? არა, იგივე შემთხვევითი საგნების [illegible]
იდეებიც საჭირონი და საუკუნონი არიან, როგორც ისი-
ვე შესაძლებია მყოფობა (ესსანს) და შე[illegible]
ვე საგანთა, მაგალითად: მზე შემთხვევ[illegible]
არ იყოს; მაგრამ მზის იდეა საჭირო და საუკუნოებითა
საუკუნოდ და საჭიროებითად ნამდვილი: რომ მზე შესა-
ძლებია. მაშ მზის იდეა საუკუნოებითგანვე არის ღვთის
შემეცნებულობაში. — ხოლო თუ იდიის თქმითა მარ-
ტივი რამე მოქმედება ანუ სულის საქმე რამე გვესმის,
კაცის ყოველი იდეები შემთხვევითნი არიან, საგანი კი
გინდ შემთხვევითი იყოს გინდ საჭირო. რადგან შეიძ-
ლებოდა თვითან კაცი არ ყოფილ იყო და ვსთქვათ რომ
არის კაცი თვითეული იდიისათვის ცალკ ცალკედ ადებით
შეგვიძლია ვსთქვათ რომ, შეიძლებოდაც არა ქონებოდა.

უპირველესი უწყებანი (ცნობანი) და ჭეშმარიტებანი.

უწყება (ცნობა) ჭეშმარიტებისაგან ამით განირჩევა რომ
უწყება ქვემდებარებითი არის, და შეიძლება შეირაცხოს
იმ საქმედ რომლითაც ვსცნობთ ჭეშმარიტებასა,
ხოლო ჭეშმარიტება საგნებრივი და შეიტყობება შესწა-
ვლილი (ცნობილი) საქმე. — მაშასადამე უპირველესი
უწყებანი, არიან ჩვენი უპირველესნი ცნობანი. — და
უპირველესნი ჭეშმარიტებანიც არიან ის პირველი საგან-
ნი (რაჲმენი) რომელთაც ვსცნობთ.

ერთი სიტყვით უპირველესნი უწყებანი და ჭეშმარიტე-
ბანი ითქმიან ისინი, რომელთაც ყოველი კაცი ცოტა
რამ ჭკუის ხმარებითა გაიცნობს, მაგალითად: თავისი
თავის და ქვეყნის მყოფობასა, და ანუ უპირველეს დასა-
წყისთა რომელნიც თავით თვისით ცხადნი არიან და არ
სჭირვიათ დამტკიცებას მაგალითად: არ იქმნება ნაყოფი
უმიზეზოდ; ერთი და ისივე რაჲმე არ შეიძლება რომ
ერთ და იმავე დროს თან იყოს და თან არ იყოს, ნუ უზამ

ეროვნული ბიბლიოთეკა

სხვასა იმ საქმესა, რაც არ გინდა რომ სხვათა გიყონ შენ ისა, და სხვაც.

თ ა ვ ი ზ.

მოქმედებითობისათვის და ნაირ ნაირის მისი ბეჭდებისა — მოქმედებითობა ნებიერი და თავის უფალი — დამტკიცება თავის უფლებისა.

მოქმედებითობა და მისი ნაირნაირნი ბეჭედნი. მოქმედებითობა ნებიერი და თავის უფალი — მოქმედებითობის თქმით გვესმის ის ძალი რომელიმე არსისა, რომლით შეუძლია მას თავის თავად განსაზღვროს და გარდასწყვიტოს რამე, მით მომქმედი ვარ მე მაშინ როდესაც ვფიქრობ და მნებავს, მაგალითად: ოდეს ვფიქრობ სიმრგვლეზე; და ოდეს ვფიქრობ რომ 2- 2- 4 შეადგენს. ამ განსაზღვრილობას რადგან ჩემს გარედ სხვა არსით არა ვშვრები, მაშ მე ვარ გამსაზღვრელი, მე ვარ მცნობი და მფიქრებელი გინა ოდეს არ ვისაზღვრები მე ჩემს გარეთი ერთი რომელიმე განრჩეული არსისაგან; მაშ მევე ვსაზღვრი, ვსცნობ და ვფიქრობ ჩემის საკუთარის ძალითა, და იმ ძალითა რომელსაც მიმხდურობა ჰქვიან... ესრეთვე ოდეს მნებავს რამე, მაშინაც კიდევ მე ვარ რომელიც გარდავსწყვეტ და ვინებებ რამეს, იმ ძალითა რომელიც ჩემი საკუთრებაა, და ამ ძალას ჰქვიან მნებელობა.

მნებელობის მოქმედობითობას მრჩობლი ბეჭედი აქვს, ვითამც შეიძლება იყოს იგი ან მარტივად ნებიერი და ანუ თავის უფალი. მაგალითად: მინდა ბედნიერი გავხდე, ეს მოძრაობა და ბედნიერებისაკენ ქონებული მიდრეკილობა, თუმც საჭიროებითი არის, რადგანაც არ

შეგვიძლიან რომ არ გვნებავდეს ბედნიერება, გარნა მაინც კიდევ ეს საჭიროება ბედნიერად გაქცეულია მარადიულად ნებიერი არის, გვალად ოდეს მნებავს სიამოვნება ანუ დაჯდომა, ეს სიამოვნე და ანუ ის შეწუხება, მაშინ ესე ვითარი გარდაწყვეტილებაც ნებიერია, და ამის გარდა თანვე თავისუფალი.

დამოწმება განა დამტკიცება თავისუფლებისა — თავისუფლება არის შეძლება ერთი რამის აღრჩევისა მრავალი სხვა და სხვა საგნებისაგან, ესრეთვე შეძლება მნებელობისა და არა მნებელობისა. ახლა უკეთუ გამოვრიცხავ საზოგადო კეთილს რომელიც ყოველგან და ყოველთვის მიუცილებლად გვნებავს მაშინ სხვა ყოველსა დანაშთი რამე შეგვიძლიან აღვირჩიოთ ნებიერად, ანუ დავითხოვოთ. ვინებო ყოველი იგი რაც რამ კეთილისავით თვალ წინ დამიდგება მართლიადაც შემიძლია და დავსტოვო რაც რამ ბოროტად მიჩნს, ახლა არც ერთი არსი არ არის რომლისაც არ შემეძლოს კეთილისავით შერაცხვა, და გვალად არც ერთი არსი არ არის რომლისაც ბოროტად მიჩნევა არ შემეძლოს, რომლების დამტკიცებაც შემიძლია ესრედ; ყოველი რაც კი იმყოფება ზომიერია ანუ განუზომელი. ა. ზომიერი შეიძლება ვინებო, რადგან შემიძლია წარმოვიდგინო იგი სისრულის მქონე არსისავით, და ამ ნაირის განხილვითა კეთილია იგი ჩემთვის — შემიძლია არ ვინებო, რადგან შემიძლია განვიხილო ისა თავის საზღვარის განა უსრულობის კერძოდ, ანუ ვითარცა ჩემი მაბრკოლებელი განა მომწყვეტელი ამ და იმ კეთილისაგან, რომელთანაც იმას არ შეუძლია შეერთება, და ამ ნაირი განხილვითა ბოროტი არის იგი ჩემთვის, და ამისთვის მაშა სადამე შემიძლია დავსტოვო იგი. ბ. შემიძლია განუზომელი ვინებო, რადგან ყოველი სისრულე აქვს და შეიცავს იგი

ყოველს სიკეთესა, და მეც ამავ ნაირათვე შემიძლია განხი-
ლავ მისი — შემიძლია კვლავ დატოვება განუზომელი-
სა, რომელიც აბსტრაქტო რამ არ არის, არამედ ჭეშმა-
რიტად ნამდვილი და მყოფი არსია რომელიც არის ღმე-
რთი; აწ ღმერთი ახლავე თავის თავს რომ მიმყრებს
მე, და მეორე კერძოთაც რომ მიშლის მე რომელიმე და-
სასრულებელი გინა ზომიერი სიკეთეების დამშვენებასა,
შემიძლია განვიხილო იგი ვითარცა დამშლელი ჩემთვის
თუ თავისი დამშვენებისა და თუ ზომიერი აწა და იმ სი-
კეთეებისა, და ამ განხილვითა შემიძლია დავსახო იგი ჩემ-
თვის ბოროტსავით, მაშა სადამე შემიძლია დავსტოვო-
მე ისა, და უპირატესად დავთვალო ზომიერი გინა ჟამი-
ერი სიკეთეები რომელთაგანაც მაშორებს მე იგი.

უკეთუ ზეცად მყოფი წინდანებისავით განუზომელ-
კეთილს გინა ღმერთს ვიმშვენებდე, თავის უფალი ვიქმ-
ნები კიდევ არა ღვთისა მიმართ, რადგან. განუზომელი
კეთილის დამშვენებელს აღარ შეუძლია რჩევაში შესვლა
განუზომელისა და ზომიერის შუა, და დაჭარბებითად
აჯობინებს და ირჩევს განუზომელსა, მაგრამ შეუძლია
კვალად რჩევის ქმნა ზომიერთ გინა ჟამიერთა კეთილთა
შორის, და ეს თავის უფლობაა რომ დაშთენიათ მხო-
ლოდ ნეტარელთა.

თავისუფლება დამტკიცდება კვლავ შინაგანი მგრძნო-
ბელობისაგან, რომელიც შემოწმება მე რომ გარდა სა-
ყოველთაო კეთილისა ანუ ბედნიერობის მნებელობისა,
სხვა უველა ჩემი ნების განსაზღვრილებანი ეგრეთვე არი-
ან რომ შემეძლო სხვა რიგადაც მენება. ეს ჭეშმარი-
ტება მტკიცდება კვლავ საქვეყნო თანახმობისაგან კაცთ
ნათესავისა: თუ რომ კაცი თავისუფალი არ არის, მაშ
რად არიან გაწესებულნი კანონნი (ზაკონები) რიგები,
დამრიგებლობანი, ქებანი, მსჯელებანი, სასყიდელნი და ჯა-

ტიკნი? რადგან სასტიკი და უსარგებლო რამ იქმნება კანონების დება, ბრძანება და რამის აღკრძალვა იმ არსისათვის, რომელმანც თავისი ბუნებითად [illegible] მოუცილებრივ უნდა იმოქმედოს. [illegible] უსარგებლოდ და სასტიკი იქმნება ქება გინა ძაგება, დაჯილდოვება ანუ დასჯა იმ კაცისა, რომელიც თავის მოქმედებულის გარდა სხვა ნაირად ვერ შეიძლებს რამის ქმნას, დაჰპირდი ანუ გინდ დაექადე, რა სარგებელი? ყველა დაპირებანი და დაქადებანი უსარგებლო იქმნებიან და არა ფერი გავლენა ექმნებათ იმ კაცზედა, რომელიც თავის უფალი არ არის — ხოლო ახლა ყოველი კაცი წუნარულობს კანონების საჭიროებასა, ქებათა და მხილებათ სარგებლოობასა, დაჯილდოებისა და დასჯის სიმართლესა, მაშასადამე კაცი თავის უფალი არის ერთისა ანუ მეორის თანახმად მოიქცეს.

ახსნა წინააღმდეგობათა გინა სიძნელეთა. თავისუფლების პირდაპირად ნაქმნარნი წინააღმდეგობანი არიან წარმოსულნი ზოგნი თავისუფლების, ზოგნი მნებელობის ბუნებისაგან და სხვანიც ღვთიური წინად განხილვისა და თანა მოქმედებისაგან.

წინააღმდეგობა ა. მიუცილებლად გინა დაჭირებითად გაცნობილ რამებში უკეთეს გამოვირჩევთ.

მიგება. სრულიად არა, თუ ლონდა ის უკეთესი რამ არ იყოს განუზომელი უსაშუალოდ გინა აწვე შექნილი, იმის გარდა კი ყოველი საგანი, იგივე განუზომელიც ვიდრემდისინ არა მაქვს შექნილი, არ შეირაცხება ჩემთვის ის უაღრესი გინა უმწვერვალესი კეთილი ვითარცა მხოლოდი და დაჭირებითად სანდომელი.

მნებელობის ბუნება. წინააღმდეგობა ბ. მნებელობა განურჩეველია ყოველთა რამისათვის რაც არ არის უაღრესი კეთილი, მაშ საჭიროა

რომ მისი გარდაწყვეტილება წინ წარმოუდგეს [illegible] რომელიმე გარეგანის ძალისა ანუ მიზეზისაგან. ხოლო აწ რაც რომ სხვისაგან აღძრულია, იგი არს [illegible] თავის უფალი.

ბიბლიოთეკა

მიგება. მნებელობის განურჩევლობა მარტივად და სრულიად ვნებითი არ არის; არამედ მოქმედებითიც არის, ამ რიგად რომ, როცა მინდა, მე ჩემი საკუთარი ნებით გარდავწყვეტ ჩემში, და ჩემთავად ვირჩევ ან დავსტოვებ ჩემს წინაშე წარმომდგარს კეთილსა.

ღ ვ თ ი უ ლ ი წ ი ნ ა გ ა ნ ხ ი ლ ვ ა გინა წ ი ნ ა დ ც ო დ ნ ა. წ ი ნ ა მ ღ დ ე გ ო ბ ა, გ. ღვთისაგან წინად განხილული საქმე რამე, არ შეიძლება არ აღსრულდეს, თუ არა და ღმერთი მოტყუილებული იქმნება, ხოლო ახლა ის საქმე რომელიც არ შეიძლება არ აღსრულდეს, საჭირო საქმეა და არა თავისუფალი.

მიგება. საქმე არა თუ იმისთვის აღსრულდება რომ ღმერთი წინათვე სცნობს მას, არამედ ღმერთი წინათვე ხედამს მას იმისთვის, რადგან იცის რომ უნდა აღსრულდეს იგი.

ღ ვ თ ი უ ლ ი თ ა ნ ა - მ ო ქ მ ე დ ე ბ ა. წ ი ნ ა - მ ღ დ ე გ ო ბ ა, დ. თუ ღმერთი ჩვენში ყოვლიფრის მქმნელი არის, და თანა-მოქმედი ყოველს ჩვენს საქმეებში, მაშ აბა არა თუ მარტო არა ვართ თავის უფალი, არამედ არა ფერსაც არა ვშვრებით.

მიგება. ღმერთი ყოვლივეს მოქმედებს ჩვენში, გარნა მოქმედებს ვითარცა უპირველესი მიზეზი; უტოვებს, მაშ, მეორობით მიზეზს თავის ბუნებითს მოსაქმურობასა. ეს მოსაქმურობა საჭიროებითია იმ არსთათვის, რომელნიც მათდამი მიცემული ბუნებითის ძალით მოქმედობენ, მაგალითად: უსულო არსნი და პირუტყვნი. ხოლო მოსაქმურობა თავის უფალი არის იმ არსთათვის

რომელნიც თავიანთ თავად თავისშიდ გარდასწყვეტენ თავიანთ საქმეს, მაგალითად: სიტყვიერების მქონე კაცნი — ღმერთი თავისი თანამოქმედებით ანიჭებს ჩვენში ჩვენს თავისუფლობასაც, ისე როგორათაც ჩვენს ნებასა, და მყოფობასა.

თ ა ვ ი ზ.

პიროვნობისა გინა გვამობრიობისათვის, სულის უხრწელობისათვის, სულისა და ხორცის განრჩეულობისა და იმათი ურთიერთთან მიმართობისა და დამოკიდებულობათათვის.

გ ვ ა მ ო ბ რ ი ო ბ ა — პირის გინა გვამის თქმით გვესმის ის არსი, რომელიც არის დასაწყისი და უფალი თავისი საქმეებისა, რომელიც მოქმედობს, და თავის თავად თავისშიდ გარდასწყვეტს რასმე. კაცი გვამი არის, რადგანაც თავის თავად მოქმედობს და თავისში აქვს თავისი შემეტყობელობითი თუ მნებელობითი და თუ მგრძნობელობითი საქმების დასაწყისი.

კაცობრივი გვამობრიობა შეიცავს ხორცსა და სულსა, ანუ უკეთესად რომ ვსთქვათ, არც ხორცი არის მარტო და არც სული რომელნიც ადგენენ ჩვენში გვამობრიობას. ცხადი არის ჯერედ რომ მარტო ხორცი არ კმარა გვამის შემადგენელად, რადგან მხოლოდ ხორცს არ შეუძლია საქმობა: მაშა სადამე არც დასაწყისი არის და არცადა უფალი თავის საქმეებისა. აგრეთვე ვერც მარტო სული შეადგენს გვამსა, მართალია, რადგან სულს მარტოდ შეუძლია იცნოს და ინებოს, მაშა სადამე მარტოთაც თავის თავათ დასაწყისი და უფალია რომელიმე ყოვლად უსაჭიროეს და არსებით საქმეთა; მაგრამ შემეტყობელო-

ბის და მნებელობის გარდა, სხვა შემძლებელობაც აქვს მას, რომლის ხმარება უხორცოდ არ შეუძლია, რომელიც არის მგრძნობელობა. მაშ სადამე უხორცოდ სული არ არის სრული დასაწყისი თავისი საქმეებისა. [და] მოქმედ-გებრივი გვამი შესდგება სულისა და ხორცისაგან ერთად შეერთებულისა.

უსხეულობა სულისა — სული არის იგი რომელიც სცნობს ჩემში, ჰნებავს და მგრძნობელ ჰყოფს ჩემს ხორცსა, ასულიერებს იმას და აცოცხლებს, და იგი არის დასაწყისი ჩემის სიცოცხლისა — სულიერის თქ-ით გვემის დამოუკიდებელობა ერთი არსისა ნივთთან. ახლა ის, რაც ჩემში ჰსცნობს და ჰნებავს დამოუკიდებელობის ყველას სხეულთან გინა ნივთთან, მე ვსცნობ და მნებავს მორჭული საგნები, სულიერნი და გონებითნი, ამ საქმისათვის ნივთი არ არის საჭირო, მაშ სადამე შემიძლია ცნობა და ნებვა თჳინიერ შემწეობისა ნივთიერთა არსთა.

სხვა დამტკიცება. ნივთს არ შეუძლია იფიქროს, ინებოს და იგრძნოს, მაგალითად: (არ შეუძლია) დაინახოს, შეიტყოს, შესწუხდეს, გამხიარულდეს და იმოძრაოს. ხოლო მე ამათ ყოველივესა ვშვრები და ვტყობულობ, მაშ სადამე ჩემში ერთი რამე უნივთო დასაწყისი არის — ამ წინადადების უმთავრესს ვამტკიცებ ესრედ: ხორცის შემადგენელი ნივთი შემდგარია გინა შეზავებულია, და მისი ავშირებისაც მარტივად დაჭკვრეტით უიჭველია რომ მაინც კიდევ უძრავია და თავის თავათ არ შეუძლია მოძრაობა თჳნიერ რომელიმე მიზეზის მიცემისა, ხოლო არც შემდგარ რამეს და არცა რა უძრავს (ინერტე) არ შეუძლიათ იფიქრონ, ინებონ, ჰგრძნონ, იმოძრაონ, და სხვაც — შემდგარ გინა შეზავებულ რამეს არ შეუძლიან ფიქრობა ზრახვა და არცა რა ნებვა — რათა რომ შემდგარ რამემ შეიძლოს განზრახვა და ნებვა საჭირო არს

რომ ამ შემდეგი სამი იპოტეზისაგან ერთი და ერთი შე-გვიწყნაროთ.

ა. იპოტეზი (ჰიპოტეზ) ერთი ნაწილი [illegible] და მეორეს ჰნებამს — გარნა რადგან [illegible] რაც არის თუ არ შემტყობილობისაგან წინ მორთმეულ კეთილზედ მიზიდულობის და მიმართულობის ქონვა; უკეთუ ამ ნაწილს, რომელმაც უნდა ინებოს არ შეუძლია დაჭვრეტა და ჩაწვდენა იმ კეთილისა, რომელსაც წარმო-დგენს მას ნაწილი იგი რომელიც სცნობს, ვერცადა ინე-ბებს, ხოლო უკეთუ ჩახვდება, მაშა სადამე იცნობს და ინებებს კიდეცა.

გარნა იქმნება სთქვას ვინმემ, რომ ის ნაწილი რო-მელიც სცნობს, აღბეჭდავს მოძრაობას და მიზიდულო-ბას იმ ნაწილზედ რომელიც არა სცნობს, და ეგრედ ანებებინებს იმას? თუ ეგრედ არის, მაშ უნდა ვსთქვათ, რომ ის მცნობელი ნაწილი არა თუ მარტო სცნობს, არამედცა მიიზიდვის ნაცნობს საგანზედა, რადგან სძ-რავს მეორე ნაწილს რათა რომ მიიყვანოს საგანთანა: მაშ კვალად იგივე არის რომელიც სცნობს და ჰნებავს.

მეორე იპოტეზი. თვითეულთ ნაწილთაგანი ფიქრობს და ჰნებამს. უკეთუ ესრედ არის, სულს იმდენი ზრახვა (ფიქრი) და ნება უნდა ჰქონდეს, რამდენი ნაწილებიც აქმნება. ხოლო აწ შინაგანი მგრძნობელობა გვიცხად-ებს ჩვენ რომ ერთსა და იმავე დროს მხოლოდ ერთი ზრახვა და ერთი ნება გვაქვს.

იქმნება სთქვა რომ ორი თვალი და ორი ყური მაქვს, ორნივე ხატნი ერთად იბეჭდვიან ჩემ თვალებში, გარნა მე კი მარტო ერთ ხატს ვხედამ, აგრეთვე ყურებში ორი ძიძგინი ერთად მოდიან მარჯვნივ და მარცხნივ, მაგრამ მარტო ერთი ხმა კი მესმის: მოგახსენამ რომ ეს მაგა-ლითი ჩემს წინადადებას ამტკიცებს, ერთი სახის მეტს

რომ არ გხედავ და ერთი ხმის მეტი რომ არ მესმის მიზეზი ეს არის, რომ თვითეულს სასმენოებშიდ გინა ორღანოებში გამოცემულნი ორ გეზ[illegible] მიდიან და ერთდებიან ერთს მხოლოდ [illegible] წერტილზედ.

მესამე იპოტეზი. განზრახვა განყოფილის ნაირ ნაირი შეზავებულის ნაწილებში: და აგრეთვე არის ცხადად ნებადა. — გამოვიძიოთ პირველად განზრახვა (თვით): უკეთუ წარმოვსწინით გინა დავამტკიცოთ, რომ განზრახვა არ იპოვების, თუ არ მარტივ არსში, მისთვის რომ მხოლოდ განზრახვის შემძლეს შეუძლია რომ იგრძნოს, მაშინ ამით დამტკიცდება ესეც რომ მხოლოდ მას შეუძლია იგრძნოს, რომელიც მარტივ არის. ხოლო აწ ზრახვა არ შეიძლება განყოფილი იყოს შეზავებული რამის სხვა და სხვა ნაწილებში: მიზეზიც ეს არის რომ ჩვენი ნათქვამი განზრახვა მარტივი, უნაწილო და განუყოფელი არის. — მართლიადაც ზრახვის საგანი ან მარტივია ანუ შემდგარი გინა შეზავებული. — უკეთუ მარტივი არის, მაშ იმისი ზრახვა და იგიც უნდა მარტივი იყოს, თუ არა, საგანსა როგორც რომ არის ისე ვერ წარმოადგენს. — ხოლო თუ შეზავებული გინა შემდგარია, საჭირო არის ცხადად რომ მოვიგონებელი (გონივრული) დასაწყისიც მარტივი იყოს. ვსთქვათ, რომ ერთი არსი რომელიც წარმოიდგენს თავის თავად ერთ შემდგარ საგანს, მაგ. ერთ სახლს, თვითანაც შემდგარი იყოს. ესეც სხვა რიგად არ განიმარტება, თუარ ხელახლავ ორის ქვემდებარეთი გინა იპოტეზებითა, რომელნიც მსგავსადვე არ არიან შესაწყნარებელნი. ა. ერთი სახლის რომელიმე ნაწილი მაგ. ავილოთ ერთი კარი, წარმოდგენილი იქმნება სულის ერთ რომელსამე ნაწილში, და სხვა ნაწილიც მაგ. სარკმელი სხვა მეორე ნაწილში. აწ გკითხავ თუ როგორ შეეძ-

დიწყება რომ ეს სარკმელი და ის კარი ერთის მთლიანობას ეკუთვნის? მაშა სადამე ვერ შეგიძლია ერთი-შემდგარი რამის იდეა იქონიო, იმავნაირადვე როგორადაც არის, თუ რომ არ იყოს შენში ერთი დასაწყისი მხოლოდი და მარტივი რომელმანც წარმოიდგინოს ერთად ყველა იმ შემდგარი რამის ნაწილები, რათა რომ შეიტყოს მათი მიმართობა და გნრჩეულობა. ბ: ანუ თუ სახლი ერთიან იყოს გამოსახული გინა ცნობილი სულის თვითეულ ნაწილებში; ამ შემთხვევაშიდაც უნდა იმდენი სახლები ჩავისახოთ, რამდენი ნაწილნიც რომ იქმნება სულში, ესეც გამოცდილების წინააღმდეგი არის. — შემდგარი საგნის იდეა მარტივი საგნის იდეასავით არის, მაშასადამე საჭიროებითად მარტივი და ერთადერთია, ამა მიზეზისათვის არის იგი კვალად განუყოფელი, და იპოვება მხოლოდ იმავნაირ ერთადერთს და მარტივს დასაწყისში. მაშა სადამე სული გინა მფიქრებელი დასაწყისი (გონივრული) მარტივი და გნუყოფელი არის.

სულის მარტივობა მტკიცდება კვლავ მისი სხვა საქმეებისაგან, ვითამც განმსჯელობისა, გონებით-ბრძნობელობისა გინა სიტყვიერებისაგან, მგრძნობელობისა და მეხსიერებისაგან.

ა. განმსჯელობა: როგორ შემიძლია განსჯა რომ ორნი საგანნი ერთნაირი არიან თუ არა? უკეთუ არ იყოს ჩემში დასაწყისი რამე ერთადერთი და მარტივი, რომელიც ორთავ საგნებსა ერთად არ სჭვრეტდეს და ერთ მეორესთან არ ადარებდეს?

ბ. გონებით-ბრძნობაც გინა სიტყვიერება თავის კერძოთ სამს კიდურს გინა აღსასრულს ანუ სამთა იდეათა თხოულობს და სამ-წინადადებათა ცნობილთა და შეფარდებულთა იმავე დასაწყისისაგან.

გ. მგრძნობელობა: როგორ შევიძლებთ სხვა და სხვა

მგრძნობელობის გინა საგრძნობლებისა და ანუ გოთა და იმავე ორგანოს ნაირ ნაირი გრძნობის გარჩევასა, მაგალ. ხმეებისას, ფერებისას, მძიმე (უშნო) და ტკბილი ჩმეებისას, წითლისას, ლურჯისას, შავისას და თეთრისას, უკეთუ ეს ყოველი აღბეჭდილება არ თავდებოდეს ერთს რომელსამე წერტილზედ და ერთად ერთს და მარტივ დასაწყისზედ, რომელმანც იმ ყველას მიღებით და შენახვით ხან ერთიან და ხან რიგრიგისად შეიძლოს იმათი შეფარდება და გარჩევა ერთმანერთისაგან?

დ. მეხსიერება: როგორ შევიძლებ განხსენებას ანუ ხელახლავ მოგონებასა, რაც რომ ადრე განმიზრახია, მინებებია, მინახია და გამიგონია, უკეთუ არ იყოს ჩემში დასაწყისი რამ ერთადერთი, რომელიც ფიქრობდეს, ნებამდეს, ჭჴედამდეს ესმოდეს და სხვაც, და ინახამდეს თავისში ამ ერთმანაერთზედ მოკიდებულთ მოქმედებათა და აღბეჭდილებათა?

სულის სიმარტივე დავამტკიცეთ რა, დავამტკიცოთ ახლა იმის მოსაქმეობაცა.

— ა. უძრავ არსს არ შეუძლია არც განზრახვა და არც მნებელობა. — თავისთავად უძრავი არსი, ესე იგი ნივთიერი, განურჩეველია მოძრაობაზედ და უძრაობაზედ გინა უძრავათ დაშთენაზედ; და თავისთავად არ შეუძლია რამე გარდაწყვეტილების ქმნა ანუ შეცვლა. — ხოლო აწ ცნობა, განზრახვა, მოფიქრება (რეფლემიონ) და მნებელობა თავისთავად გარდაწყვეტილობის ქმნა არის.—

—მართლიადაც თუ ჩემთავად ვერ გარდავსწყვეტ როდესაც ვსცნობ და მნებავს, მაშინ, შესწავლული და ნებებული საგანი იქმნება რომელიც თავის აწმყოობითა და მოქმედებით განმსაზღვრის მე, ანუ წარმოშობს ჩემში იდეასა და ნებასა. — მაგრამ მე ბევრჯერ იმისთანა საგნებს ვიცნობ და ვნებელობ რომელნიც აწმყოდ არ მოი-

ჴორციან ანუ იმ საგნებს რომელნიც არ არიან, გარნა მხოლოდ შესაძლოიანნი კი არიან. — ხოლო [illegible] არის, არავითარი აღმიჭმედელობის [illegible]

— ბ. მაშ სადამე ჩემში მყოფი მფიქრებელი და მხე-რებელი დასაწყისი, არ მიიღებს გარდაწყვეტილებას შესწავლილი და ნებებული საგნისაგან, არამედ თავით თვისით თავისმავე გარდასწყვეტს; მაშ აბა აქედგან მტ-კიცდება რომ მოსაქმური იგი — ხოლო ყოველი ნივთიერი რადგან უძრავი (ინერთ) არის. მაშ ის დასაწ-ყისი რომელსაც ვუწოდებ სულს, არ არის ნივთიერი.

განრჩეულობა სულისა და ჴორცისა, და იმათი მიმარ-თობა (რაპპორ). მათი განრჩეულობა, წინად ნათქვამი-დამტკიცებებისგან სჩანს და მტკიცდება, რომ სული არ-ის მარტივი, მოსაქმური, და შეუძლე ცნობისა და მნებე-ლობისა: ჴორცი არის შემდგარი გინა შეზავებული, უძ-რავი, და ვერ შემძლე ცნობისა და მნებელობისა.

მათი მიმართობა. მიმართობის გინა დამოკი-დებულობაების თქმით გვესმის რომ სული უჴორცოდ არ შეუძლია (მოიხმაროს) ხმარებაში შეიტანოს თვისი (ენ-ფერიორ) მდარე ჩამო შეძლებანი, ვითამც, გრძნო-ბა, დანახვა, გაგონება, მოძრაობა, გამოხნეულება და განცხო-ველება. — ჴორცსაც უსულოდ არ შეუძლია გრძნობა. დანახვა, სმენა, შეწუხება, გამხიარულება, შეძრვა, რად-გან უსულოა და მკვდარი და თავით თვისით არა რაჲს შემძლე.

ხოლო საუბარი უკვდავებისათვის სულისა იხ[ილ]ე მე-ოთხე ნაწილის ზნეობის მეტყველებაში. თავი დ.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ნაწილი მეორე.

ლოღიკა.

თავი ა.

ჭეშმარიტებისა, შეცდომილებისა, განცხადებულობისა, (ევიდანს) სინამდვილისა, (სერთითუდ) და დასაჯერებელისათვის (პრობაბლ).

ჭეშმარიტებისათვის, ჭეშმარიტი არის ის რაც არის, ანუ არის არსი იგი რომელიც არს საგანი შემტყობელობისა; ხოლო ჭეშმარიტება არის შეთანხმავება გინა ერთნაირობა იდიისა მისგან წარმოდგენილს რამესთან და ცნობელობისგან ნაცნობ საგანთან. — ჭეშმარიტება განიყოფება მეტაფიზიკურად, ბუნებითად გინა ფიზიქურად, ლოღიკებრივად და ზნეობითად.

ა. მეტაფიზიკებრი ჭეშმარიტება არის იგივე არსება და შესაძლისობა რამისა, ანუ შესაბამობა საგნის თვისებათა. ესრედ მეტაფიზიკური კაცის ჭეშმარიტება ამასა შინა არსებობს რომ, უნივთო სულსა შეეძლოს შეერთება ორღანოსანს ხორციანა და მით მრთელიობა შესდგეს.

ბ. ბუნებითი ჭეშმარიტება არის მყოფობა რამისა, ანუ საქმით აღსრულება შესაძლისი საგნისა, ანუ თუ შეფერებულობა მყოფი არსისა თავის არსებასთან. — ესრედ კაცის ბუნებითი ჭეშმარიტება არის, ის რომ კაცი არის, ანუ მყოფობა რამე არსისა, რომელში საქმით იყოს შესრულებული შესაძლებელობა გინა კაცებრივი არსება, ვითამც, რომელშიაც იყოს შეერთება უნივთო

სულისა ორგანოსან ხორცთანა.

გ. ლოღიკებრივი ჭეშმარიტება არის იგივე მეცნიერ-ლობა საგნისა; რომელიც არის განხილ[illegible] ჭეშმარიტე-ბა შემტყობელობაში, თვითან ლექს[illegible] მჭიდროდ რომ ვილაპარაკოთ. ლოღიკის ჭეშმარიტებას შეესაბამება. — მაშ ლოღიკებრივი გინა საყოველიერო ჭეშმარიტება სხვა არა ფერია, თუ არ თანამსგავსება, მეცნიერობისა შესწავლილს გინა ცნობილს საგანთან. — ესრედ როცა კაცის თქმით მესმის არსა რამე შედგენილი ურივთო სულისა და ორგანოსანისა ხორცისაგან, ჩემი იდეა ლოღიკურად ჭეშმარიტი არის.

დ. ზნეობითი ჭეშმარიტება არის გულის-ხმიერი არსის ყოფა-ქცევის შესაბამობა თავის ბუნების სჯულთან: მაგალითად, «ნუ უზამ სხვას იმ რასმეს, რაც არ გინდა რომ სხვათა გიყონ შენ».

შ ე ც დ ო მ ი ლ ე ბ ი ს ა თ ვ ი ს. შეცდომილება არის ნებიერი ცრუ მსჯელობა, რომელიც განირჩევა ა. უმეცრებისაგან, რომელიც ვერა სცნობს საგანს: ბ. ეჭვისაგან, რომელიც ყოყმანობს ორს წინაღმდეგ განმსჯელობაში, და ვერც ერთს კერძოს ვერ მიჰყოლია: გ. გონისაგან, რომელი თუმც კი ორს წინაღმდეგ ჰაზრთაგან ერთზედ მიდრეკილია, მაგრამ თვინიერ გარდაწყვეტილი სჯის მოდებისა მასზედ. — გონებას თავის თავად დაშთენილსა როცა არ იცის ანუ ეჭობს, არ შეუძლია გარდაწყვეტით განსჯა რამისა, რადგან მისი საგანი რომ ჭეშმარიტება არის, მხოლოდ ჭეშმარიტში და ჭეშმარიტად შესწავლილს რამეში შეუძლია მას განსვენება. მაშა სადამე მნებელობა შუაში უნდა შევიდეს, და აღუკრძალოს რომ მიმხდურობა არ დაჰყვეს და ძალდატანებულიც გახადოს იგი რათა არ იქმნას ანუ მსუბუქობით დაამტკიცოს და ანუ უარი ჰყოს რამე. ამისთვის შეცთომილების

განისაზღვრების ნებიერ ცრუ მსჯელობად. (იხ. ლოღიკის ბოლო ის. თავში შეცდომილებისათვის.)

დასაჯერებლობისათვის, [illegible]-მე დასაჯერებელია (შრობაბლ), [illegible] იმისთანა დამტკიცებაზედ (საბუთებზედ) რომ თუმც ჭეშმარიტებას ვერ დაამტკიცებენ, მაგრამ მაინც იმნაირნი არიან რომ არა ვითარს წინააღმდეგობას არ შეუძლია მათი მოშლა.

განცხადებულობისათვის, — ერთი რამე მაშინ არის თავით თვისით ცხადი, როცა არ შეიძლება სხვა ნაირად იყოს; და ცხადი არის იგი ჩვენთვის მაშინ, როცა ვხედამთ რომ არ შეიძლება ისე არ იყოს. — ორნაირი განცხადებულობა არის: განცხადება უსაშვალო და განცხადება საშუალობითი: ა. განცხადება უსაშვალო ანუ დამჭვრეტელობითი, როცა წინადადებას წარმოვსთქვამთ თუ არა, სული ძალდატანებული გახდება მიხვდეს და შეიწყნაროს იგი: მაგ. მთელი უდიდესი არის თავის თვითოეულს ნაწილზედ. — ბ. განცხადება საშვალობითი ანუ შედრკინებითი (დისქურსივ) არის, როცა დამტკიცებისაგან (საბუთებისაგან) წარმოსდგება და გონებითი-ბრძნობით შევიძლებთ იმის მიხვდენასა.

ნამდვილობისათვის, ნამდვილობა მაშინ იქმნება, როცა სულმან იცის რომ სცნობს ჭეშმარიტებასა, თვინიერ მასზედ მოტყუილების შიშის ქონვისა. — ნამდვილობა თუ სინამდვილეც იქმნება ლოღიკური, მეტაფიზიკური, ფიზიკური და ზნეობითი, იმ ნაირად რა ნაირათაც რომ საგნად ექმნება მას ჭეშმარიტება ანუ ლოღიკური ან მეტაფიზიქური, ფიზიკური და ანუ ზნეობითი.

სინამდვილე არ უნდა შეურიოთ განცხადებულებასთანა. ეს უკანასკნელი შირკვლის შეხედვითა ეგრედი არის, როგორც არის სხვა ნათესავთან. ყოველი განცხადებუ-

ლობა ნამდვილობა არის, მაგრამ ყოველი ნამდვილის განცხადება არ არის. ანუ თუ ვსთქვათ სხვა ნაირად, ყოველი ფერი რაც რამ ცხადია ჩემს წინ, ნამდვილია ჩემთვის; მაგრამ ყოველი ფერი რაც ნამდვილია, ჩემთვის ცხადი არ იქმნება. მე დარწმუნებული ვარ დიდი ალექსანდრეს მყოფობაზედ. გარნა ეს ცხადი არ არის ჩემთვის; მხოლოდ ცხადი ეს არის რომ შეუძლებელია კაცებრივი მოწმობა რომელიც მე ამ რამეს მიმოწმებს, მატყუვარული იყოს.

მაშა სადამე ორ ნაირი სინამდვილე არის: ერთი დამყარებულია განცხადებაზედ, დამტკიცებაზედ და განსჯაზედ: ხოლო მეორე სხვის მოწმობაზე დარწმუნებისაგან წინ წარმოსდგება.

მყოფობა სინამდვილისა. მრთელი ლოლიბერვი სწავლა ამ ძიებაზედ არის დამტკიცებული, რომ ნეტავი თქმული სინამდვილე არის თუ არა? და ანუ შეუძლია კაცს მისდამი მიწდომა? ანუ თუ ერთი სიტყვით, შემიძლია რამის ცნობა ნამდვლად? ამ დაკითხვას ესეც მოჰყვება. როგორ შემიძლია ცნობა? ანუ რა საშვალნი მაქვს საცნობლად მისი?

სინამდვილე საზოგადოდ: პირველი დაკითხვა არ არის არსებითი ძიება რადგან არ შეგიძლია უხმარად დაკითხვა: ნეტავი შემიძლია ცნობა? აგრეთვე არ შეგიძლია სთქვა: არ ვიცი, ვეჭობ, თვინიერ დამტკიცებისა მითვე რომ იცი უეჭველად მაინც ორი რამე: პირველად რომ ხარ: და მეორედ რომ არაფერი არ იცი: რომელიც ისევ ის თქმა არის, რომ ყოველიფერზედ ეჭვობ. რადგან უკეთუ არ იცი რომ შენ ხარ, და უმეცარობ, როგორ შეგიძლია განზრახვა და თქმა რომ **შენ ხარ არაფრის მცოდინე**? უკეთუ შენს მყოფობასა და უმეცოდინარობასა ზედა ეჭვობ, როგორღა შეგიძლიან დამ-

ტკიცება თუ ერთისა და თუ მეორისა, [illegible], ვეჭვნეულობ, რომელი სხვა არაფერის თქმა არ არის, თუ არ მე ვარ უმეცარი, მე ვარ გან[illegible] მაშა სადამე იცი რამე.

მაგრამ ეს რაც რომ იცი, ან არის რამე, და ან არა: უკეთუ არა არის რა, მაშ არა ფერია. სითვანაც შესდგება რომ იმავე წამს როდისაც სცნობ, თან ვერაფერს სცნობ: რადგან იმის ცნობა, რაც არ არის, მის უცნობელობასთან ერთი და იგივე არის.

მაშ შეუძლებელია რომ როდესაც სცნობ, ჰსცნობდე მას რაც არ არის: მაშა სადამე რაც რომ არის იმასა სცნობ. ახლა ეს რაც რომ არის სხვა არა არის რა, თუ არ ჭეშმარიტი: მაშა სადამე ჭეშმარიტსა სცნობ. — —პირველი ძიება აიხსნა, და დამტკიცდა რომ: აქვს, მაშ აბა, კაცსა ძალი გინა შეძლება ჭეშმარიტის (ნამდვილის) ცნობისა: ესე იგი იმისი რაც არის. ამ ძალას და ამ შეძლებას (ფაქულთე) ჰქვიან გონება (ესპრი), შემტყობელობა, (ენთელიჟანს), მიმხდურობა (ენთანდემან) და განსჯა (რეზონ).

სინამდვილე (სერთიითუდ) მიმხდურობისა: სული ანუ გონება საზოგადო ლექსი არის რომელი ბევრჯერ ერთიან სულის მაგიერად აილება. შემტყობელობა მიმხდურობისაგან არ განირჩევა, არამედ ისევ ის მიმხდურობაა საქმეში მყოფი, როგორც მაშინ ვიტყვით რამის შეტყობას, როდისაც მიმხდურობა ჩახვდება იმაზედ და შეიტყობს. ხოლო მიმხდურობისა და განსჯის გინა ჭკუვის შუა უმფრო დიდი გარჩეულობა არის, თუმც ეს ორივე ლექსნიც ერთსა და იმავე შეძლებას ნიშვნენ. გონება ჰსცნობს რამესა ხან ერთი შეხედვით და ხან რიგ-რიგისად და ერთი მეორის შემდეგ. როცა ერთის შეხდულობით სცნობს რამესა, ითქმის მიმხდურობა, შემტყო-

ბულობა; ხოლო როცა თვითო თვითონ და [illegible], ითქმის განსჯა ანუ ჭკუვა, როგორც აქვსინელიც ამბობს: «შემტყობელობა სცნობს მარტივს [illegible]ა, » ხოლო განსჯა გარდასვლითა ერთ[illegible] მეორე რამეზედ»! გარნა როცა სული განსჯითა ერთის ჭეშმარიტებისაგან მეორეზედ გარდავა, და იპოვნის შედგომილებასა რომელიც შეცმულია ერთ დასაწყისში, მაშინ დასცხრება სრბისა და გონებით-ბრძნობისაგან, და თვისგან ნაპოვნი და ნაცნობი ჭეშმარიტების მარტივს მხედველობაში გაჩერდება და განისვენებს. და მაშინ ჰხედავს, ტყობულობს და იცის. ამ დროს მარტო მიმხდურობა მოქმედობს, და მისი საქმე არის ჭეშმარიტის ანუ ნამდვილის მხედველობაში განსვენება. მაშა სადამე მიმხდურობა არის, შემტყობელობისა და რამეჲის ცნობის, პირველი დასაწყისი; და აღსასრულად სხვა ყოველნი ცნობის საშვალნიცა მივლენ და შეიკრიბებიან მიმხდურობაში.

მიმხდურობა და აგრეთვე განსჯაც, რამებს სხვა ფრივ ვერ ჩახვდებიან და ვერა სცნობენ, თუ არ მხოლოდ იდეითა, ესე იგი მარტივი შემტყობელობითის წარმოდგენითა (გარდამოღებითა), რომელსაც თავისში წარმოიდგენს. ეს იდეა თვით საგანი არ არის, არამედ მისი სახე, ბეჭედი, და არსება. მაგალითად როდესაც მიმხდურობითა რამე საწერს ტაბლას ვიცნობ, არა თუ საკუთრად ეს საწერი ტაბლაა რომელსაც ვსცნობ, არამედ მაქვს ჩემს ფიქრში იდეა ერთის საწერი ტაბლისა (სტოლი) და ანუ ყველა საწერი ტაბლებისა საერთოდ; ვიცი და შესმის თუ რა არის საწერი ტაბლა, და რით არის რომ ეს ავეჯულობა საწერი ტაბლა არის და არა სკამი ანუ საკარცხული (სკამლოგინი). ეს იდეა სხვა არ არის რა, გარნა მხოლოდ მარტივად შემტყობლობით წარმოდგენა იმავე საწერ ტაბლების არსებისა საერთოდ, რომელშიც შეიცვიან ყო-

ვულნი შესაძლისი საწერ ტაბლები ანუ ყველა საწერ ტაბლები საერთოდ. უკეთუ ყოველი საწერ ტაბლები ქვეყნიდგან მოისპო და წარმოიდგინო რომ საწერ ტაბლა სრულიად არ ყოფილ იყოს და არც არასოდეს-ყოფილ იქმნეს, გარნა მაინც ნამდვილი არის რომ საწერი ტაბლა შესაძლისია, და შეიძლება იყოს; მაშა სადამე ყოველი და თვითოეული საწერ ტაბლების, ამავნაირათვე ყოველი და თვითოეული რამის შესაძლისობა, არსება, და იდეა საჭირო არის და საუკუნოებითი, შეუცვალებელი და დამოუკიდებელი თვით იმავე რამების აწ მყოფ მყოფობისაგან და დამოუკიდებელი კვალდ გონებისაგანაც, რომელიც გამოისახავს იმათ. უკეთუ ქვეყნიდგან მოისპო და აღხვნა ყოველი სულები, ოდონდა იყოს ერთი სული მექონი შემტყობელობისა, მექონი იმ რამის იდიისა, და თანვე შემძლე იმ იდიის საქმით შესრულებისა (რეალიზე) და გამოტანისა მისი თავისი მიმხდურობის გარედ, გარდატანით მისი მარტივის შესაძლისობის მდგომარეობისაგან აწ მყოდ მყოფობის მდგომარეობაზედ, მაშინ იმ რამის იდეა, არსება და შესაძლისობა არის და ჰგიეს.

ამავნირათვე გულის ხმა ჰყავ ყოველთა დამოკიდულობათათვის თუ შეუვერებისა (ქონვენანს) და თუ შეუძლებლობისა (რეპუნნაინს) რომელნიც არიან და ანუ შეიძლება რომ იყვნენ ნაირნაირ შესაძლისთ არსთა შორის: ესრედ უკეთუ მოისპო ის ყოველი რაც გასამრავლებელი ანუ შეზავებულია (ქომპოზე), მაინც კიდევ ჭეშმარიტი არის რომ $2 + 2 = 4$. იქმს, და რომ მრთელი უდიდესი არის უფრო ერთის მის ნაწილთაგანზე.

ეს განმარტებანი საკმაო არიან ჩასწვდენისათვის, რასაც რომ ტყობულობენ ფილოსოფოზნი როდესაც ამბობენ რომ: მიმხდურობის და განსჯის საგანი (ობიექ) არის საზოგადო, მარტივი შესაძლისობა, და არსება ანუ

იდეა რამეებისა თვინიერ მათი აწმყოდ ყოფნისა.

ხოლო თუ, რამეების მყოფობის ცნობას, როგორ მიხვდება სული? ეს რამე დამოკიდებულია [illegible] და საგნების ბუნებაზედ, რომლების მყოფობის [illegible]-ტება გვინდა. ამისთვის ვილაპარაკოთ პირველად იმაზედ რომელიც ყველასაგან უმეტეს გვეახლოვება ჩვენ

სინამდვილე მგრძნობელობისა: — მგრძნობელობა პირველი საშვალი არის რომლით საგნების მყოფობას მივხვდებით. მგრძნობელობა ის ძალი არის რომელიც განგვიცხადებს ჩვენ მყოფობას და ახლანდელ მდგომარეობასა აწმყო არსთასა; ორნაირია მგრძნობელობა შინაგანი და გარეგანი

ა. შინაგანი მგრძნობელობა: — პირველი საგანი რომელიც სულს წარმოუდგება თვითონვე სული არის. აქედგან წარმოსდგება შინაგანი მგრძნობელობა (1) რომლით სული იცნობს თავის მყოფობასა და აწმყო მდგომარეობასა. მე ვხედავ რომ ვფიქრობ და მნებავს. მხოლოდ საკმაო მიზეზი მგრძნობელობისა რომელიცა მაქვს ამ განზრახვისა და მნებლობისა (დესირ) ისივე ეს ზრახვა და ნება არის: მაშ არის ჩემში საქმითად ეს და ეს განზრახვა და ნება (აფექსიონ). აწ რადგან იმას რო-

სხოლიო (1) სული მგრძნობელობის ქვეშევრდომი არ არის, ამავნაირად არცადა მემფლობელობისა და არცივე მნებელობის მოქმედებანი; გარნა მაინც როცა ამბობთ რომ სულს აქვს შინაგანი მგრძნობელობა თავის თავისა და თავის სულოვანთ და ფუგრძნობით მოქმედებათა. შეიცნობება რომ შეერთებულობის აწინდელს მდგომარეობაში სულისა და ხორცისა ერთმანერთთან არ შეუძლია მოჯაზრება თვინიერ ხორცის ორგანოების ამაზე შემწეობისა, და ესრედ როცა სული ცნობულობს თავისში ფიქრსა და ნებასა თვისსა, მასშიდ შევა მყოფ-ამ შეერთული შეძლების შუა შემსვლელობა იგი, რომ მელ-ღ ჰქვიან საგრძნობელი.

მელიც არ არის, არც განზრახვა მეუძლ[illegible] მე-
ბელობისა: მაშ სადამე ვარ მე. ესრედ სული, განსჯის
მიერ მიზეზზედ გარდასვლითა და მხო[illegible]ის
მიზეზ ზედ მინაგანი მგრძნობელობ[illegible]
ნამდვილად იცნობს თავის აწმყო მდგომარეობასა და
თავის საკუთარს მყოფობასა.

ბ. გარეგანი მგრძნობელობანი: — თუმცა ჩემში
ზედმოქმედებულ ცვლილებაებში იმისთანა რამებს ვჰე-
დავ რომლების დასაწყისი და მომქმედი მე ვარ, როგ-
ორიც არიან განზრახვა და ნება, მაგრამ იმისთანა რამ-
ესაც ვჰედავ ჩემში, რომელნიც უნებურად ზედმო-
ქმედებენ ჩემზე და რომლების მომქმედი მე არ ვარ:
ესრეთნი არიან გამოჩინებანი (ფენომენ) მხედველობი-
სა, მსმენელობისა და სხვა ამისთანებისა. გვალად რომ
რაც მინდა იმას ვერ ვჰედავ, ვერც ვსმენულობ და ვერცა-
ლა შევეხები, ამ ჭეშმარიტების გონებაში აწმყოდ ქონ-
ვისათვის რომ მრთელი უდიდესი არის უფროს ერთს
თავის ნაწილთაგანზე, მეკმაყოფა განზრახვა, გარნა მზის
დასანახავად, რამე შეპანებულობის გასაგონავად და საჭ-
მლების გემოს ასაღებლად არ მეკმაყოფა მარტო მზე-
ზედ, შეპანებულობაზედ და ნადიმზედ ფიქრობა; მაშ
სადამე მიზეზი მხედველობისა გამოჩინებათა და სხვა
მისთანა მსგავსთა, ერთი მყოფი რამე არის, გინათ ამ-
ათგან წინ წარმომდგარნი ნაყოფნი ჰგვიებენ, და ნაყოფი
არ იქმნება თვინიერ თავისი მიზეზისა, და ეს მიზეზიც
არ არის ჩემი ფიქრი და ჩემი ნება.

ხორცს ვუწოდებ მე იმ ნაირ ნაირ არსთა რომლების
აწმყოობა გამოსცემს ჩემში სხვა და სხვანაირ ცვლილება-
თა, რომელთაც ვარქმევ მგრძნობელობათა, და გარეგანს
საგძნობელს ანუ მგრძნობელობას ვუწოდ იმ შეძლებასა
რომელიც არის ჩემში მიმღებ აბეჭდილობისა (იმპრე-

სითნ) წარმომდგარის ხორციელის [ანუ ნაწ[illegible]...] არსთაგან. — პირველი საგანი, რომლის აწმყოობასაც რომ ამ სახით ვგრძნობ, ჩემთან უწყვ[illegible]-რებულია, და უმისოდ არ შემიძლიან[illegible] მგან თუ არა გავარჩევ იმას, მაინც იმისგან კი, რომელიც ვფიქრობს ჩემში და ჰნებავს, აი ამ საგანს ვეძახი ჩემს ხორცსა.

ამ ხორცისა და მისი ნაირნაირი ორღანოების საშვალებით რომლითაც შემკულია, ვსცნობ მყოფობასა აწმყოობასა, და მდგომარეობასა სხვათა ამავ ნაირთავე ხორციელ არსთა, რომელნიც ჩემ ხორცს სხვა და სხვა ცვლილებათ აძიზეზებენ, რომელთაც მალე ვგრძნობ გინა შევიტყობ, იმათი მიმდეგი ცვალებითა რომელიც ხდება ჩემს სულში.

მაშ აგერ ახლავე ორ რიგი საგნების ცნობა შემიძლია, რომელთაგანნი ზოგნი მ ა რ ტ ი ვ ა დ შესაძლისნი არიან, რომელნიც არიან საზოგადო ჭეშმარიტებანი, საჭირონი, საუკუნონი და შეუცვალებელნი; შემიძლია მათი ცნობა მიმხდურობის და განსჯის საშვალითა; ხოლო სხვანიცა ა წ მ ყ ო დ მყოფნი არიან, ესენი არიან საცალკეო არსნი და ახლანდელნი. ამათაც საგრძნობლებით მივსწვდები. ეს შეძლება პირველად მაძლევს მე ჩემი მყოფობის მცოდინარობას, როგორც მზრახველი და მნებებელი არსისას და მერმე მცოდინარობას გინა სვინიდისის ცვლილებათა რომელნიც ჩემში მოხდებიან, თუ იმიებისა რომელთაც მე წინ წარმოვადგენ, როგორნიც არიან ჩემნი ზრახვანი და ჩემნი ტრფიალნი (ნებანი), და თუ იმეებისა რომელნი ჩემს გარედ სხვა მიზეზებიდგან ჩემში იწარმოებიან ვითამც გრძნობანი. და ამ გრძნობის საშვალობით წარმოვიდგენ და ვსცნობ მყოფობასა, აწმყოობასა და მდგომარეობასა იმ საგრძნობი რამებისას

რომელნიცა ჩუენ გარეშე არიან.

სინამდვილე მოწმობისა; — მაგრამ გარდა საზოგადო ჲ მარტივის შემტყობელობისა [illegible]ბაებისა ანუ დასაწყისებისა, რომელნი[illegible] საგრნები არიან, ჲ გარდა საგრძნობი ანუ სატალკეო რამებისა ჲ არსებაებისა, რომელნიც არიან საგრძნობელების საგანნი, არიან კვალად მისთანა რამენი რომელნი საჭირო არ არიან, ჲ მისგამო არ შემიძლია იმათი ცნობა მარტო განსჯის საშვალობითა, ჲ ამის გარდა კვალად ჩემი საგრძნობელების ქვეშ არ შევლენ; ჲ ამისთვის ამათი შემწეობითა იმათი ცნობა არ შემიძლია: ამნაირნი არიან ის რამები, ის საქმეები, ის გარდასავალნი, რომლებისგან განშორებული ვიქნები დროებითა ანუ ადგილითა. ავიღოთ მაგალითად, კეისრის ჲ მისი საქმეების მყოფობა: არ შემიძლია უსაშვალოდ მათი ცნობა, არც საგრძნობლებითა, რადგან გავლილი საქმები არიან; ჲ არცა რა გონებითა, რადგან იულიო კეისარი (სგზარ რომის იმპერატორი) შეიძლებოდა არ ყოფილიყო ჲ ანუ სხუა სახით ემოქმედა მას; მაშ სადამე მისი მყოფობა ჲ მისი საქმები არ არიან იმ ერთი საჭირო ჭეშმარიტებათაგანი, რომელნიც გონებას შეუძლია იპოვოს ჲ სცნოს ცოტათდე განზრახვის გაწყობითა, როგორც არის მყოფობა უპირატესი ჲ პირველი არსისა, რომელსაც საჭიროებითად (მიუცილებლად) თავისგან აქვს მყოფობა ჲ არის დასაწყისი ჲ მიზეზი ყოველი არსისა რაც არის ჲ რაც შეიძლება იქმნას, რომელსა ჰქვიან ღმერთი. მაშ ანა როგორ შემიძლია ახლა ვსცნა ის რამეები ჲ ის საქმეები მოხდენილნი, რომლებისაც შეტყობა არ შემიძლია არც ჩემი მხოლოდი განსჯითა ჲ არცა რა ჩემი საკუთარი საგრძნობელებითა? ამათაც ვსცნობ იმათი მოწმობაებითა რომელთაც უსაშვალოდ შეიძლეს იმათი ცნობა,

ესე იგი კაცობრივის მოწმობითა, რომლებზედაც გელაპარაკებთ შემდეგში.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

თავი ბ.

ნაკლოვანობა (თეორიით) კაცობრივის მოწმობისა.

კაცობრივი მოწმობა სარწმუნო იქმნება ყოველთვის, როცა დავიბეჯითებ რომ მოწმები არ სტყვილდებიან და არცა რა ჩემი მოტყვილება სწადიათ: რადგან ცხადი არის რომ არა მარტო შემიძლია, არამედ კიდევაც უნდა ნამდვილად დავსთვალო იმ კაცის მოწმობა ვინც იცის და ჭეშმარიტებას ლაპარაკობს. — მაგრამ როგორ შემიძლია დაბეჯითება რომ ის მოწმები, რომელნიც მე ერთ რამეს მიმტკიცებენ, არ იყვნენ მოტყვილებულნი და არც მატყუვარნი? ამ რამისათვის საკმაოა რომ გამოვიძიო ამ საქმის გინა მოხდენილობის ბუნება და მოწმების თუობანნი გინა გარემოებანი.

აქ ლაპარაკია იმისთანა საქმეზე, რომლის სინამდვილის დამტკიცება ადვილი არის და მისგან წარმოებული შედეგნი მძიმე და სანაღვლელნი არიან, და მრავალნი კაცნი თანახმა არიან თვინიერ რამე სარგებლის ქონვისა მისი სიბეჯითის დასამტკიცებლად, მეტადრე თუ რომ უარი ეთქვათ იმ რამეზე, დიდი სარგებლობა უნდა მიეღოთ იმათ, მაგრამ მაინც და მაინც არა თუ მარტო უარს არ ამბობენ, არამედ კიდევაც ამტკიცებენ იმას. რა საკვირველია იმ დროს შემიძლიან და ვალიც მაქვს დავსთანხმდე და დავიჯერო რომ, ის საქმე მართალია; რადგან მათლიადაც ამ ნაირს გარემოებაში შეცთომილება და მატყუარება შეუძლებელი არის.

პირველად შეუძლებელი არის შეცთომილება: რადგან არ იქმნება რომ კაცთ სიმრავლემან ერთიან დაჰკარ-

ვოს განსჯის და მგრძნობელობის თავისუფალი ხმარება
(უსაყ), და ანუ ყველა ერთიან უნაღვლელნი იყვნენ ყვე-
ლა თავიანთი ცნობაების საშვალის ხმარებაზედ დასამ-
ტკიცებლად იმ ნაირის საქმისა, რომელიც [illegible]
ლიანთ იმათ დიდი კეთილი ანუ დიდი ბოროტება (ზი-
ანი) მოუტანონსთ, და თუ მართლა მოხდებოდეს რომ
კაცთ სიმრავლემ ეგრედ დაჰკარგოს თავისი ჭკუვის და-
მსახურება, გინა ხმარება, ეს ერთი რიგ, გარეთის გარე-
მოებისაგან წინ წარმოსდგებოდა და შეუძლებელი იქმნე-
ბოდა რომ ისევ ეს რამე სხვა მოწმებისაგან არ შეეგვეტ-
ყო. — როგორც მაგალითად: შეუძლებელია განაზვრა
რომ იესო ქრისტის მრთელს მოციქულებს და მოწაფეებს
თავიანთ გონებისა და მგრძნობელობის დამსახურება გინა
ხმარება ეგრედ დაეკარგოსთ, და ანუ ეგრედ უნაღვლე-
ლობა გამოეჩინოსთ იმათ ხმარებაზედ, რომ არ შეეძ-
ლებოდათ დაჭეშმარიტება თუ, ქრისტეს სიკვდილის შემ-
დგომ, სხვა და სხვა დროს და სხვა და სხვა გარემოებით
მისი ცხოველად აღმოჩენა, ნამდვილი იყო თუ არა. რად-
გან იმ საქმის დაჭეშმარიტება ძლიერ ადვილი იყო, და
ერთადვე მომწყვლელი და განათებული მეტად, და ამასთ-
ანვე მეტად მძიმე თავის შედეგინებაებში, რომლის გამო
ყოვლად შეუძლებელი იყო რომ მოტყვილებულიყვნენ.
მშა სადამე რომელიმე შემთხვევაებში შემიძლია დავი-
ყოლიო ჩემი თავი და დავაბეჯითო იგი შეცთომილების
შეუძლებლობაზედ (იმპოსიბილითე). შემიძლია კვლავ
დამტკიცებაც მატყუარობის შეუძლებლობისა.

სიცრუე რადგან ცუდი საქმე არის, ამისთვის კაცი
არაოდეს ტყვილს არ იტყვის თუ რომ ერთ რამე ცხად
სარგებლობას არ გამოელოდეს იმ ტყვილი რამის და-
მტკიცებისაგან. და უმთვრო და უმთვრო არ იცრუების მაშინ,
როცა ის ტყვილი შეიძლება საგნო იყოს იმისთვის.

ხოლო მოწმების თუობაზის განა გარემოებისა, გამო-ძიებითა, შეიძლება შევიტყოთ თუ რა სარწმუნოება მიეცეთ იმათ იმ საქმის დამტკიცებითა. უკეთუ ამ გამოძიებით ვერ შევიძლოთ შეტყობა, ჩვენ თანახმად [illegible] ხოლო უკეთუ ვნახოთ რომ საქმის დამტკიცებისაგან იმათ რამე სარგებლობა მიიღეს, იმათ მოწმობას აღარ და-ვენდობით. გარნა როცა გულს დავიმშვიდებთ და დავიჯე-როდებით რომ იმ სიცრუისაგან ისინი არა ვითარ სარ-გებლობას არ მიიღებდნენ, და თუ უფროსიერთად დავიჯე-როდებით მე რომ იმ საქმის დამტკიცებით ბოროტის და ზიანის მეტი კეთილი ვერაფერი მიიღეს, ესე იგი რომ მათ უმეტეს ზიანი მიეცათ მათ ვიდრემდე სარგებელი, მაშინ მტკიცე ვარ სწორედ, რომ ჩვენი დამტყუილებას არ სდომებიათ და მივენდობით იმათ. — მაშ სადამე არიან შემთხვევანი, რომლებშიდაც შეიძლება დავაჭეშმარიტო შეუძლებლობის მატყუარობისა და აგრეთვე შეცთომილები-საცა; კვალად რადგან დავიჯეროდებით რომ იმ ვისმეს რო-მელიც მე რასმეს მიმოწმებს ე. ი. იმ ჩემ მოწამეს არ შეუძლია მოსტყუილდეს და არცაღა მე მომატყუილოს, მა-შინ იმის ნათქვამზედ არღარ შეიძლება გავეჭვიანდე. მაშ სადამე არიან შემთხვევანი, რომლებში გარეშირივის მოწმებითა, შეიძლება ნამდვილად ვსცნო ის საქმეები, რომლებიც ჩემთავად არ შემეძლო მეცნა.

დიდად საჭირო არ არის რომ მოწმებს ეცნოთ თვი-თონვე თავიანთი დამტკიცებული საქმე, ანუ თუ სხვა მოწ-მებისაგან მიეღოსთ იგი; საკმაოა რომ კაცთ შთამომავ-ლობას, რომელთაც იმ საქმის მოხდენილობის ერთმან-ერთს გადასცეს მის მოხდენიდგან ვიდრე ჩვენ დრომ-დისინ, არც თვით მოტყუილებული იყვნენ იგინი და არც ჩვენ მოგვატყუებდნენ. ახლა მოვიყვანო რამის შედრგინების მექონ რამეებში მსგავსად შეუძლებელია შეცთომილება

და მარტჳრთაჲს როგორც პირველ ს[...] [...]ვე
მეორე, მესამე, და მეოთხე მწყობრ მოწმებინა. — ესთა
რომ ამის დამტკიცება უმეტეს ცხადად [...]რ-
თი მოთხრობითი შემოხვევა მაკაბელთა [...]
მამ მოვიტან მაკაბელთა წიგნი ძველისაგან გასხეს:
ახლა კვლავ რომ შვილნი ამ სასწაულიანი გასხეულის და
ამ საკვირველი შემთხვევის მოწამეთა და საქმეში მყოფი
პირთანი, არც თვითან თავიანთი მამებისაგან მოტყუებულ-
ებულან, და არც თავიანთი შვილები მოატყუებულს იმათ.
არ შეიძლებოდა რომ მოტყუებულნი იყვნენ: მაშ თუ
არა და ამ ორის საგნისაგან (იპოტეზისაგან) ერთი უნდა
მივიღოთ, ე. ი. ანუ ეგვიპტიდგან მთელი გამოსულნი ის-
რაელნი უეჭველ ერთიან უნდა შეერთებულ იყვნენ თავიანთი
შვილების მოსატყუებლებლად. რომელიც არ შეიძლებოდა
მომხდარიყო იყო: რადგან ამ სიტყუვით მამების არაფერი
სარგებელი ჰქონდათ. და ანუ თუ უეჭველ ყოველთ ჭკუი-
ანთ ერთიან უნდა გამოეხატათ რომ ვითომ ნახეს ის სას-
წაული, რომელიც არ უნახიათ: ამნაირი მოაზრებაც გი-
დევს უფრო სულელური და მეტად გასაკვირის წინააღმდეგია.
განა შეიძლება თქვენ ვინმემ რომ ნელნელა ეს მო-
თხრობა მოეგონოსთ ვისმეს და გამოეცესთ? როგორც
მოხდენილა მართლა სუფრის ზღაპრების დასაწყისი. მაგ-
რამ ზღაპრის ამ რიგად გასავრცელებლად, საჭიროება რომ
გაცვეთილი გონებისა მიმდგომი იყოს იგი: რადგან როცა
რამე მოხდენილობისაგან წინ წარმოვა სიცილისის და-
მავიწყებინებული შედრკინებანი და თავისუფლების შემავი-
წროებულნი, მაშინ არ მიიღებს ერი იმ ჭორსა გინა იმ
ზღაპარსა (ფაბლე). — ახლა, ჩუმი ხსენებულს მაკაბელ-
თის მოუბრუნდეთ, აწ თუ წმიდა ზღვის სასწაული
მართალი არის, მაშ სადამე მოსე ღვთისაგან მოვლენი-
ლი არის, და მისი გამოცხადებული სჯული ღვთიური და

დამავალიანებელის. ხოლო თუ ტყვილის, მისგან მრავალ ტყუვარის ერთი იქმნება, და მისი გამოცხადებანიც ზღაპრები, მისი სჯულიც ვეღარა ვის დაუმტკიცებს, და მისი დაქადინებანი და დაპირებანი რომლებიც [illegible]ებს ტყვილნი და ამაონი იქმნებიან.

მას მერმედაც შეუძლებელი იყო რომ, თუ მოსეს და თუ სხვათა ის საკვირველი სასწაული ეთქვათ და მოეთვინათ, თუ რომ მართლა არ მოხდენილიყო რადგან მაშინვე ერი ერთიან აღელდებოდნენ და დაიწყობდნენ ყვირილს რომ ტყვილი არის, ტყვილიაო.

სხვა უმთვრო მარტივი აზრი დავსდვათ: ვსთქვათ განვიდე გამოსცე ამბავი რომ დღევანდელ დღეს თვილისში მთელი თვილისელების წინაშე ეს და ეს რიგ გარედი დიდი შემთხვევანი მოხდენილ იყვნენ, და ბოლოს შენი ნათქვამი გამტყუვნდეს; მერე მასზედ ვერაოდეს ვერავის დაარწმუნებ, არამედ ათი ათასობით ხმეები და კალმები აღსდგებიან შენზედ და გიწნაღმდეგებენ. — აქედგან ეს უნდა შევადგინოთ: შეუძლებელია რომ რომელიმე მოხდენილობის თვალით მნახველი მოწმები მრთლად ერთიან უეცად ანუ ნელნელა მოტყვილდნენ ანუ მოგვატყვილონ იმისთანა საქმეში, რომლის სინამდვილეს (რეალითე) მათთვის მძიმე შედეგი (იმპორთანს) ჰქონდეს: აწ იგივე შეუძლისობა იქმნება შემდეგი შთამომავლობისათვისაც, და ესრედ ერთი მეორის მიყოლვით ვიდრე შენამდისინ. — და მართლიადაც ვერ ჰხედამ თუ შენი თანა-მედროეთაგანნი ზოგიერთნი რაოდნად დიდს და ყოველს საშვალს ხმარობენ იმ დავედრების დასარღვეველად რომელიც სამღთო წერილში მოთხრობილი საქმების მომდეგი არის? და ნუ თუ ვერ ხედავ ამასაც თუ როგორ უსარგებლოდ მიუდისთ იმათ ის თავიანთი ცდა? ასრე რომ ერთრიგ უარის-ყოფას და ან თხზულებით წინაღმ-

დეგრობას გამოიგონებენ თუ არა, მაშინჳე ყ[illegible]ნით-ვან ხმას აიმაღლებენ ხოლმე იმათ გასამტყუნებლად. ამავ ნაირად მოხდენილა ხოლმე კვლავ ყოველს ჟამს ჲ სხვა დროებშიაცა.

ამასაც უნდა დავაკვირდეთ კვალად რომ შთამამავლობა სრულ ერთიან არაოდეს არ დაქრება; არამედ ყოველთჳს მაინც რამდენიმე დროული კაცი ჲ თუ გინდ ოთხმეოცი ჲ ოთხმოცდა ათიც შემდგომს შთამომავლობაში მოიძევა. კიდევ თუმც კი შეუძლებელია, მაგრამ ვსთქვათ რომ ყველა მამებმა მოინებეს თავიანთი შვილების მოტყუილება, ანუ თუ შვილბმაც ყველამ ერთიან დაივიწყონ თავიანთი მამებისაგან გაგონილი მოხდენილობანი, მაგრამ რადგან ამ უკანასკნელთაგანნი კიდევ ცოცხალნი ჲ საკმაოდ მრავალნი რომ არიან, შეუძლიანთ იმათ თავიანთ ბადიშებს გინა შვილი შვილებს მოხდენილი საქმენი გარდასცენ ჲ სიმართლე დაიცვან ჲ შეინახონ.

ერთის სიტყვით ქვეყნის დიდროვანი გარდასავალნი, ჲ მოხდენილობანი მუდამ საგრძობ კვალს ჰსტოვებენ თავიანთ მყოფობისასა: ესრეთნი არიან ის წიგნები, რომელნიც მათ მოგვითხრობენ, შენობანი რომელნიც იმათ მოგვაგონებენ, თუმც მოოხრებულნი იყვნენ. ხოლო აწ შეუძლებელია რომ ყველა კაცნი შეერთდნენ დასარღვევლად გინა ასახვნელად იმ დიდროვანი გარდასავალების სახსოვრებისა ჲ ყველა დანაშთებისა: ჲ თუმც ინებონ საქმით კი ბოლომდი ვერ გაიტანებენ. ამ საქმის მოწამენი არიან ის იმდენი კაცების ცუდუბრალოცდანი რომელთ ბევრჯერ ხელჰყვეს რათა დაემხოთ მოსეს გინა ქრისტიანებრივი გამოცხადების სახსოვარნი (მონუმენთ), მაგრამ ვერაოდეს მოემარჯვათ.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

თავი Ზ.

ნიშნებისა და საუბრისათვის და [illegible] ბუდღო-ბანზედ ზოგი მრავალთანა.

ნიშანი არის საგრძნობი რამე მომგონებელი სხვა საგნისა. — ნიშნები განირჩევიან ბუნებითად, ხელოვნებითად ანუ პირობებითად. — ბუნებითი ნიშნები ბუნებაზედ დამტკიცებულნი არიან, მაგალითად კვამლი ნიშანია ცეცხლისა, და ღმუვილი პირუტყვისა გამოაცხადებს მის სიხარულს ანუ სიმწუხრესა. — ხელოვნებითი ანუ პირობებითი ნიშნები არიან იგინი რომელთაც მონიშნებულს საგანთან დამოკიდებულობა არა აქვსთ, გარნა მხოლოდ კაცთა ურთიერთთან დადებული პირობების შესაბამად. მაგალითად ლექსნი, თქმულნი გინა ნალაპარაკნი და ანუ წერილნი. პირობის ძალით არის რომ ეს ხმა ამ იდეას ნიშნავს, ესა და ეს ასო ამა და ამა ხმას. ამ ნიშნების კრებულობა შეადგენს საუბარს ანუ ენას.

საუბარის თქმით გვესმის ზრახვის გარეგანი ანუ საგრძნობი ნიშნები. — საუბარი ორ ნაირია: ბუნებითი, როგორნიც არიან რომელნიმე მოძრაობანი, საგულისხმებელნი ლექსნი, და წერილნი.

დამოკიდულება საუბრისა ზრახვასთან. — სულს შეუძლია ცნობა თვინიერ საგრძნობის ნიშნებისა, თვინიერ წერისა, და თვინიერ ცხადად გამოთქმული სიტყვისა. — და მართლიად ვის შეუძლია უარის ყოფა, რომ მარტივ სულნი როგორნიც არიან ანგელოზნი და ხორცისაგან განყრილნი სულნი, არ შეუძლიანსთ ცნო-

ბა? ხოლო არც ერთთა ჲ არც მეორეთა შეუძლიან სა-
გრძნობი ნიშნების ხმარება

მაგრამ, პირველად, აწმყო მდგომარეობაში [illegible] ეგრედ შეერთებულია ხორცთან, რომ [illegible] ზრახვა, დაფიქრება, გამოძიება, განსჯა, გონებით-ბრძნობა თვინიერ საგრძნობი ნიშნების ხმარებისა, რომელნი შეეწევიან იმას მგრძნობელობისა ჲ გამოხატულობის მოძრაობის შესაგავებლად, ჲ იდიების აღსაბეჭდავად გინა დასახსომებლად. — არ არის საჭირო რომ ამ ნაირ ნიშნებად მარტო ლექსნი იყვნენ, არამედ შეიძლება იყვნენ მარტივნი ხატნიცა რაჲმეთა ჲ ანუ მოსწავება რამე, რომელმანც მოაგონოს ის საგანი.

ბ. გარდა ამისა აწმყო მდგომარეობაში, თვინიერ საგრძნობი საუბარის შემწეობისა არ შეგვიძლია ერთმანერთს ჩვენი ჰაზრნი გარდავსცეთ გინა შევატყობინოთ: ახლა, ვინ არ იცის თუ რამოდენი გავლენა აქვს იდიების ურთიერთში გარდაცემასა შემტყობელობის წარსამატებლად? მაშ სადამე საუბარი არის, არა ვითარცა დასაწყისი, არამედ ვითარცა საშვალი ჲ არსებითი რამ თუობა არა თუ მცნობელობისა, არამედ შემტყობელობის სისრულეში მოყვანისა.

საუბარს აქვს კანონნი რომელთაც ასწავლის გრამმატიკა, გრამმატიკა არის ხელოვნება კანონიერად ლაპარაკისა. — რა გვარის ენაც უნდა იყოს, ყოველს საუბარში ორი კავშირი მოიპოების: ლექსი, გამომცხადებელი იდიისა, ჲ წინადადება რომელიც გამოაცხადებს იდიების დამოკიდებულებათა. — ყოველი გრამმატიკაც ორი ნაწილით შედგება ჲ განიყოფება, პირველი ცალკ ცალკე ლექსებზედ ლაპარაკობს, ჲ მეორე, ლექსთხზულების გინა სინტაქსის სახელით, ლექსების გაწყობილებასა ანუ აზრსა ზედა. — კვალად ყოველ ენებში

ცხრა თუ ათ წამის დუქნი არის, რომელთაცა [illegible] სამნი არიან, მყოფობითი (არსებითი), რომელიც არის ქვემდებარე წინადადებისა, რომელსაც [illegible] უწოდებენ უფლად ანუ სახელად; [illegible] ილი წინადადებისა, რომელსაც უწოდებენ გრამმატიკოსნი ძიებად. და ზმნა რომელიც წარმოსთქვამს ანუ უჩვენებს ქვემდებარის (უფლის) დამოკიდებულებას ანუ შეერთებას ამა და იმა შესმენილთან.

თავი დ.

შერთულისათვის.

შერთული არს უმთავრესი წინადადება, განკრძალებულ-ლი მომატებულთა წინადადებათა მიერ, ანუ შეერთება რამოდენთამე წინადადებათა. შერთული, რომელიცა იწყობს თვის შორის ერთსა უმთავრესსა წინადადებასა, იწოდების მარტივად; ხოლო მდგომარე ორთა ანუ უმეტესთა უმთავრესთა წინადადებათაგან, იწოდების რთულად. რთული შერთული რთულისაებრ წინადადებისა იქმნების ორწყობიანი, სამწყობიანი ოთხწყობიანი.

წევრნი რთულთა შერთულთანი მეერთდებიან ურთიერთს შორის. სამეკავშირო მესაოხზუწლთა კავშირთა და მნიშვნელობისაებრ მათისა. შერთულნი იქმნებიან:

მიზეზობითი შერთული არის იგი, რომელსაცა შინა ერთი დართული წინადადება იწყობს თვის შორის მიზეზსა დამამტკიცებელსა უმთავრესისა წინადადებისასა და მეერთდების მისთანა კავშირთა მიერ: ვინაითგან რადგან, ამისთვის, რომელ, მაშასადამე. მაგ.

გრეხსა, მეფესა დიდებისასა, მოძღვარსა ყოვლისაის სავენებელსა არა ძალუძს შეცნიერად წოდებად: ვინაიდგან განგებითი ბუნებრივის არს მდგომარეობის ვე-

თილეთა შინა დროებითთა ჲ განსხოვნებთა.

ბ. შეთანაწყობითი პერიოდი არის იგი, რომელ-საცა შინა ზედ დართვითი წინადადება [illegible] გავსება, ანუ შეთანაწყობასა ჲ შე[illegible] რესისათანა კავშირთა ამათ მიერ: ვითარ, ეგრეთ, ვითარცა ხატითა, ეგრეთვე ხატითა, რაოდენ, ეგოდენ, მაგ.

ვითარცა მზე განათლებულს განაცხოველებს ქვეყანასა, მიანიჭებს მსითბოსა ჲ ნაყოფიერებასა: ეგრეთვე ბრძენი მოძღუარი განანათლებს გონებასა ჲ განავითარებს გულსა თვისთა აღსაზრდელთასა.

გ. წინა აღმდეგობითი პერიოდი არს იგი, რომელ-საცა შინა მოდასტურებული წინადადება იპყრობს თვის შორის წინააღმდეგობასა ჭაზრსა ჭაზრისათანა უმთავრესისა წინადადებისა. კავშირნი პერიოდსა ამას შინა იხმარებიან: ხოლო, გარნა, წინააღმდეგომ მისსა, მაგ. ბუდის მოდგინე მარად დღე მოიპოებს ახალთა ცნობათა, ხოლო მცონარი ადვილად წარწყმედს მოპოებულთა ცნობათაცა.

დ. ნებართვითი პერიოდი არის იგი, რომელსაცა შინა ზედ დართვითი წინადადება იპყრობს თვის შორის ვითარსამე წინააღმდეგომსა ანუ ნებართვასა ჭაზრისა-თანა, რომელიცა იმყოფების უმთავრესსა წინადადებასა შინა. კავშირნი, შემკვრელნი ამის პერიოდის ნაწილისანი არიან: თუმცა. დალათუ, მართლად, გარნა, არამედ.

თუმცა დასაბამი ჭსწავლისა შეერთებულ არს შრომი-სათანა ჲ მოწყინებისა, გარნა, დასასრული მისი მიიღებს თვისთანა სიამოვნესა ჲ კმაყოფილებასა.

ე. პირობითი პერიოდი არს იგი, რომელსაცა შინა ზედართვითი წინადადება შეიცავს თვის შორის პირო-ბასა მისსა, რაჲცა იქმნის უმთავრესსა წინადადებასა შინა. კავშირნი რომელნიცა გამოხატვენ თორმასა ამ-

ის პერიოდისასა არიან: უკეთუ, მაშინ, თუ[illegible] ოდე-ნაც, მაგ.

უკეთუ ჩუენ არა მოვემზადებით ჭაბუკ[illegible] ბითა, ხოლო ასაკობასა შინა მამაც[illegible] სიმართლისა და კეთილობისათა, მაშინ მოხუცებულება ჩუენი იქმნების გლახაკი და უნუგეშო.

ვ. აღყვანებითი პერიოდი იწოდების იგი, რომელსა-ცა შინა უმთავრესი და თან დართვითი წინადადებანი იმ-ყოფებიან ურთიერთა შორის რადსამიმართობასა შინა მოკიდებისასა, ესრეთ რომელ ერთისა თვინიერ მეორისა არა ძალუძს წარმოდგენა სრულისა აზრისა, და შეერთ-დებიან ნაწილთა მიერ: ვინცა, იგი, რაზომცა, უმეტეს, რაოდენ, ეგოდენ, მაგ. ვინცა დაიცუას კრძალულებასა, იგი საშუალობითა მისითა დაიფარავს თვისსა სიმრთელესა.

ზ. შეერთებითი პერიოდი არს იგი, რომელსაცა შინა უმთავრესისა წინადადებისათანა შეერთდების ზე-დართვითი, მპყრობელი მისივე აზრისა. კავშირნი შე-მაერთებელნი ამის პერიოდისანი არიან: არათუოდენ, არამედცა, ესე ვითარსა შემთხუევასა შინა, მაგ. ფრთხილი და კეთილ გულისხმიერი ქცეულება არათუოდენ გა-მოაჩინებს საიმედოსა გზასა საიმედოსათვის ბედნიერ-ებისა, არამედ განამტკიცებს შინაგანსა კეთილმდგომა-რეობასაცა ჩუენსა.

ჱ. განმარტებითი პერიოდი არის იგი, რომელსაცა შინა წინადადება მომარტებული იპყრობს თვის შორის განმარტებასა და შეერთდების უმთავრესისათანა კავშირ-თა მიერ: ესრეთ, რომელ, ესოდენ რომელ, მაგ. მდო-ნარება და უქმობა ესრეთ მოადუძლურებენ სულიერსა და სხეულებრივთა ძალთა კაცისათა, რომელ იგი იქმნების არა შემძლებელ წარმოებად თვით მცირეთა საქმეთაცა.

თ. განყოფითი პერიოდი არის იგი, რომელსაცა ში-

ნა ზედ დართვითი წინადადება იპყრობს თანხმოვნებასა ანუ წინააღმდეგომ თქმობასა უმთავრესისა საგნისასა ჲ შეერთებიან კავშირთა მიერ: ანუ, გინა, [illegible] ანუ შორისად სიჭაბუკესა შინა, რათა [illegible]-ნებული მოხუცებულება, ანუ არა აღთქმად თვისდამი ტკბილის განსვენებისა მოხუცებულებასა შინა, რა ჟამს სიჭაბუკესა შინა თვისება შრომისა არა გუნებავს.

ი. შედგმობითი პერიოდი არის იგი, რომელსაცა შინა ზედ დართვითი წინადადება იპყრობს წინამავალსა გარემოებასა ჲ შეერთების უმთავრესისათანა ნაწილთა მიერ: რაჟამს, მაშინ, ვითარცა, ოდენ, მაგ. რაჟამს კაცი იოცნებს ნამეტნავსა სრულებისათვის თვისისა გულისხმის ყოფისა, მაშინ უმეტეს განაშიშვლებს ნაკლულევანებათა შეერთებულთა კაცობრივსა ბუნებისათანა.

ია. ხარისხობითი პერიოდი არის იგი, ოდესაც უმთავრესსა წინადადებასა შინა იპყრობებიან რაოდენნიმე ზედდართვითნი წინადადებანი, მაჩვენებელნი გარემობისა ერთი შემდგომ მეორისა ჲ განიკარგვიან ნაწილთა მიერ: პირველად, შემდგომად, დასასრულ, მაგ. ბოროტნი ჩვეულებანი მსგავსად რომლისამე ტკბილის გესლისა, პირუელად აწარმოებენ გულსა შინა საამოვნესა, შემდგომად მცირე მცირე სნეულ-ჰყოფენ, ხოლო დასასრულ განმოაჩინებენ ამას ზედა სრულიადსა სიფიცხლესა თვისისა მოქმედებისასა.

თავი ე.

მეთოდისა გინა განკარგულებისათვის, გამო-წვრილვისა გინა გარჩევისა, და შეერთებისათვის.

მეთოდი (სქესი) არის რიგი, რომელსაც მივჰყვებით

რამე საბითლოთის მისაწევნელად, მაგალითად: განაც-ნობილად სიმართლისა. ამ რიგით [illegible]-ვლეულ ჭეშმარიტებათა, რათა რომ [illegible] გარკვად შევინახოთ ფიქრში, სრულად ნასწავლ რამეს უმთვრო გარკვად ნავხვდეთ, ჹ ვსცნათ გინა ვისწავლოთ ის რამე რაც რომ ჯერედ არ ვიცით. — უმთავრესი ორი მეთოდი არის, გამოწვრილვა გინა განრჩევა (ანა-ლიზ) ჹ შეერთება (სინტეს).

განრჩევა. გამოწვრილვა გინა განრჩევა ჰგიებს მრთელი რამის ნაწლებად დაშლაში თვითო თვითოდ განსახილავად. მაგალითად აგერ ერთი საათი, ამას და-ვშლი მე, ჹ გამოვიძევ მის ნაწილებს ერთი მეორის შემდგომ: ამ საქმეს გამოწვრილვა გინა განრჩევა ჰქ-ვიან. — აგრეთვე ავიღოთ, მაგალითად, ერთი დასაწყი-სი, ერთი საზოგადო ჭეშმარიტება ანუ ერთი მეცნიე-რება, ჹ ჭეშმარიტებების შეკრებულება (ანსამბლ) ოდე-საც ცალცალკე გამოვიძევ გინა განვიზრახვ საცალკეო ჭეშმარიტებათა მათ შეცმულთა ამ დასაწყისში გინა ამ კრებულებაში: ამ საქმესაც გამომწვრილვლობა ჰქვიან.

შეერთება ჰგიებს ერთი მრთელი რამის შედგენაში, მისი მრთლიობის გამოსაძიებლად. — მაგალითად, აგერ ერთი საათი განვიხილავ მის ნაწილებს ჹ მათ ერ-თიანობასთან ნაქონ დამოკიდებულობასა, აგრეთვე აგერ ერთი მეცნიერება ერთი საზოგადო დასაწყისი რამე; აწ განივხილავ მე ამ დასაწყისის მედროვებებს იმავე და-საწყისში, ანუ თუ ამ მეცნიერების ნაირ ნაირ მტობეს იმ მეცნიერების შეკრებულებაში, აგერ ამას ჰქვია შეერთება.

თავი გ.

საზღვრისათვის, განყოფისა და გაწყო[illegible]

ბიბლიოთეკა

ერთი რამის მეთოდით საჩვენებელად, პირველად უნდა განსაზღვროთ რაც რომ დასამტკიცებელია, მერმე უნდა დავაჭეშმარიტოთ საგნის საზღვარი, გამოძიებით იმ ნაწილთა რომელნიც შეიცვიან მასში. ამასაც განყოფა იქმს და მაშინ წინადადებული ჭეშმარიტების დამტკიცება ადვილია. საზღვარში დადგინდება საზოგადო რამე შეხედულება, რომელიც განსასაზღვრელი საგნის შეკრებულებას დაიჭერს: და განყოფაც გამოიძევს დაწვრილებით მის ნაწილებს. მაშა სადამე საზღვარი არის შეერთებითი რამ მოქმედება, და განყოფა არის გამოწვრილვულობითი გინა განრჩევითი, ეს ორი მოქმედება ყოველთვის ერთად უნდა იყოს. ამ მოქმედებას შეეფერება წმიდა თომას ნათქვამიცა განსჯისათვის, ვითარმედ: გაცის გონება შეიძლებს ჩახვდენას ანუ რისამე დამტკიცებასა საგნების განყოფითა და მათი ხელახლავ გაწყობითა: ე. ი. განყოფით გინა გამოწვრილებით და საზღვრის მიერ ხელმეორ შეერთებითა (შეხავებით).

საზღვრისათვის, საზღვარი იქმნება იყოს *სახელისა*, რომელიც გნაცხადებს აზრს რომელიმე ლექსისას, და რამებისასა, რომელიცა განაცხადებს რომელიმე საგნის ბუნებასა. ერთი რამის გასაცნობლად საჭიროა რომ მისი არსებითი კუთვნილებანი გამოვაცხადოთ და ჯერედ ისინი რომელნიც საზოგადონი არიან ვითარცა მისთვის, ეგრეთვე სხვა იმავე გვარის საგანთათვის, და მერმე ის კუთვნილებანი ანუ თვისებანი რანიც განარჩევენ იმას ამ საგნებისაგან; ამას ჰქვიან ჩვენება *ახლოური ნათესავისა და სახისებრი*

(სპესიფიკ), განრჩეულობა.

ახლოური ნათესავი არის საზოგადო, [illegible] ბრიეთე, ყოველი იმავე მწყობრის-საგნების [illegible] სახისებრი (სპესიფიკ) განრჩეულობანი არიან თვისებანი რომელნიც განარჩევენ ერთმანერთისაგან სხვა და სხვა სახის საგნებსა შეცულს იმავე მწყობრში.

ესრედ ამ საზღვარში (დეფინიციონ) კაცი არის ცხოველი სიტყვიერი, ცხოველი აჩვენებს ახლოურს ნათესავსა ანუ მწყობრს იმ არსთასა, რომელიც განიყოფის უსაშუალოდ (იმმედიათმან) ორ სახედ, (ესპეს), რომელთაგანი ერთი კაცი არის და მეორე პირუტყვი; ხოლო სიტყვიერი ლექსი, აჩვენებს სახისებრ განრჩეულობასა ანუ თვისებასა მას რომელიც განარჩევს კაცსა სხვა ცხოველებისაგან საზოგადოდ. ხოლო შორეულნი ნათესავნი (ჟანრ) იქმნებიან, მაგალითად, მყოფობა (სუბსთანს) ანუ არსი (ეთრ). უკეთუ ვსაზღვრიდე კაცს ერთ არსებად ანუ სულიერ არსად, მაშინ ვეღარ განვარჩევ იმას ანგელოზისაგან, რომელიც აგრეთვე არსება არის და სულიერი არსი.

საზღვრის ყოველი კანონები შეიძლება ამ ერთს კანონზე მოვიღოთ: ესე იგი, საზღვარი ყოველსა და მხოლოდს განსაზღვრილს საგანსა უნდა შეეფერებოდეს (ომნი ეთ სოლი დეფინითო ქონვენიათ) ანუ თუ ვსთქვათ სხვანაირად საზღვარი უნდა იყოს: ა. საზოგადო, ესე იგი შეიცავდეს ყოველს საგნებსა რომლებზედაც გაიშლება განსასაზღვრებელი რაიმე, და ბ. საკუთარი ესე იგი, რომ სხვა რასმეს არ შეიცავდეს. საზღვარი იქმნება საზოგადო როცა განსაზღვრილი საგნის ახლოურ ნათესავს აჩვენებს; და იქმნება საკუთარი მაშინ, როცა აჩვენებს სახისებრ განრჩეულობასა.

პირველად საზღვარი უნდა იყოს ცხადი, [illegible] უნდა ვფთხილობდეთ განუსაზღვრებელი (ვაგ.) და ორჭოფოვანის (ამბიგუ) და ორ ჯაზროვანი, (ექივოკ) [illegible] და საზღვარში არ უნდა გამეორდეს [illegible] ლისაც განსაზღვრა გვინდა, და ანუ სხვა რომელიმე მსგავსი ლექსი. ამისთვის ეს საზღვარი: კაცი არის შემტყობელობა რამე დამსახურებული ორღანოებისაგან, უფრო ჭეშმარიტყველებითი (ორატუარ) და მოლექსობითი (პოეტური) საზღვარი არის ვერემც თუ ფილოსოფიური. ამ ანგარიშით ანგელოზიც კაცად უნდა ჩაითვალოს ყოველთვის რადგან ორღანოების იხმარებს. აგრეთვე ეს საზღვარი: კაცი არის კაცებრივი სული. განურჩეველი საზღვარია, რადგან არა ხსნის რომ კაცებრივის თქმით რა გვესმის? და ძიება (კითხვა) კი იმაზედ არის.

განყოფა აჩვენებს ერთი მრთელი რამის ნაწილე-თა, მაგალითად: სახეთა რომელიმე ნათესავისა, ერთი რამის არსებითთა საკუთრებათა. — ყოველ განყოფას ორი ვითარება უნდა ჰქონდეს: მრთელობა (ინთეგრითე) და წინადმდეგობა (ოპპოზისიონ), მრთელობა იმაში ჰგიებს, რომ არც ერთის ნაწილს გარედ არ დასტოვებს; ხოლო წინაღმდეგობა, რომელიც ერთი მეორის განმძევებელ ნაწილებს მხოლოდ აჩვენებს, როგორც მაგ. თუ რომ სთქვა რომ: ქვეყანას აქვს ოთხი ნაწილი ევროპა, აფრიკა, ამერიკა, და ოკიანია. აზიის ნაწილი რომ დაივიწყო, შენი განყოფილება შეცილებული იქმნება, რადგან მრთელი არ არის. ანუ თუ სთქვა ესრეთ: ქვეყანა განიყოფების ექვს ნაწილად: ევროპა, აზია, აფრიკა, ამერიკა, ოკიანია და საქართველო; კიდევ შეცილებული იქნება შენი განყოფა, რადგან სხვა განრჩეული ნაწილითი საზღვრავს საქართველოსა, რომელიც არის

ნაწილი ასოისა, ჲ მით ასოის ჲ საქართველოს შუა წინ-აღმდეგობა არ არის, რადგან უკანასკნელი (საქართველო) პირველში არის შეცული ვითარც [illegible]

განწყობილობის იქმით გვესმ[illegible] საგნების, იდიების ჲ საქმეების განაწყობით. — ეს განწყობილობანი ან ბუნებითნი არიან ჲ ანუ ხელოვნებითნი, რანაირათაც რომ საგნების ბუნებაზე ანუ მარტივს მორიგებაზედ დამტკიცებული იქმნებიან. ბუნებითის განწყობილობითა, ერთიანად ვსდებთ იმ რამებსა რომელთაც ერთმანერთზე დამოკიდებულობა აქვსთ: მაგალითად უკეთუ რომელიმე საწიგნის წიგნები ნივთების რიგისად განაწყო, მაშინ განწყობილება ბუნებითი იქმნება. — ხელოვნურის განწყობილებით, ერთად ვსდებთ იმ საგნებსა რომელთაც მორიგებული სახისმებრ აქვსთ ერთმანერთზე დამოკიდებულობა. ამნაირი იქმნება რიგი რომელიმე საწიგნისა სადაც განწყობილნი იქმნებიან წიგნები, სიაში გინა საძიებელში ჩვენებული რიცხვების დაგვარ, თვინიერ იმ საგნების დაკვირვებისა რომელზედაც ლაპარაკობენ ისინი.

თავი ზ.

მეთოდი გინა განკარგულება მეცნიერებათების სხვა და სხვა რიგთათვის.

ვსთქვით რომ (სქესი) მეთოდი გინა განკარგულება არის რიგი რომელსაც დავიდებთ ჩვენ ფიქრში. — — განკარგულებისაებრ შეიძლება მეცნიერებანი გავჰყოთ გამომძიებელ მეცნიერებად ჲ გონებითმბრძნობელ მეცნიერებად.

გამომძებნელობითი (ობსერვასიონ) მეცნიერებანი

ისინი არიან რომელნიც დამყარებულნი არიან საგნებზედ. — გამოძიებით დამტკიცდება რამების მყოფობა გონების დასკვნაც (ინდუქსიონ) გამო[illegible]ან საზოგადო კანონებს რომელნიც მ[illegible]ტებენ მათ. — ესრეთნი არიან ფიზიკებრივი და ბუნებითი მეცნიერებანი და მოთხრობითი მეცნიერებანი. — ფიზიკებრივი გინა ბუნების მეტყველებითი მეცნიერებანი გამომძებნელობაზედ დაუმატებენ გამოცდილებასა და ქვემდებარეობასა (იპოტეზ). — გამოცდილება არის გამოძიებული ცისიერის გინა ჩვენებაების ხელახლავ წარმოდგენა გამოძებნის დასაჭეშმარიტებლად. ვსთქვათ მაგალითად, გამისინჯია რომ ძლიერ გათხელებულს ანუ ნაირნაირის გაზებით სავსე ჰაერში, ცხოველნი ვერ იცოცხლებენ, მაშინვე მოკვდებიან. ამ გამოძებნის, გამოცდილების დასაბეჯითებლად, საჰაეროს მაშინის ჭურჭლის ძირში ერთს ცხოველს (ჭიას) მოაგაგდებ და ჰაერს გამოუსცლი, და ანუ ამ ცხოველს, მოწამლული გინა მომაკვდინებელის გაზების ჭურჭლებში გამოუგაწყვდევ, და ამნაირი გამოცდილებით დაჲბეჯითებ გამომძებნელობას (ობსერვასიონ). — ქვემდებარეობა ერთი განკუცლება (ჰიპოთეზ) გინა გონკა არის რომელსაც ცისიერის გინა მოჩვენების გამოსარკვევლად და დასაბეჯითებლად, ვიხმარებთ, მერმე იმას გამოძიებაში შევიტანთ. მაგალითად: კოპერნიკო ჰგონებს რომ ქვეყანა მზის გარემო ტრიალობს, მერმე თავის ქვემდებარეობას გინა აზრს ამტკიცებს გამოძიებული საქმების მიმდევრობით (აქორდ). მოთხრობა გარდამოგვცემს გავლილ საქმეთა, თვალით მნახველი მოწმებისაგან გამოძიებით შეკრებულთა: ამაში დიდი თვალდიობა და ფრთხილობა საჭიროა გასარჩევლად ჭეშმარიტი მოწმების ცრუ მოწმებისაგან.

გონებით-ბრძნობელობითი, მეცნიერებანი [illegible] არიან, რომელნიც უსაშუალოდ დასაწყისებზედ დამოკიდებულნი არიან. — გონებით-ბრძნობაც [illegible] სულ შედრგინებებს გამოაცხადებს, [illegible] მეთოდი ფილოსოფიურს, მატემატიკურს და ღვთის მეტყველებრივს მეცნიერებათა შინა.

ფილოსოფური მეცნიერება. მეტაფიზიკა დასდებს დასაწყისებს, მერმე ლოღიკა სჯით გინა გონებით-ბრძნობელობის ამ დასაწყისებისაგან გამოდებით დაამტკიცებს თუ ნივთიერი ქვეყნის, სულის და ღვთის მყოფობასა და გუთვნილებათა, და თუ იმ მოქმედებათ შედგომილებათა, რომლების ერთად შეკრება (ანსამბლ) შეადგენს ზნეობასა და სიმართლესა (დრუა). — მატემატიკებრივი მეცნიერებანი. საზღვრები და ანდაზები დაიდებიან რა, გონებით-ბრძნობა იმათ მოიხმარს თეორემების გინა ხედვითი სწავლის დასაბეჯითებლად ანუ წინწამოგდებაების (პრობლემ) ასახსნელად. — ღვთის-მეტყველებითი მეცნიერებანი. გამოცხადება მოსცემს სარწმუნოების დოღმატს. მერმე გონებით-ბრძნობა იქიდგან დაიწყობს ხედვითის (სპეკულატივ) ანუ ზნეობითის შედრგინებების წინ წარმოჩენას, რომლების ერთობა (ანსამბლ) შეადგენს ღვთისმეტყველებასა.

თავი ჱ.

ერთსახეობისათვის (მგავსობა) გონებით დასკვნისა და გამომდებლობისა გინა შედრგინებისათვის.

ერთსახეობა. ერთ სახეობა იმ რამეში მოხდება, რომელნიც თუმც სხვა და სხვა მყოფობას ეკუთვნი-

ან გარნა ერთმანერთთან კი მსგავსებითი დამოკიდებუ-
ლება აქვსთ, მაგალითად: წლის არეებში (სეზონ) და
ცხოვრების ასაკებში რამე ერთსახეობა [illegible]-
ნებით დასკვნა (ქუდისით) და შედრგინებით [illegible]
გონებით დასკვნა კერძოობითისაგან (ნაწილობითისაგან)
საზოგადოს შეადგენს. ხოლო შედრგინება საზოგა-
დოსაგან შეადგენს ნაწილობითს გინა კერძოობითსა.
გონებით დასკვნა გამომძიებლობითა და გამოცდილები-
თა კერძოობით რაოდენის შეკრების, და იქიდგან აღვალს
საზოგადო სჯულზედ (ლუა), მიზეზზედ, და გამოძიებუ-
ლის ნაყოფების (ეფეკე) დასაწყისზედ. შედრგინება
საზოგადო რამე დასაწყისიდგან იწყობს და იქითგან შე-
დრგინებაებს გამოიყვანს, მაგალითად: ვხედამ რომ ერ-
თეულად, ორეულად, ასობით, და ათასობით კაცნი კვდე-
ბიან. ისტორიიდგანაც ვიცი რომ ყოველნი კვდებიან.
აქედგან გონების დასკვნით შევადგენ, რომ მაშა სადამე
მამაკვდაობა კაცობრიობის საყოველთაო სჯული ყოფი-
ილა. — ანუ თუ კაცს გამოვიძიებ რა და ვიპოვნი იმაში
ხრწნილების რამ დასაწყისს. აქაც შედრგინებით ამ სა-
ხით გავსჯი: რადგან კაცს თავის ბუნებაშივე აქვს სიკვ-
დილის მიზეზი, მაშა სადამე მოკვდაობა საზოგადო
სჯული (კანონი) არის კაცობრიობისა.

თავი თ.

გონებით ბრძნობელობის წინა-დადებანსა ზედა.

ლოღიკოზმა იდიების პოვნისა, დაჭეშმარიტებისა, და
განწყობის შემდეგ, უნდა გამოიძიოს იმათი სინამდვი-
ლე, ვითამც უნდა ნახოს იმათი თუ ერთმანერთთან, და თუ
გარეშე რამეებთან ქონვილი შეერთებულობა და მიმდე-

გობა ანუ მიუმდგომობა, ჲ შედარის იდიების ერთმან-ერთთან ქონვილი თანხმობა ჲ უთანხმობა. გონების ამ-ნაირ მოქმედებას გონებითი ბრძნობა [illegible] იგი ანუ დაამტკიცებს რაიმეს ჲ ანუ [illegible] ნაწილებს: დაამტკიცებს მაშინ, როცა იდიები ერთმანერთს დაეთანხმებიან, ჲ გააცრუებს მაშინ, როცა უთანხმო-იქმნებიან. გონებით ბრძნობა, თვართოდ რომ ავიღოთ, ის მოქმედება არის, რომლითაც, კაცი ცნობილი ჭეშმარი-ტებით დაამტკიცებს ნაკლებად ცნობილ ჭეშმარიტებასა. ეს, როგორც ვსთქვით, ორ ნაირად მოხდება: ა. გონე-ბითი დასკვნით რომელიც კერძოობითგან საზოგადო-ზედ ავვალს. ბ. შედრკინებით, რომელიც საზოგადო-თგან კერძოობითზედ ჩამოვალს.

წინადადება გონებით ბრძნობის განმარტება არის: მაგ. თუ რომ სული თოვლისა ჲ სითეთრის იდიებში თანხმობას დაინახავს, ამითი გონებით ბრძნობას იქმს იგი. ხოლო თუ ამ ნაგრძნობის განამარტებს თქმითა: თოვლი თეთრი არის, ამ ნაირ განმარტებას ვეტყვით გონებით ბრძნობის წინადადებასა. — სამი ნაწილი აქვს ამ წინადადებასა: ქვემდებარე, შესმენილი ჲ კავშირი: როგორც ამ წინადადებაში, სული არის უკვდავი, სუ-ლი ქვემდებარეა, უკვდავი შესმენილია, ჲ არის კავშირია. ქვემდებარე ჲ შესმენილი თითო ლექსითა წვერებად ანუ კიდურებად ითქმიან წინადადებისა. — — ზარნა ბევრჯერ წინადადებაებში ეს სამი ნაწილი ყოველთვის არ იპოება ხოლმე, არამედ დაიტოვებიან, რადგან ძალით მოვხვდებით: მაგ. ითქმის, ალექსანდ-რე ქვეყნის მპყრობელი, ნაცვლად თქმისა, ალექსანდრემ დაიპყრა ქვეყანა: ანუ უმეტეს მოკლედ ითქმის, ქუხს, ელავს, ჲ სხვა; ამ ფერითა გწოდებიან მოკლე წინა დადება.

წინადადებათა ორ ნაირი თვისება აქვსთ: უთუო და შემომყვანელობითი. უთუო, ითქმიან ის თვისებანი, რომელნიც ყოველს წინადადებასა [illegible] ავლოთ უთუოდ აქვს: ხოლო შემომყვანელობითი თვისებაები არიან ისინი, რომელნიც ექმნებათ სხვა და სხვა წინადადებათა ერთმანერთთან შედარებითა. — წინადადებათა უთუო თვისებანი არიან რაგდენობა და ვითარება.

წინადადების რაგდენობა მისივე აზრის გავრცელობა არის, რომლის დაჭვრეტით სამნაირი წინადადება იქმნება: საზოგადო, საცალკეო, და განუკვეთელობითი. — საზოგადო წინადადება არის ის, რომელში იმისი ქვემდებარე ერთიანი სივრცითა აღებულია: როგორც მაგ. ყოველი კაცი არს მოკვდავი: ყოველი სხეული განსაყოფია. წინადადება იქმნება მეტაფიზიკურათაც საზოგადო, როცა სრულიად არც ერთ ნაწილს გარედ არ დასტოვს, როგორც არის ქვემოყვანილი: მაგ. ყოველი ჭაბუკი ცვალებადია. — საცალკეო წინადადება ითქმის ის, როცა ქვემდებარის გავრცელობა ცოტა არის, მაგ. ზოგნი კაცთაგანნი ორგულნი არიან. — განუკვეთელობითი ანუ მხოლოობითი წინადადება ითქმის ის, როცა ქვემდებარე მხოლოდ ერთი პირია ანუ მარტო ერთი რამე: მაგ. თმოგველი დიდი მჭევრმეტყველია. — ბევრჯერ სიტყვის ძალითგანაც გაიგება წინადადება რამე საზოგადოა თუ საცალკეო.

ვითარება წინადადებისა არის, წინადადების დამტკიცებითი ანუ უკუთქმითი, ცრუ ანუ ჭეშმარიტი მყოფობა მისი. — წინადადების დამტკიცებითად ანუ უკუთქმითად ყოფნის მაჩვენებელი არის ზმნა გინა კავშირი, რომელიც წარსთქვამს გინა დაამტკიცებს და ანუ

უგუნთქვამს განა უარსჭყოფს ქვემდებარის რაობას ანუ რა-ნაირს ყოფნასა მისსა: მაგ. ოქრო არის ლითონი (მეთალლი), აქა წართქმითი: ოქრო არ არის [illegible] უგუთქმითი. — წართქმითი წინად[illegible] ჩვეულებითად თავის სივრცის ერთს ნაწილზედ მხოლოდ აიღება: როგორც ამ წინადადებაში, ოქრო მეთალია, ცხადად გვესმის რომ ოქრო ერთნაირი მეთალლია, და არა თუ ყოველნაირი მეთალლი (ირეგლო) ოქრო არის. მხოლოდ რომ როცა ქვემდებარეს და შესმენილს ერთი და იგივე ძალა და მნიშვნელობა აქვსთ, წართქმითი წინადადების შესმენილიც მრთელი თავისი სივართოებით აიღების: ასრე არიან ყოველი საზღვრები თვილოსოფიისა. ხოლო უგუთქმითი წინადადების შესმენილი თავისი მრთელი სივრცით აიღება: როგორც, ოდეს ითქმის ნახშარი არ არის რომელიმე მეთალლი, თქმა არის რომ მეთალლის რომელიმე სახისაგანიც არ არის. — რათა წინადადება სწორე და ჭეშმარიტი იყოს საჭიროა რომ შესმენილი ქვემდებარის თანახმა (მიმდევი) იყოს, ანუ თუ საგანი რაჲმე ნამდვილად და ჭეშმარიტად განამარტოს: მაგ. ღმერთი არის კეთილი, ღმერთი არ არის უსამართლო. ხოლო ცრუ წინადადება იქმნება, როცა შესმენილი ქვემდებარესთან არ შეთანხმდება, და იმვერ რამეს დაამტკიცებს რომელიც ნამდვილად არ არის ეგრეთ: მაგ. თუ თქვას ვინმემ, ღმერთი არის არსი უსრული.

წინადადების ზედ მომყვანელობითი საკუთრებანი არიან ნაცვალგება და წინააღდგომდადება. — ნაცვალგებითად ითქმის წინადადება, როცა შეიძლების რომ ქვემდებარე შესმენილად და შესმენილი ქვემდებარედ გარდაკეთდეს თვინიერ მათი მნიშვნელობის შეცვლისა. მნიშვნელობის შეუცვლელობისათვის იმათი ვითარება

ისრევე უნდა დარჩეს, განა რავდენობის შეცვლა კი შეიძლება. როცა რავდენობაც შეუცვლელად დარჩება ნაცვალ-მგებელობა ითქმის მარტ[illegible]ალითად, სული არ არის კაცი: კაცი არ არის სული. — [illegible] როცა საჭირო განდება რომელიმე წინადადების რავდენობის შეცვლა, რათა აზრის გამოუცვლელად ნაცვალ-გებაზე გრდვიდეს, ითქმის ნაცვალ-გება შემთხვევითი: როგორც ეს წინადადება, ყოველი კაცი მოკვდავი არის, არ შეიძლება მარტივის ნაცვალ-გებითა საზოგადო წინადადებად გარდაკეთდეს დ̃ ითქვას, ყოველი მომაკვდავი არსი კაცი არისო: ამისთვის საჭიროა საცალკეო წინადადებად გარდაკეთება მისი დ̃ თქმა რომ, რომელნიმე მამაკვდავ არსთაგანნი კაცები არიან.

ერთი მეორის წინაღმდეგ დადებითნი წინადადებანი ითქმიან, როცა ერთის ჭეშმარიტებისაგან შეიტყობება მეორის სიცრუვე: როგორც, ყოველი კაცი ბოროტია: კაცთაგანი არა ვინ არის ბოროტი. რათა ორს წინადადებაში წინაღმდეგ დადება იყოს, უნდა რომ თუ ქვემდებარესა დ̃ თუ შესმენილს ზედა იმავე აზრით იყოს წართქმითი დ̃ უკუთმითი: მაგ. წინაღმდეგ დადება არ არის ამ წინადადებაში, მეცნიერია გრიგოლი: გრიგოლი არ არის მეცნიერი. — წინაღმდეგ დადება ორ ნაირია: სიტყვის მგებელობითი (ქონთრადიქთუარ) დ̃ წინაღმდეგი. სიტყვისმგებელობითი თუ გარემზომობითი წინადადება არის ის, როცა ერთი სრულ პირდაპირად ამბობს მეორისა: როგორც, მშვენიერი ჭაერი არის: ჭაერი არ არის მშვენიერი. ხოლო ერთი მეორის წინაღმდეგი ითქმის ის, როცა ერთი მეორის ნათქვამს მოთხოვნილებისაგან უმეტრო გაამტყუნებს: მაგალითად, მშვენიერი არის ჭაერი: მეტად მოშლილია ჭაერი. — ორი სიტყვის მგებელობითი წინადადებანი არ შეიძლე-

ბა ორივე მართალი ან ორივ ტყვილი იყვნენ: მაგ. თუ რომ იმგრგვლივი რგვალია, არ შეიძლება მართალი იყოს თქმა რომ იმგრგვლივი მრგვალი არ არის: და თუ რომ ტყვილი არის თქმა, რომ იმგრგვლივი მრგვალი არ არისო, არ შეიძლება ტყვილი იყოს თქმა რომ იმრგვლივი მრგვალი არისო. ამისთვის ერთი სიტყვის შეუბელობითი წინადადების სიმართლისაგან შეიტყობება მეორის სიცრუე, ამის სიცრუვისაგანაც მეორის სიმართლის სანამდვილე. — წინაღმდეგი წინადადებანი არ შეიძლება ორივე მართალნი იყვნენ: მით ერთის ჭეშმარიტებისაგან შეიტყობება მეორის სიცრუვე. გარნა შეიძლება რომ ორნივეც ტყვილი იყვნენ: რადგან ორივეს შუა შეიძლება სხვა რამე წინადადება აღმოჩნდეს, რომელმან ორივეც გააცრუოს: მაგ. ეს წინადადებანი ცრუ არიან: ყოველი კაცი ღვაწლით შემოსვილი არის: და არავინ არის ღვაწლით შემოსვილი: რადგან მართალი ეს არის რომ კაცთაგან მხოლოდ ზოგნი ღვაწლით შემოსვილნი არიან. მით ერთი ჭეშმარიტების წინაღმდეგი სიცრუვისაგან არ შეიტყობება აქ მეორის ჭეშმარიტება.

თ ა ვ ი. ი.

სილოგიზმისათვის.

გონებით ბრძნობის მასალები არიან ის სამნი იდეანი, რომლებისაგან შესდგება სამ ნაირი სჯა ანუ წინადადება სილოგიზმისა. მაგალითად: ღ მ ე რ თ ი ა რ ი ს შ ე ს ა ყ ვ ა რ ე ბ ე ლ ი. რადგან ამ ორი იდეის ვითამც ღ ვ თ ი ს და შ ე ს ა ყ ვ ა რ ე ბ ე ლ ი ს შუა არ მოიპოების რამე მიმართობა და დამოკიდებულობა, მო-

ვიდებ მესამე იდეასაც, უმწვერვალესი კეთი-ლი, რომელს შევადარებთ რა იმ პირვანდელ ორს იდეასთან, შესდგება მით ეს ორი სჯა[illegible] უმ-წვერვალესი კეთილი შე[illegible]; ღმერთი რომ არს უმწვერვალესი გინა უპირატესი კე-თილი, (ამ ორისაგანაც შესდგება შემდეგი მესამე სჯა) მაშა სადამე ღმერთი შესაყვარებელია.

მაგ. უპირატესი კეთილი შესაყვარებელია.

აწ ღმერთი რომ უპირატესი კეთილია.

მაშა სადამე ღმერთი შესაყვარებელია.

ზემოდ ხსენებულ მაგალითში იდეანი და ლექსნი, ღმერთი და შესაყვარებელი არიან ორნი უდი-დესნი კიდეგანნი, ხოლო უპირატესი კეთილი არს იდეა საშუალო. ორთა პირველთა სჯათა გინა წინა-დადებათა ეწოდებისთ სილოგიზმის დასაბამითი წინა-დადებანი: წინადადება, რომელიც პირველად დაიდების, ანუ რომელშიაც იპოების უდიდესი კიდეგანი საშუალო კიდეგანი თურთ, ითქმის უდიდესი წინადადება, და მე-ორე წინადადებას ეწოდება უმცირესი წინადადება. ხოლო მესამე წინადადებას, რომელიც დასაბამითი წი-ნადადებისაგან წინ წარმოვალს, ეწოდების შემდეგი ანუ დასკვნა სილოგიზმისა.

რათა დაუმტკიცო ვისმეს რომ კრავიც ერთი ცხო-ველია, შევადარებ კრავის იდეას სხვა ცხოველების იდე-ასთან, და ვუჩვენებ რომ რადგან კრავი შეიცვის განყვე-ნილობაში ცხოველების საზოგადო იდეისა, და აქვს მას იგივე თვისებანი რანიც აქვსთ სხვა ცხოველებს, მაშაბა კრავიც ერთი ცხოველია, მაგალითებრ:

ყოველი არსი იგი, რომელიც გრძნობს, მოძრაობს, და სუნთქამს ცხოველია.

აწ კრავიც რადგან გრძნობს, მოძრაობს და სუნთქამს;

მაშ აბა გრავიც ერთი ცხოველია.

ამ სილოგიზმოში პირველი წინადადება არის დიდი, რომელში შეცულია საზოგადო იდეა ცხოველებისა, და მოტანილია აქ განგებ პირველისა [illegible] რადგან მოწინააღმდეგეც უთუოდ წყნარულობს ამას, არ შეუძლია ამაზედ უარის თქმა. მეორე წინადადება არის მცირე, რომელიც გამოაცხადებს იმ ქვემდებარეს, რომელზედაც არის ბჭობა, და შეცულია ეს ქვემდებარე განთვენილობაში იმ საზოგადო იდიისა, რომლის ყოველს განუკვეთელს აქვს ერთი და იგივე თვისება (ხასიათი). ხოლო მესამე წინადადება არის შემდეგი, რომელიც აცხადებს იმ დასკვნას, რომელიც შესდგება იმ წინანდელი პირველი და მეორე იდიებისაგან. ამის გამო თუ რომ სილოგიზმის პირველი და მეორე წინადადებანი იქმნებიან ჭეშმარიტნი, მათი შემდეგი მესამე წინადადება და დასკვნაც დაჯირებითად იქმნება ჭეშმარიტი, და თუ რომელიმე იმ ორი წინადადებისაგანი არ იქმნება ჭეშმარიტი, მაშინ შემდეგი გინა დასკვნა მათიცა იქმნების შეცილებული.

მრგვალი არის ის რამე, რომელსაც აქვს სახე მრგვლისა, აწ ამ ნივთს აქვს სხე მრგვლისა, მაშ არის ეს მრგვალი და არა ოთხ კუთხი. სიცხე გამლის და გაათხელებს ჴაერს, აწ ვინადგან მზე შეიცვის საზოგადო განთვენილობაში სიცხის იდიისა, მაშ მზეც მლის და ათხელებს ჴაერს, რადგან მზესაც იგივე თვისება და ძალა უნდა ჰქონდეს, რა თვისებაც რომ სიცხეს აქვს.

ის აქზიომები, რომელნიც თავის თავად ცხადნი არიან, და მით არ ეჭირებისთ სილოგიზმით დამტკიცება.

ა. ერთი რამე არ შეიძლება რომ იმავე დროს თან იყოს და თან არ იყოს. ბ. უმიზეზოდ არ შეიძლება ნაყოფის წინ წამოსვლა. გ. ორი და ორი მუდამ ოთხს

იქმს ჲ არა სამს. დ. მრთელი რაჲმე თავის ნაწილზედ უფრო დიდია. ე. არ შეუძლია კაცს თავისა მყოფობის უარის თქმა.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

თ ა ვ ი ია.

ჭვლრვ სილოგიზმოსა ზედა.

სილოგიზმის საფუძველი ეს არის, რომ როცა ორი იდიის შეფარდებით ვერ შევიტყობთ იმათ ერთმანერთთან ქონვილს შეფერებულობას ანუ შეუფერებლობას, მაშინ სხვა მესამე იდეასაც ჴელს მოვჰკიდამთ, ჲ ამ მესამესთან შევადარებით იმ წინა ორსავე იდიებსა, ჲ როცა ვნახამთ რომ ის წინა ორნი იდიანი შეეფერებიან გინა მიუდგებიან ამ მესამე იდეასა, აქედგან გავიცნობთ ჲ შევადგენთ რომ ის წინა ორნი ვითამც პირველი ჲ მეორე იდიებიც ერთმან ერთის მიმდევი გინა ერთმანერთთან შეფერებულნი არიან. მაგ. თუ მინდა შევიტყო, რა მიმდევობა ჲ შეფერებულობა არის ამ ორს იდიებში, ვითამც კ ა ც ე ბ რ ი ვ ს უ ლ ს ა ჲ უ ს ხ ე უ ლ ო ბ ა ს ა შ ი ნ ა, მაშინ ამ მესამე იდეასაც წინ მოვიტან, მფიქრობელს გინა გ ო ნ ი ე რ ა რ ს ს ა ჲ ამ სახის სჯასა შევადგენ სილოგიზმოთა:

ყოველი მფიქრობელი გინა გონიერი არსი უნივთო არის.

აწ კაცებრივი სულიც რადგან ფიქრობს ჲ გონიერი არსი არის;

მაშა სადამე კაცებრივი სულიც უნივთო არის.

ფიქრის ამ ნაირი მოქმედების ჯეროვნად მყოფელი საფუძველი ეს შემდეგი ანდაზა არის, რომ ორნი იდეანი როცა ერთნაირნი იქმნებიან მესამესთან, თვით ის ორნიც, ერთი ჲ იგივე იქმნებიან ერთმან ერთთან, აშ

ანდაზის სინამდვილე მეტაფიზიკებრივს და გეომეტრიებრივ ამ პრინციპზე გინა დასაწყისზედ დაფუძნებულია: რომ რომელნიც ერთნი არიან სხვა მესამესთან, ერთი იქმნებიან იგინი ერთმანერთთანაც.

სილოგიზმი რომ ავხსნათ, სამ კიდეგანს გინა კიდურს (თერმს) ლექსს ვიპოვით იმაში, ვითამც დიდსა და მცირე კიდურს (ლექსს), რომელნიც შესადარებელს იდიებს გვაჩვენებენ, და შუა კიდურსა (ლექსს) რომელიც იმ იდიებში მათ შეფერებულობას გინა მსგავსებასა და ანუ უმსგავსებასა გვაჩვენებს: მაგ. ყოველი სათნოება საქებურია, ახლა მოთმინებაც რომ სათნოება არის, მაშა სადამე მოთმინებაც საქებური არის.

აქ საქებური არის დიდი კიდეგანი გინა კიდური, მოთმინება მცირე კიდური, ხოლო სათნოება შუა კიდური.

ამისითვის სილოგიზმოში სამი წინადადება იქმნება უდიდესი, უმცირესი, და დასკვნა, (შედრგინება), რომელი არ უნდა შევურიოთ შედეგთანა, რომელიც გარჩეულია მისგან; ესრეთვე ამ დასკვნაში გინა შედრგინებაში არაოდეს არ უნდა შევიტანოთ ხოლმე შუა კიდური.

უდიდესში იქმნებიან დიდი და შუა კიდური, უმცირესში მცირე და შუა კიდურები: შედრგინებაში დიდი და მცირე კიდურები: როგორც ზემო მაგალითში სჩანს. ბგალად დიდი კიდეგანი არის შესმენილი შედრგინებისა გინა დასკვნისა, და პატარა კიდეგანი იმისი უფალი გინა ქვემდებარე. ბგალად მაგალითი. ყოველი კაცი მოკვდავია, ახლა პეტრეც რომ კაცი არის, მაშა სადამე პეტრეც მოსაკვდავი არის. აქ ლექსი მომაკვდავი დიდი კიდეგანია, ლექსი პეტრე პატარა კიდეგანი, ხოლო ლექსი კაცი შუა კიდეგანი, ესე იგი ის გამომ-

ცხადებული ლექსი, რომელიც იხმარება შუასადარებლად დიდ ლექსთან და პატარა ლექსთან, ვითამც მ ო კ ვ დ ა ვ-თ ა ნ და პ ე ტ რ ე ს თ ა ნ· — უდიდესი და უმცირესი წინადადებანი ერთად აღებით ითქმიან დასკვნით წინადადებებად.

სილოგიზმის უმთავრესი კანონები ესენი არიან.

ა. მხოლოდ სამი კიდური უნდა ჰქონდეს სილოგიზმის დიდი, პატარა და შუა: ამის მეტი კი არა.

ბ. არას დროს უფრო ვრცელი აზრი არ უნდა ჰქონდეს დასკვნას შედგომილებას დასაბამითი წინადადებაებზედ მეტად, მით შეცილებულია ეს სილოგიზმი.

ყოველ ოთხ კუთხედს ოთხი თანასწორი კერძო აქვს და ოთხი თანასწორი კიდური (ანგლ).

ახლა ყოველი ოხკუთხედი სახე არის,

მაშ აბა ყოველს სახეს ოთხი თანასწორი კერძო აქვს, და ოთხი სწორე კიდური.

ამის შეცილების მიზეზი ეს არის რომ ს ა ხ ე ლექსს შედგომილებაში უფრო მომეტებული სივრცე აქვს, ვირემდ თუ ო თ ხ კ უ თ ხ ლექსსა დასაბამით წინადადებაებში.

გ. შუა კიდური მაინც ერთჯერ საზოგადო აზრით უნდა აიღებოდეს: ამისთვის შემდგომი სილოგიზმი ცრუა.

კაცი მართალი არის,

კაცი ავაზაკი არის,

მაშა სადამე ავაზაკი მართალი არის.

ასრე რომ დასაბამითი წინადადებანი მართალნიც რომ იყვნენ, მაინც შედრკინება ტყვილია: რადგან დიდში და პატარაში კ ა ც ი ლექსი სხვა და სხვა იდიების აღნიშვნით, იმათს იმნაირ სხვა და სხვა თვისებაებს აცხადებს, რომელნიც ერთმანერთში არ შეიცვიან, და მართლის იდეაცა ავაზაკის იდეას არ მიუდგება.

დ. ორი უკუთქმითის წინადადებებისგან, არაოდეს შედრკინება არ გამოვა, როგორც:

ოთხკუთხედი სამკუთხედი არ არის; [illegible]ვალო სამკუთხედის, არ შესდგება აქედგან [illegible] დამე ოთხკუთხედი მომრგვალოა ანუ თუ არა: რადგან როცა ორი რამე თავის მესამეს არ შეეფერება, ვერ შევადგენთ რომ იგინი ერთმანერთს შეეფერებოდნენ.

ე. ორი წართქმითი წინადადებებისაგან, არასდროს უკუთქმითი შედრკინება არ მოხდება: მით არ იქმნება; პეტრე კეთილი არის, პავლეც კეთილ მსახურია, მაშაბა ანტონი გარყვნილია.

ვ. და ზ. უკეთუ ერთი დასაბამითი წინადადებათაგანი, საცალკეოა, შედრკინებაც საცალკეო იქმნება: კვალად თუ უკუთქმითია, შედრკინებაც უკუთქმითი იქმნება. აგერ ორთავესივე მაგალითი.

ყოველ მფიქრებელ (გონიერ) არსს, ნაწილები არა აქვს.

კაცის სულიც რომ მფიქრებელი (გონიერი) არსი არის.

მაშ კაცის სულს ნაწილები არა აქვს.

ცხადად სჩანს რომ საცალკეო შედრკინება არის, და თანვე უკუთქმითი: რადგან დასაბამით წინადადებების უმცირესი საცალკეო არის, და მთავარიც გინა უდიდესი უკუთქმითი.

ჱ. ორი საცალკეო გინა კერძოობითი წინადადებებისგან წართქმითი ანუ უკუთქმითი შედრკინება არ წამოსდგება, რადგან სილოგიზმის გინა გ. კანონის მიმდეჳ, შუაკიდური თუ კიდეგანი (თერმ) მაინც ერთხელ საზოგადო ალებით უნდა აიღებოდეს: მაგ. რადგან პავლე მეცნიერი არს, პეტრეც მეცნიერი არს, არ შესდგება, რომ მაშ ანტონიც მეცნიერი ანუ უმეცარი იყოს.

ზემოდ მოყვანილი ჩვეულებითი სილოგიზმების გარდა, არიან კვალად შემდეგნი სხვა და სხვა სახის სილოგიზმონი, რომელთაც ეწოდებისთ [illegible] ბა, მახვილ-სიტყვაობა გინა ორჭოფეტ[illegible] დართულობა და ზედმოლება.

ა. ანთიმემი გინა ლონე ის სილოგიზმო არის, რომელში უდიდესი ანუ უმცირესი არღარ დაიდება რადგან ძალითად შეიტყობებიან, და ამას ჰქვიან მოკლე სილოგიზმო, მაგალითად:

(მარტივი უხრწნელი არის).
სული რომ მარტივი არის
მაშ სული უხრწნელი არის.

ყოველი უსხეულო არსი უკვდავი არის,
(სული რომ უსხეულო არსი არის).
მაშაბა სულიც უკვდავი არის.

ბ. ეპიკერემი გინა მიზეზებითი ითქმის, როცა დასაბამითი წინადადებაების ერთსა და ანუ მეორესაც მიზეზი და დამტკიცება დაემატება, იმათ განსამარტებლად: ეს ფორმა მსაჯულობრივს სიტყვაში ბევრჯერ იხმარება: როგორც კიკერონი მილონზედ ნათქვამს თავის სიტყვაში ხმარობს.

ვნიც ვის ბუსუსში ჩასდგება, (რათა მოჰკლას იგი) ღირსად მოიკლება იმისგან (ცხადია ესე სამართლისა და მაგალითებისაგან).

ახლა კლავდიო ბუსუნში ჩაუდგა მილონსა (ცხადია ესეც შემთხვევისა და გარემოებისაგან).

მაშა სადამე ბუსუნში ჩამდგომი ღირსად მოიკლა იმისგან.

გ. დილემმა გინა ორჭოფოვანი ჰქვიან იმ სილოგიზმოსა, რომელში ორივე წინადადებანი მოპირდაპირის წინაღმდეგნი არიან და მისი განმამტკუნებელნი, ამას

გამო ეს სილოგიზმი მეტად ძლიერია, თუ რომ კანონიერად გაიწყობება, ესრედ რომ, ა. მრთელი [illegible] განაყოფს სწორედ ორ ნაწილზედა: ბ. თვითეული ნაწილებისაგან გამოსული შედრგინება მრთელი უნდა იყოს და მიუცილებელი: გ. ისე, რომ არ იქმნას მოწინაღმდეგეს დილემმის მოქმელზედვე შეეძლოს იმ დილემმის მოტრიალება მაგ.

დ. მშვენიერია შემდეგი მიწერილი დილემმა ტერტულიანისაგან ტრაიანე კეისრისადმი წარმართების გასამტყუნებლად და ქრისტიანების დასაცველად.

«ქრისტიანები ან ბრალიერნი არიან და ანუ უბრალონი,
თუ ბრალიერნი არიან, რისთვის სასამართლოში არ მისცემთ და არ გამოიძიებთ იმათ?
ხოლო თუ უცოდონი და უბრალონი არიან, რიღასთვის ჰკლამთ და სწყვეტამთ იმათ?»

ე. სორიტი გინა თანდართულობა არის ის, როცა წინა პირველი წინადადებაების ერთმან ერთთან ქონვილი დამოკიდებულების საპოვნელად, არ იკმავების დადება ერთი შუა გიდეგანისა (გიდური), არამედ საჭირო გახდება დადება გიდურებისა ორისა სამისა და სხვაც. საშვალო გიდურნიც რომ მრავალნი იქმნებიან, მით წინადადებანიც განმრავლდებიან, და მაშინ პირველი წინადადება მეორეს განამარტავს, მეორე მესამეს, და სხვაც: მაგალითად.

სული მარტივი არის,
მარტივს ნაწილი არ აქვს,
რაც უნაწილოა განუყოფელია,
განუყოფელი განუხრწნელია,
განუხრწნელი უკვდავია,
მაშ სული უკვდავი არის. ანუ —

ვინც თავის გულისთქმაებს არ უწინაღმდეგებს, მრავალს რამეს ნატრობს,

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ვინც მრავალს რამეს ნატრობს, მრავალი რამე სჭირვია,
ვისაც მრავალი რამე სჭირვია, მოუსვენრად ცხოვრობს,
ვინც მოუსვენრად ცხოვრობს, საწყალი არის,
მაშ ვინც თავის გულისთქმებს არ უწინაღმდეგებს, საწყალი არის.

ამაში საჭიროა გათვრთხილება, რომ ლექსები მუდამ ერთი და იმავე ჰაზრით აილებოდნენ და ერთმა წინადადებამ მეორე განამარტოს, თვარემ ნამდვილი დასაწყისებითგან ბოლოს ცრუ შედეგნი გამოვლენ: როგორც თემისტოკლეს ნათქვამისაგან, რომ ჩემი ახლად დაბადებული შვილი უფლობს თავის დედაზედ, დედამისი ჩემზედ, მე საბერძნეთოზედ, საბერძნეთო აზიაზედ, აზია მრთელ ქვეყანაზედ, მაშ ჩემი ახლად დაბადებული შვილი უფლებს მრთელს ქვეყანაზედო.

გ. ინდუქციონი, ზედმოყვანილობა, ეთქმის იმ სილოგიზმს რომლითაც საცალკეო ჭეშმარიტების ცნობისაგან საზოგადო ჭეშმარიტების ცნობაზე მივალთ: ანუ როცა ყოველი სახეების თვისების აღრიცხვითა, იმავე თვისებაებს მრთელს ნათესავზედაც მოვიტანთ და დავამტკიცებთ: გარნა მაშინ სახეების ჩამოთვლა კი სრული უნდა იყოს: როგორც აღმოსაჩენლად რომ კაცი თავისი ცხოვრების არც ერთს დროში ბედნიერი არ არის, ინდუქციონით, ზედ მოყვანილობით, გავაწყობთ სილოგიზმოს ესრედ:

კაცი თავის სიყმაწვილეში ბედნიერი არ არის, რადგან მრავალთ ზურებითა სნეულების ქვემდებარეა, და თავისი თავისუფლების ხმარებაც არ შეუძლიან.

ვაჟკაცობაში ბედნიერი არ არის, რადგან ავი ზნეები და ვნებანი მასზედ უფლობენ და დაატყვევებენ იმას.

მოწიფულობაშიც ბედნიერი არ არის, რადგან მრავა-

ლი ნაღველი და შეწუხებანი აქვს, დიდების მოყვარულ-ობა და შური აფუჭებენ იმას.

მოხუცებულობაშიც ბედნიერი არ [illegible] ულებანი და სატკივარნი გაუმრავლდებიან და [illegible] სამწუხრო ჩრდილი მუდამ მის წინ დგას.

მაშ კაცის ცხოვრება რა დროშიც რომ იყოს, არ შე-ეძლება ბედნიერი იყოს.

თ ა ვ ი   იბ.

სილოგიზმის ხმარება.

სილოგიზმი იხმარება დასამტკიცებლად ე. ი. გა-მოსააშკარავებლად წინადადების ჭეშმარიტებისა. თუ რომ ჭეშმარიტების ძებნაზე ლაპარაკი და მის პოვ-ნაზე გინა ცნობაზედ, მაშინ არ უნდა მივმართოთ სი-ლოგიზმს, რადგან ჭეშმარიტება გამოცხადდება გულ-ხმიერად (ათიენსიონ), საქმის დაჭვრეტით და გამოძიე-ბით, მაგრამ თუ რომ ბჭობა არის რომელიმე დასწყისის შედეგინებების ჩვენებაზედ, მაშინ არის სწორეთ დრო სილოგიზმის ხმარებისა.

უფროსიერთი ორნაირ დროს იხმარება სილოგიზმი.

ა. უკეთუ გინდა რომ დაამტკიცო სიცრუე რომელიმე წინადადებისა, რომელსაც შენი მოწინააღმდეგე სდებს დასაწყისად, გამოიყვე სილოგიზმით იმ წინადადების შედეგინებანი, და ამ შედეგინებების სიცრუე გამოაც-ხადებს იმის ნაფიქრევი დასაწყისის სიცრუესა.

მაგალითად: თუ რომ დასაწყისად მოგიტანს მოწინ-აღმდეგე სვინიდისის (ქონსიანს) და ყველა რაიმის თქმის შემოუზღუდველ გინა დამოუკიდებელ (აბსოლუ) თავის უფლებასა, შენ დაარღვევ (ახსნი) ამ წინადადებას შემ-

დეგი სილოგიზმოსა მიერ: მაგ. სჯულდებისა და უფლე-
რამის თქმის დამოუკიდებელი თავის უფლობა შეიცავს
თავის უფლობასაც არავითარი სჯულ[illegible]წი-
და რამეის გმობისასა, ფრიად სა[illegible]შე-
რაწყოფისასა, დატყვილებისას, ალიქმის გარდამავალო-
ბისასა, და სხ. ხოლო ესე ვითარნი თავისუფლებანი სა-
ზოგადოების ერთობისა და მყუდროობის წინააღმდეგნი
არიან, მაშა სადამე დამოუკიდებელი თავისუფლობა და-
მქცევი და გამათხრებელია კეთობრივი ამხანაგობის რი-
გისა და წესისა.

ბ. უკეთუ გინდა დაუმტკიცო შენს მოწინააღმდეგესა სი-
ცრუე იმ შეორებითი მრუდი აზრისა და ნათქვამისა რომ-
ელსაც წუნარულობს იგი, და ანუ ძალდატანებულ ჰყო-
რათა შეიწყნაროს ის წრფელი შედრკინება რომელსაც
არ წუნარულობს იგი; მაშინ დასდევ ერთი იმნაირი და-
საწყისი რომელსაც ჰსცნობს იგი, და უჩვენე სილოგიზ-
მითი რომ მისი ნათქვამი იგი შემუსრავს და დაარღვევს
იმ თავისსავე დასაწყისსა, და ანუ თუ, როდესაც წუნა-
რულობს იმ დასაწყისსა, საჭიროა რათა შეიწყნაროს
შედრკინებაცა იგი, რომელსაც რომ არ წუნარულობს.

მაგალითად: თუ გეტყვის შენი მოწინააღმდეგე რომ
სასწაული შეუძლებელია. დაეკითხე პირველად მას, ნუ
თუ წუნარულობს ცისა და ქვეყნის გამჩენის ღმერთის
მყოფობასა? თუ რომ წუნაოულობს, მაშინ ამ ნაირად
ნაასხვდინე იგი, რომ ღმერთს გამჩენსა სოფლისასა შე-
უძლია წინწარმოყვანა (პროდუირ) ყოველს გაჩენილს
ძალაზედ უმაღლესისა და მისი წინააღმდეგი ნაყოფისაცა
(ეფფე), და სასწაულიც სხვა არაფერია, თუ არ ეს. აწ
რადგან წუნარულობ, გამჩენი ღმრთის მყოფობასა,
უნდა აღიარო ესეც, რომ სასწაული შესაძლებელი არის.

ხოლო სილოგიზმოს ავად და ბოროტად ხმარება

ორ ნაირად მოხდება.

ა. მაშინ როცა წინმოტანილი დასაწყისი ცრუ, საეჭვო და ორაზროვანი იქმნება: რადგან ამით დასკვნაც მისი იმდენად უფრო ტყუილი იქმნება, რამდენადაც ამ სილოგიზმის ფორმა გარეულად უფრო ნამდვილსავით გამოჩნდება.

ბ. როცა სილოგიზმით გვინდა დამტკიცება იმ რამისა რომლის დამტკიცებაც საჭირო არ არის, და ანუ არ შეიძლება დამტკიცება. როგორნიც არიან გეომეტრიებრივი ანდაზები, ცხადი დასაწყისები, და სხვაც: ანუ გრძნობითი რამები, ჩვენებები, და მოთხრობითი შემთხვევები, რომლების ჭეშმარიტება მხოლოდ დაკვირებით და კაცებრივი მოწმობით შეიძლება რომ დამტკიცდეს.

თავი იგ.

ბრძენაკობისათვის.

უკანონო, მრუდი და მატყუარი გონებითბრძნობა არის ბრძენაკობა (ცრუბრძენობა), რომლით სიცრუე ჭეშმარიტების სახის ქვეშ დაიფარება; და რადგან ჭეშმარიტება ერთი არის, და სიცრუე კი მრავალნაირი, ამისთვის ბრძენაკობის სახენიც ურიცხვნი არიან. — საზოგადოდ რა სილოგიზმიც რომ იყოს, ბრძენაკობა შევა იმაში, მაშინ როცა დასკვნა კანონის დაგვარად არ გამოვა წინაპირველი ორი წინადადებებისაგან; თუმც ბევრჯერ გარეგანის შეხედულობით კანონიერივითაც გამოჩნდება სილოგიზმი იგი, და არ შეგვიძლია მალე შევიტყოთ თუ სად არის იმისი მატყუარი ნაწილი.

უმთავრესნი სახენი ბრძნაკობისა არიან:

ა. უმცოდინარობა ძიებისა: ამით ბევრჯერ კაცნი ერთ-

მან ერთს იმისთანა გონებს (ეჭვებს) და აზრებს მისცე-მენ, რომელნიც მსმენელთ არ ექმნებათ, და მით დიდი გან-ხეთქილების მიზეზები წარმოსდგებიან. [illegible]-ტონის მოწინააღმდეგენი მრთელი ქვეყ[illegible]-ბის მოძრაობას უარჰყოფდნენ, ამ სიტყვით რომ ეგ ფარული მიზეზების მოძრაობა არისო, როცა ნევ-ტონი ამტკიცებდა რომ მთელი ქვეყნის მიზიდულობა ღვთისაგან დადგენილი სჯული არის, და მით უმთვრო საქმე არის ესე, ვირემც თუ მიზეზით.

ბ. გარყვნა დასაწყისისა, ანუ გამოძიების (ბჭობის) ქვეშ მყოფი რაჲმის ნამდვილ დასაწყისათ შერაცხვა: ამითი ის რამე რომელიც ჯერედდა დამტკიცებას თხო-ულობს, დამტკიცებას მოსცემს წინადადებასა. მაგა-ლითად: თუმც ვიცით რომ ეს ანუ ის რამე სჯულით (კანონით) დამტკიცებულია, მაგრამ გვინდა შევიტყოთ ესეც, სიმართლით არის თუ არა? — ამაზედ ბრძენკაცი ესრეთ' გააწყობს სილოგიზმოსა; ის რამე რაც თანა-ხმაა სჯულისა (კანონისა) ჯეროვანია, ახლა ეს რამეც რადგან სჯულის თანახმა არის; მაშა სადამე ჯეროვანია.

გ. მდარე მიმობრუნება ჰქვიან იმ ბრძენკაცობას, როცა ვეცდებით ორი რამის დამტკიცებას ერთმან ერთით, მაგ. ქვეყანა ტრიალობს, რადგან მზე უძრავია: მზე უძრავია, რადგან ქვეყანა ტრიალობს. აფიონი ძილს მოჰგვრის რადგან გამაბრუვებელი ძალა აქვს: რათ აქვს გამაბ-რუვებელი ძალა აფიონს? ამიტომ რომ ძილს მოჰგვრ-ის. წყვილ შორაობითად იწოდებიან ის ხაზები, რომ-ელნიც ერთმანერთისაგან თანასწორედ შორობენ, და სხ.

დ. ცრუ მიზეზი ნამდვილი მიზეზის მაგიერად, ამი-თია რომ ბევრჯერ მრუდი და უსაფუძლო აზრები გავრ-ცელდებიან და დამტკიცდებიან ხოლმე გლეხებში, და აგ-რეთვე ზოგჯერ ბრძენებშიაც, მაგ. უწინდელი სიბრ-

ძნის მოყვარენი ამბობდნენ რომ წყლის ამოსაწევში წყლის მაღლა ამოსვლის მიზეზი ეს არის რომ ბუნება სიცარიელეს ერიდებაო. ამნაირივე არიან [illegible] დენი ცრუ მორწმუნებითი აზრები რომელნიც [illegible] გვარში არსებობენ.

ე. უსრულად აღრიცხვა ნაწილებისა: ამ ბრძენაკობაში ადვილად ჩავარდება კაცი, როცა რომელიმე ნივთის დაწვრილებით ახსნას უსრულად იზამს, რომლით მისი შედრკინებაც (დასკვნა) მრუდად გამოვა, მეტად უნდა უფრთხილდნენ ამ ბრძენაკობას ისინი, რომელთაც ორ-ჭოფოვანი სიტყვის ხმარება უნდათ.

ვ. მატყუარება შემთხვევისა: ეს ის ბრძენაკობა არის რომელიც კერძობითიდგან საზოგადო შედრკინებას (დასკვნას) გამოიყვანს: მაგ. გუშინ ერთმან მატყუარობა ჰქმნა, მაშ დღესაც იქმს მას და მუდამაც უნდა ჰქმნას: ყოფილან კაცნი ბრძენნი რომელნიც შემცდარან, მაშ აბა ბრძენნი მუდამ შესცთებიან.

ზ. განყოფილი აზრის შეერთება, და შეერთებულის განყოფა: სახარებაში ნათვამია რომ ბრმანი ჰხედვენ, კოჭლნი დადიან: რადგან ეს აზრი განყოფილია, არა უნდა შეიტობებოდეს, რომ ისინი ვინც ერთხელ ბრმა იყვნენ, ახლა ხედვენ, და სხვ. პავლე მოციქული ამბობს «არც ანგაარნი, არც კერპთ-მსახურნი სასუფეველსა ღვთისას არ დაიმკვიდრებენ»: ბრძენაკობა იქნება თუ შევადგინოთ აქედგან რომ, მაშ აბა ანგაარებისათვის ცხონება არ არის თუმც კი შეინანონ.

თ. როგორიმე დაპუჯითებისაგან, ნამდვილ ჭეშმარიტს შეადგენენ: ამითი ბევრჯერ ზემოდებითისაგან თვართო შედრკინებას გამოიყვანებენ კაცნი: როგორც ეპიკურიანნი ამბობდნენ რომ კერპებს კაცის სახე უნდა ჰქონდნენო, რადგან კაცის სახე ყველასაგან მშვენიერია.

ამისი სიმრუდეც ცხადი არის, რადგან არა თუ [illegible] სახე ყველაზედ გარდამეტებული მშვენიერება არის, არამედ შედარებით მხოლოდ სხვა სხეულთა თანა.

თ. პატივობითი ითქმის, ის ბრძენაკობა, როცა რამე წინადადების დასამტკიცებლად განგებ პატივით ანუ სხვა რამე ღირსებით შემოსილი სახელოვანი კაცის მოწმობა წარმოდგენილ იქმნას, და ამ ნაირი მოწმობის დაუყოლიებელი გლისპად და თავხედად შეირაცხოს.

ი. უმეცრებითი ითქმის ის ბრძენაკობა, როცა ჩვენის აზრისად მტკიცე სამოწმებელის და ფაქტების უქონებლობით, ძალას უზამთ სხვათ, რომ ანუ ჩვენი მოტანილი სამოწმებლები მიიღონ, ანუ სხვა უკეთესი მოიტანონ, და თუ ვერ შეიძლეს მათ ესე, შევადგენთ იმითი, რომ, მაშ ჩვენი არის სიმართლე; რადგან მოწინააღმდეგის უმეცრება, ჩვენს მტკიცესა და ნამდვილს მეცნიერებას ვერ აჩვენებს.

თავი იდ.

შეცდომილებათათვის.

შეცდომილება არის ნებიერად ცრუ განმსჯელობა: განმსჯელობა, განირჩევის. ა. უმეცრებისაგან, რომელი ვერ სცნობს წარმოდგენილ საქმეს. ბ. მჭენეულობისაგან რომლის გამო ვერ გარდასწყვეტს საქმეს, და გ. დასაჯერებელი აზრისაგან რომლითი თუმცა იძლევა ორთა წინააღმდეგთა წინადადებათაგანის ერთის კერძოსაკენ, გარნა მაინც კიდევ შიშობს, და ვერ აძლევს განრჩეულს სჯასა იმაზედ.

შეცდომილება განირჩევა სიცრუისა გინა ტყუილისაგანაც, რომელი ჰგიებს თავისი ფიქრის წინააღმდეგად

ლაპარაკში ანუ იქმაში, და წიაღმდეგად მისი, როგორც თვით ფიქრობს. შეცთომილებით კაცი თვითან შესცდება და მოტყუილდება, ხოლო სიცრუით [illegible] კი, სხვებს მოატყუებს და შეაცდენს; ან[illegible]ცდელობს და ეძიებს, რომ მოატყუოს ანუ შეაცდინოს; რადგან შეიძლება მოხდეს მომტყუებელმან მართალი სთქვას, და თვითან კი ეგონოს რომ ტყუილს ვამბობო.

შეცთომილების მიზეზნი ანუ შინაგანნი არიან და ანუ გარეგანნი. — შინაგანი მიზეზები, როცა ნებასა და მგრძნობელობაზედ დამტკიცებულნი არიან, და ჰქვიანთ ზნეობითი მიზეზნი: ხოლო როცა გონების უძლურობისგან წარმოსდგებიან, ჰქვიანთ გონებითნი მიზეზნი.

ზნეობითს მიზეზებში უმთავრესნი არიან ა. ნაირნაირნი ვნებანი და სულის მიზიდულობანი: როგორც ამპარტავნება, თავმოყვარეობა, შური, სიყვარული, სიმძულვარე, მოზარულობა, და სხვაც. — ამპარტავნებას არ მიუშვებს კაცსა რომ თავისი მრუდი აზრი განაძიოს, და მართალი მიიღოს: თავმოყვარეობა სილაღით გაიყოლიებს კაცს პირმოთნეობის სიტყვათა სმენისაკენ. შური ეტეხილობით არ მიუშვებს კაცს, რომ სხვის სიკეთე დაინახოს, და სხვაც. — სიყვარული არ მიუშვებს კაცსა რომ თავისი შეყვარებული პირის, ანუ თავისი ნაკლებულობა დაინახოს: სიმძულვარეც ბევრჯერ დაუშლის, რომ მხრის დაუჯერელობით განსაჯოს სხვის იდეები. — მოზარულობაც არ მიუშვებს კაცსა, რათა იშრომოს და სიცრუე მართლისგან გამოარჩიოს. რომლით მრავალნი მაგრათ სდგანან თავიანთ აზრ ზედ, და მსუბუქობით გარდაწყვეტილებას აძლევენ კარგად არ ნაცოდნ საგნებსა და ნივთებს ზედ. — ბ. ხასიათის ნაკლებულობანი, მაგ. ადვილად დამყოლებლობა, ინადი, ცვალებადობა, გლისპობა, შიში, და სხვაც.

— ადვილათ დამყოლი რა აზრიც უნდა იყოს გამოუ-ძიებლად მიიღებს: ხოლო ინადიანი (დაუყოლადი) თუმც ცხადად ხედავდეს ჭეშმარიტებას, მაგრამ [illegible]: ცვალადი ხან ერთნაირ განსჯას იქმს [illegible] მეორე ნაირს, მით უწყვეტლად ერთსა ჲ ერთში შესცთე-ბა. გლისში კაცი სრულ გაუეჭვიანებლად გარდასწყ-ვეტს იმ რამეს, რომელიც არ იცის, ჲ რომელიც ჯე-რედ არა აქვს გამოძიებული. მოშიში ყოველ საქმეში უსრულად ჲ გარდაუწყვეტლად დასტოვებს თავის განს-ჯასა. — სურვილი ჲ იმედიც ბევრს შეუძლებელს საქ-მეს შესაძლებელად გვაჩვენებს ჩვენ, ჲ თავით თვისით განურჩეველს საქმეს, მიუცილებელ საჭიროდ ჩვენებითა, ბევრს განსაცდელებში ჩაგვაგდებს იმ რამების ხელთ გასატარებლად.

გონებითს მიზეზებში, უმთავრესნი არიან წინად განსჯა (პრეჟუჟე), წინად დაჭერილი ჩვეულება, გამოხა-ტულობა გონა ოცნება, უმეცრება, ჲ მხსოვნელობის ნა-კლებულობა ანუ დავიწყება. — წინად განსჯა, როცა მრუდ რამეზედ იქმნება, თავით თვისით შეცთომილება არის, ჲ ეგრეთვე მრავალი შეცთომილების წყაროცა. — გამოხატულობით კაცი მოუხდენელ რამეს მოხდენი-ლად დასახამს, უსაფუძლო აზრებს დაბადამს, ჲ ჭეშმა-რიტებას სიცრუესთან აურ დაურევს. — უმეცრება ჲ უმცოდინარობა ამპარტავნობისაგან ჲ მსუბუქობისაგან წარმოსდგება, ჲ მრავალი შეცთომილების მიზეზი გახ-დება. — მავიწყარობითაც ბევრჯერ ჩვენი ჲ სხვათა გა-მოცდილებისაგან ჭკუას ვერ ვისწავლით, ჲ შევსცთებით ხოლმე.

გარეულ (გარეგან) მიზეზებში უმთავრესნი არიან მრუდად გონა ავად აღზრდილობა, უცხოთ გონი (ეჭვი), ენის ნაკლებულებანი, მოტყვილება საგრძნობელთა, ჲ სხ.

— მრუდად, ავად აღზრდილობა ყრმათა და დაწყვლე-კაცთა ურიცხვი შეცთომილების მიზეზია, რომელიც მოხდება იმათი გამოხატულობის მო[illegible]ობითა და შე-შინებითა, ანუ უზომო დამყოლებლობითა და იმათი ნაკლებულობაების გაუსწორებლობითა, ანუ უზომო სიფიცხითა, და ბევრჯერაც ბოროტი მაგალითის ნახვითა, ავი და ბოროტი წიგნების კითხვითა, საცთურთვან თეატრებში დასწრებით, ავს ამხანაგებთან გაწყობითა, და სხ. — უცხოთ გინა სხვა გვარის ხალხოსნობის ეჭვი, სიტყვა, ანუ საქმე, ბევრჯერ შეცთომილების მიზეზად გაუჩნდებიან კაცსა, როცა გამოუძიებლად ბრმასავით შეუდგება იმათ. — ენის ნაკლებულობად ითქმიან იმ რიგი თანამსგავსი ლექსით ნალაპარაკევები, რომლებსაც ყველა კაცს როგორც უნდა ისე შეუძლიან მიხვდეს, ამით ენა შეცთომილების მიზეზი გახდება, როცა იმ ლექსით აღნიშნული რამე თუმც არსებითი არ არის, მაგრამ არსებითი რამის მაგიერ აილება: და ანუ თუმც კი არსებითი რამისაც მნიშვნელი იყოს, მისი მხმარებელი (მომქმედი) სხვანაირ მნიშვნელობას მისცემს იმასა: მაგ. გვარის მოყვარულობა გინა მამულისა, პატივი, თავისუფლება, ძლავრობა, და სხვაც. — საგრძნობელნი და რამების მოლანდებაც ადვილად შეაცთუნებენ კაცსა, როცა უძლური და სნეულია იგი, და ანუ მხოლოდ ერთის შეხედულობით განვიხილავთ ხოლმე იმათ.

ამ ყოველი შეცთომილების მიზეზთ წინაღმდეგად უმთავრესნი წამალნიც არიან იმათივე წინაღმდეგნი სათნოებანი, სიფრთხილე, და დაფიქრებით განზრახვანი: მაგ. თავმოყვარეობის წინაღმდეგად, თავის საჯაზედ მინდობილობა არ უნდა ჰქონდეს, სიზარმაცის წინაღმდეგად, არის შრომის მოყვარეობა, წინად განსჯის წინაღმდეგად, სწორე განმსჯელობა, უმეცრების წინაღმდეგად, სწავ-

ლის მოყვარეობა, ენის ნაკლებულობის წინააღმდეგად ლექსების და საუბრის მნიშვნელობის სინამდვილე, საგრძნობლებისგან მოტყუილების წინააღმდეგ, იმათი გასწორების ცდა, და ყოველი მატყუარობის წინააღმდეგად, სიმართლის სიყვარული, რომელი ნამდვილი ფილოსოფიის მხოლოდი მიზანი და აღსასრული არის.

შეცთომილება, რადგან იმავე დროს განმსჯელობა და ნებისაგან ბრძანებული საქმეა, წარმოვალს შემტყუებლობისაგან (ენთელიყანს) რომელსა მხოლოდს ეგუთვნის განსჯა, და ნებისაგანაც რომელსა მხოლოდს შეუძლია ბძანება, ნება თავის კერძოთ არ მიიყვანს შემტყუობელობას იქამდისინ, რათა ცუდად გასაჯოს, უკეთუ თვითვე არ იყოს მიზიდული გარეგანი რამისაგან; ამის გამო შეცთომილების მიზეზნი შეიძლება შემოკლდნენ ესრედ.

განსჯის კერძოთ, შეცთომილება წარმოვალს იმ წინად განსჯისაგან რომელიც ცოდნის უწინარეს განჭსჯის, და ანუ ოდეს საკმაოდ არ გამოიძევს. ორნი მიზეზნი არიან რომლების მიერ ნება გრდაასწყვეტინებს განსჯასა, რათა საკმაოდ გამოძიების წინად გასაჯოს, (პრეჟუშე): ა. ზარმაცობა, რომელსაც ფიქრობის შრომა ჰღალავს, ბ. ამპარტავნობა, საიდგანაც იშობებიან ის თავის მომწონრობა რომელსაც ჰგონია რომ ყველა რამე ვიცი, და ის პაექრობისა (ქონთანსიონ) და ცილობის სული რომელსაც იამება პირში შემბმელობა განა სიტყვისგება (ქონთრადიქსიონ), მაგრამ თვითონ კი ვერ მოითმენს ამას სხვისგან, და ვერ აუტანია.

ამ მიზეზებს შეაერთე სხვა გარეგანნი მიზეზნიცა, მაგალითად: კაცი შეიქმნება ხშირად საგრძნობლების და ანუ კაცის ტყვე, საგრძნობლების ტყვე, სჯის ყველა რამეს იმნაირად, რანაირადაც ის რამენი იჩენებ, ანუ არ იამება თავის ვნებასა, სისარბესაც სხვა ზოგს და

საწონი არ აქვს რამების გასასჯელად, თუ არ ოქრო. ავხორცობას სხვა არაფერი მიაჩნია თუ [illegible] ცს იამება, დიდების მოყვარესაც ცო[illegible] ქსონობის მქონე და მფლობელის ფეხქვეშ, სწორეს არ იტყვის, და პირფერობით ელაპარაკება იმას, ვისი შეწყენაც რომ არ უნდა, და ვისიც ერიდება.

ჵი თუ რაოდნად იშვიათნი არიან იმისთანა გონიერნი პირნი, რომელნიც ეცდებიან და ყოვლითურთ განარინებენ თავიანთ თავსა ზემოდ მოხსენებულთა შეცთომილებათაგან.

მესამე ნაწილი

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ბუნებითი ღვთის მეტყველება (თეოდიცეა)

თავი ა.

დამტკიცებანი ღვთის-არსებობისა.

ბუნებითი ღვთის-მეტყველება მეტაფიზიკის გინა ზესთა ბუნების ის ნაწილია, რომელიც ლაპარაკობს ღმერთზედ, რამდონადაც კაცის გონება მისწვდება. — კაცის გონებას თავით თვისით, როცა თავის ბუნებით შეზრდილებას მიიღებს, შეუძლია დ̃ კიდევაც ჰმართებს ცნობა ღვთის მყოფობისა, დ̃ უმთავრესთა თვისებათა (ატრიბუ) მისთა, თუ გინდ უმეცარიც იყოს გამოცხადებისა დ̃ დავედრებათა მათ, რომელნიც გადმოგვცემენ ჩვენ გამოცხადებულ მოძღვარებასა.

ღვთის თქმით გვესმის ის პირველი არსი, რომელსაც აქვს მყოფობა თავით თვისით საჭიროებითად თავისგან, დ̃ რომელსაც მიუცია მყოფობა ყოველთა ქმნულთათვის (დაბადებულთათვის).

მყოფობა ამ უპირველესის არსისა სამნაირი მოწმობაებით ჩანს დ̃ მტკიცდება, რომელთაგან ზოგნი ზესთა ბუნებითი რიგისაგან აიღებიან, ზოგნი ბუნებითი რიგისაგან, დ̃ ზოგნიც ზნეობითის რიგისაგან.

ზესთა ბუნებითი სამოწმები გინა დამტკიცებანი, ანუ საჭიროება თავით თვისით მყოფი არსისა. უკეთუ არ არის არსი რამ საჭიროებითი დ̃ თავით თვისით მყოფი,

წინაღმდეგი არ იქმნების, რომ არა ჭეშმარიტი არსი არ იყოს. ხოლო უკეთუ ყოფილიყოს ერთი წამი დრო, რომელშიც არცერთი არსი არ ყოფილიყოს, მაშინ უეჭველად არსის მყოფობაც საუკუნოდ შეუძლებელი იქმნებოდა. ახლა დავსდვათ რომ არც ერთი არსი არ ყოფილ იყოს, მაშ საიდგან (ვისგან) მიიღეს არსთა მყოფობა?

თუ სხვა არსისაგან მიიღეს. — სხვა არსიც არ არის.

თუ თავიანთ თავისაგან? — მაშ თან იქმნებოდენ იმავე დროში და თან არ იქმნებოდნენ, რომელიც შეუძლებელია და განსჯის წინაღმდეგი. — რადგან რაც არ არის, იმას არც შეუძლია მოქმედება, და არც შეუძლია მყოფობის მიცემა, რომელიც თვითან არა აქვს. — და თვითანვე დამჭირნეა მყოფობის მიღებისა.

მაშა სადამე არ შეგვიძლია განვსაზღროთ რომ ერთი წამი დრო ყოფილიყოს, რომელშიდაც სრულიად არსი რამე არ ყოფილიყოს.

მაშ უნდა იყოს ერთი არსი თვითმყოფი, რომელმანც მისცა მყოფობა იმათ, რომელნიც სხვისგან ქმნილან.

ჩვენც ამ საჭირო და თავით თვისით მყოფს არსს ვუწოდებთ ღმერთს. — მაშ აბა ღმერთი არის.

ბუნებითნი მოწმობანი და დამტკიცებანი ქვეყნის მყოფობისა და მისი განწყობილებისაგან აღებულნი. ა. ქვეყანა არა ჰგიებს საჭიროებითად, რადგან არც ერთი არსი არ არის ქვეყანაზედ იმისთანა, რომლის არ ყოფნა არ შეიძლებოდეს ფიქრში წარმოდგენა. — მაშ ქვეყანას არ აქვს თავისგან საკმაო მიზეზი (რეზონ) თავისი მყოფობისა. უკეთუ ჰქონოდა ეს საკმაო მიზეზი, მაშინ საჭიროებითი იქმნებოდა მისი მყოფობა.

მაშა სადამე საკმაო მიზეზი ქვეყნის მყოფობისა უნდა მოვსძებნოთ იმის გარედ. — მაშ ქვეყნის გარდა

არის ერთი რამ არსი განრჩეული ქვეყნისაგან უსამღვრელად, რომლის არ ყოფნა არ შეიძლება ფიქრში წარმოდგენა.

ამ არსს, ვუწოდებთ ჩვენ ღმერთსა. — ესე არს ღმერთი არის.

ბ. ქვეყანას არ შეეძლო მიეცა თავისთვის ეს რიგები, რომლებსაც ეგრედ მოწყობილად და შეფერებულად ემოქმედათ, რადგან სამი რამე აკლია იმას ამ მოწყობილობათათვის. ა. აკლია მას შემტყობელობა გინა გონება, ფიქრი, რომელიც საჭიროა განსაზღვრისათვის იმ საბოლოოვო აღსასრულისა რომლისაკენაც მიიმართვიან ყოველნი ნივთიერნი არსნი, როგორც ვხედამთ. ბ. აკლია მას მნებელობა გინა ნება რომელიც საჭიროა მისამართავად ამ აღსასრულისადმი. გ. აკლია მას შემძრავი ძალა, რომელსაც მიეცა მოძრაობა ყოველი სხეულისათვის, რომელნიც თავით თვისით განურჩეველნი არიან მოძრაობასა და უძრაობაზედ (დგომაზედა).

მაშ საჭირო არის რომ გარედ და უმაღლესად უმთვროს ამა ყოველთა ნივთიერთა და თავით თვისით უძრავ არსთა, რომელნიც ეგრედ მრავალნი, ეგრეთ ნაირნარნი არიან და ეგრეთ ერთი მეორის წინააღმდეგნი, გარნა თანვე ეგრეთ ურთიერთთან შეერთებულნი, საკვირველად განწყობილნი, ეგრეთ გამძლენი და მიმყოლნი იმ რიგისა რომელიც აწარმოებს იმათ მოძრაობასა, საქმესა და ნაყოფებსა; მით ვამბობ რომ უნდა იყოს მიუცილებლად და უეჭოდ ერთი იმნაირი გამგე და ყოვლად მაღალი მმართველი მათი, რომელსაც ჰქონდეს. ა. ყოვლად განფენილი და დიდი შემტყობელობა, რომ შეეძლოს დატევნა ყოველი შესაძლისი ცვლილებაებისა, იმდენი კავშირებისა (ელემანთ), რომელნიც შეიძლება შეიცვალნონ, შედგინდნენ, და დაიშალნონ მრავალ

ნაირათ დაუბოლოებელ საუკუნოების განმავლობაში. ჲ ბ. მექონი ყოვლად მაღალის შემძლებელობისა უმფროს ყოველი ძალისა ჲ გამძლეობისა (რეზისტანსი) რომ განყოფილთ ჲ თუ შეერთებულთ კავშირთა, რომლით შემდგარის ცა ჲ ქვეყანა ერთიან.

და ვინ იქმნება ეს არსი? თუ არ მხოლოდ ღმერთი. — მაშ აბა ღმერთი არის

ზნეობითი მოწმობა დამყარებული ფიქრობის ჲ მოქმედების ნაირობაზედ რომელიც ბუნებითია კაცისათვის, თქმა მინდა კაცებრივ თანახმობაზედ ჲ ბუნებით სჯულზე. ა. შეერთებული განა ერთპირადი თანხმობა: არ შეიძლება რომ ყოველნი კაცნი ერთიან დათანხმდნენ რომელსამე სიცრუეზედ. ხოლო ყოველნი გაცნობილნი კაცნი ანუ მაინც ყოველნი ბრძენნი ჲ პატიოსანნი კაცნი, ყოველს დროს, ჲ ყოველს ადგილს შეერთდნენ ჲ შეთანხმდნენ ცნობაზედ რომ არის ჲ იმყოფება ერთი ღმერთი. — და თუ რამე გარწეულობა შეიტანეს, მხოლოდ ღვთაების ბუნებაზედ ჲ სისრულებაებზედ იყო, ხოლო მყოფობისათვის ყოვლად მაღალის არსისა უმაღლესისა უმფროს ქვეყნისა ჲ ყოველთა კაცთა, ერთპირადი თანხმობა (მრწმუნებლობა) შეერთებულია ყოველთა. ამ რამის მოწამენი არიან ღვთიური სამსახური, საკურთხეველები, ტაძრები, მსხვერპლები, ლოცვები (მოწოდებანი), ვედრებები ჲ ფერად ფერადნი წერილნი, რომლებიც მუდამ ჲ ყოველს ადგილს ღვთაების რწმუნებას (სამღთოსარწმუნოებას) მოგვაგონებენ. ბ. ბუნებითი სჯული. ყოველმა კაცმა იცის ჲ აღიარებს ერთპირათ, რომ არიან რომელნიმე თანამდებობის ჲ დამავალიანებელი საქმები, მაგალითად: სიყვარული მშობელთა, ჲ რომელნიმე საქმებიც არიან დაშლილნი, მაგ. კაცისკვლა,

მპარაობა, და სხვანი. — აწ ესე ვითარნი მოვალეობანი გვაჩვენებენ რომ არის ერთი არსი ყოვლად მაღალი უფროს ყოველთა კაცთაგან. რადგ[illegible]ით კაცსა თავის თავზედ დაადვა ეს მო[illegible] აგრეთვე მათგან განთავისუფლებაცა, მაგრამ სრულობით არ შეუძლია, როგორც ემოწმება სვინიდისის ის გბენა რომელიც მოსდევს სჯულის გარდამავალობასა, და დაუწყებს ჩხვლეტას სჯულის გარდამავალსა.
მაშ არის სჯულის მდებელი ვინმე ყოვლად მაღალი, ყოვლად დამოუკიდებელი, მეუფე, უფალი ყოველთა კაცთა, და შერისმძიებელი ბოროტმოქმედებაებისა: ამ სჯულის მდებელს ყველანი ერთპირად ჰხადიან ღმერთად.

თ ა ვ ი ბ.

ღვთის უმთავრესთა თვისებათა გინა სისრულეთათვის.

უ მ თ ა ვ რ ე ს ნ ი ს ი ს რ უ ლ ე ნ ი ღ ვ თ ი ს ა ნ ი. ჩვენის გონების საზღვროვანების და უძლურობის მიზეზით რომ ვერ შეგვიძლია ღვთის მეტყობა გინა მიხვდენა მისდამი, და სააქაოს სიცოცხლისაც რომ ვერ ვსცნობთ მას თუ არ გაჩენილების მიერ, რომელთ მინაცა გამოცხადებული არის იგი, როგორც მიზეზი თავის ნაყოფებში, მის გამო ღვთიურს არსში მრავალს სისრულებაებს გავარჩევთ, როცა იმას შევადარებთ ერთი მეორის მიყოლვით ნაირნაირ თვისებაებთან რომელთაც შევნიშნავთ ხოლმე გაჩენილ არსთა შორის.
ესრედ დაბადებულებზედ რა საკუთრებათაც შევამჩნევთ (ვნახამთ) მაგალითად: რომელიმე ხარისხსა არსებისას, ერთობისას, მარტივობისას, სიმტკიცისას, გამძლეობისას, განფენილებისას, ცხოვრებისას, მეტყობი-

სას, ძალისა და სხ. და ვიცით რომ რაც [illegible] არ-ის, უნდა რომ იგივე ყოვლად მაღალის აღსავალითა იშოებოდეს მიზეზსა შინაცა, მაშ აქედგან [illegible] მა-შინათვე რომ რაც სისრულენი [illegible], [illegible] და თვითეული მათგანი უნდა რომ საჭიროებითად და ყოვლად მაღალის აღსავალითა იშოებოდეს ღმერთში, თვინიერ რომელიმე საზღვრისა და ნაკლულევანებისა გინა განუსაზღვრელის და სრულის სახითა: და მათ ვამ-ბობთ რომ: ღმერთი არის, არსი განუზომელი, დაუს-რულებელი და ყოველს ადგილს, იგი არის ერთად ერთი გინა მხოლოდი და მარტივი, უცვალებელია თავის არ-სებას სიმტკიცითა გინა უცვალებლობას გამო, გამძ-ლეობით არის საუკუნო, და შერედვით გამოუწვლილობისა დაუტევებელი, თვითვე არის ცხოვრება, მეცნიერებელ-ობა და ყოვლის-მპყრობელობა. — ამ თვისებათა გინა სისრულეთაგანნი ზოგნი დამოუკიდებელნი არიან, და ზოგნი დამოკიდებითნი, ესე, რანაირადაც რომ ანუ გა-მოაცხადებენ და ანუ არა მიმართობას რომელიმე დასას-რულისა ანუ კიდურისადმი; ანუ თუგინდ კიდევ რანაირა-თაც რომ ეკუთვნიან ანუ იმავე ღვთიული არსის გინა მყოფობის არსებასა და ანუ მის მოქმედებათა.

უმთავრესნი დამოუკიდებელნი თვისებანი არიან დაუ-სრულებელობა, ერთობა, სიმარტივე, უცვალებლობა, საუკუნოებითობა და განუზომელობა.

ხოლო დამოკიდებულობით თვისებათა გინა ღვთი-ულ საქმეთა აქვსთ თავიანთი ბოლო (კიდური) ან თვით-ვე ღმერთში და ანუ ღვთის გარედ: შირველნი იტქმიან საშინაგანო საქმეებად, და მეორენი საგარეო საქმეებად.

საშინაგანო (ad intra) დამოკიდებულებითი თვისება-ნი არიან მეცნიერებლობა, და მნებელობა, რომლებით ღმერთი თავის თავს ჰსცნობს და ჰნებავს (უყვარს) თავი

თვისი, და თავისში ჰქონებამს თანვე ყოვლნივე რაც არიან თუ ქმნილნი და თუ შესაძლოისნი. — [illegible] (ad extra) დამოკიდებულებითი თვის[illegible] მოკრიბით და გარდავაკეთოდ მხოლოდ ერთ თვისებად, რომელიც არს ყოვლის-მპყრობელობა, რომლით ღმერთი ჰბადავს, იცავს, და ჰმართავს ყოველ ქმნულთა არსთა: ანუ ორ თვისებად, რომელნიც არიან დამბადებელობა და წინაგანმგებელობა.

თ ა ვ ი   გ.

დამოუკიდებელნი თვისებანი ღვთისანი, ვითამც განუზომელობა, და განუსაზღვრებლობა, ერთება, საუკუნოებრიობა, და დაუტეველობა ღვთისა.

გ ა ნ უ ზ ო მ ე ლ ო ბ ა, და გ ა ნ უ ს ა ზ ღ ვ რ ე ბ ლ ო ბ ა ღ ვ თ ი ს ა. განუზომელის ანუ უსაზღვროს თქმით გვესმის ყველასაგან უდიდესი რამე, აწ ღვთისაგან უდიდესი რამის ფიქრში წარმოდგენა არ შეგვიძლია, რადგან ღვთისაგან გარედ იმისთანა არსი არ არის და არცა შესაძლოისი სისრულე რამე, რომელიც ღმერთში ყოვლად უწარმატებულესად არ იპოებოდეს. და მართლიად უკეთუ იმისთანა არსი და ან რამე სისრულე ყოფილ იყო, რომლის სინამდვილე ღმერთში არ მოპოებულიყო, მაშინ იმ არსის და იმ სისრულის ავქსონი განა დამბადებელი არ შეიძლებოდა რომ ღმერთი ყოფილიყო, რადგან მაშინ არ შეეძლო ღმერთს იმ რამის მიცემა, რაც არა ჰქონდა. მაშ ის არსიც თავის თავად ქმნილი უნდა ყოფილიყო, თავისში უნდა ჰქონოდა საკმაო მიზეზიც თვისი მყოფობისა, რომლის გამო საჭიროებითაც უნდა ყოფილ იყო მისი მყოფობა და თვითანაც საჭირო არსი.

ახლა ცხადია რომ საჭირო არსი ერთი არის, რადგან მარტო ერთი კმარა; და მარტო ერთი კმარა, ამისთვის რომ როცა ის ერთი არის, შეიძლება სხვა მყოფი ყოველი არსები არ ქმნილად შევრაცხოთ: და მართლადაც მარტო ერთი მყოფობა (არსი) საკმაო არის სხვათა მყოფობა-ში მოსაყვანავად. — მაშა სადამე მხოლოდ ერთი არსი მოიპოვება საჭირო და თვით მყოფი: და სხვა ყოველთა არსთა მისგან მიუღიათ ყოველი რაც არიან და რაც აქვსთ საქმით (ნამდვილად).

მაშ თვით მყოფ არსს განა საჭიროს და პირველს დასაწყისს არსს აქვს თავისში ყოველი სრულება (სის-რულე) ყოველთა ქმნილთა და შესაძლის არსთა: და ის რაც არ არის ღმერთში ყოვლად აღმატებულებითად, ყოვ-ლითურთ შეუძლებელია რომ იმის გარედ იპოვებოდეს. მაშა სადამე არსი საჭირო, თვით მყოფი, და პირველი დასაწყისი, განუზომელი და უსაზღვრო არის, აქვს ყო-ველი მყოფობა და ყოველი სისრულე (სრულობა) და არ-ის ყველაზედ უდიდესი და უსაზღვრო, დიდ არს და სიმდიდრისა მისისა არა არს საზღვარი.

სხვა მოწმობა: მე ჩემში მაქვს უსაზღვროს იდეა ე. ი. დაუტევებლის სიდიდისა; რადგან იმაზედ ვსაუბ-რობ და სხვათაც ნათქვამი მესმის, როდესაც მელაპარა-კებიან იმაზედ. ახლა სითგან ამდის მე ეს იდეა? ჩემ-გან? არაოდეს, რადგან მე განსაზღვრილი ვარ, და დიდი მცირეში არ დაეტევა; ანუ ჩემ ნაირ განსაზღვრილ არს-თაგან? სრულიად არა, ზემოდ ნათქვამიცე მიზეზის გამო. — ესეც ხომ შეუძლებელია რომ იდეა რამე იყ-ოს თვინიერ თავისი საკმაო მიზეზისა, და იდეის მხო-ლოდ საკმაო მიზეზი, გარდა იმ ქვემდებარისა, რო-მელსაც შეუძლია ცნობა და წარმოდგენა განა იდეაში მოტანა მისი, არის თვით საგანი იგი, რომელის იდეა სხვა.

არა არის რა, თუარ მხოლოდ მისი გამომჟღავნებისა და გონებრივობითი წარმომდგინებლობისა, მაშ საჭიროა რომ იყოს რომელიმე საგანი და არის დაუსრულებელი და უსაზღვრო.

აწ ეს უსაზღვრო არსი არის ღმერთი: რომელსაც დავამტკიცებ ესრედ: უსაზღვრო ჰგიებს დაჭირებითად: რადგან უკეთუ შესაძლები ყოფილ იყო მისი არ ყოფნა, არ შეეძლო ქმნულებაებში ყველასაგან დიდ ყოფნა, ამიტომ რომ მაშინ შეეძლო საზღვრისა და რამე დასასრულის მიღება, იმ ყველასგან დიდი საზღვრისა და ყველასგან მრთელი დასასრულისა, რაც კი შეგვიძლია წარმოვიდგინოთ, რომელიც არის არ ყოფნა, დაცხრომა იმავე მყოფობისაგან და ანუ უმყოფელობა. მაშ აბა უსაზღვრო არსი ჰგიებს საჭიროებითად. მაშ უსაზღვრო, არსი საჭირო არსი არის. გარნა რადგან მარტო ერთი არის საჭირო არსი (როგორც ზეით ითქვა). მაშა სადამე უსაზღვრო არსი ისევ ის საჭირო არსია, რომელსაც ვუწოდებთ ღმერთს: მაშ უსაზღვრო არის თვით იგივე ღმერთი, და მაშ აბა ღმერთი არის უსაზღვრო.

ე რ თ ე ბ ა: ღმერთი ერთი არის, ამ აზრით რომ: ა. ერთად ერთი არის იგი, და ბ. მარტივი. — ერთად ერთი, ე. ი. რომ არ იქმნება და არ შეიძლება იყოს თუ არ მხოლოდ ერთი ღმერთი, და მას თავისი მსგავსი არა ჰყავს. — მარტივი, ე. ი. თვინიერ ნაწილებისა.

1. მხოლოდ ერთი არის ღმერთი: ა. ღმერთი არის არსი საჭირო: ხოლო საჭირო არსი მხოლოდ ერთი არის, რადგან მარტო ერთი საკმაო არის, და მისი ყოფნის შემდგომ, შეგვიძლია წარმოვიდგინოთ უმყოფელობა სხვათა ყოველთა, (ვითარცა ნახე ზემოდ).

ბ. ღმერთი არის არსი უსაზღვრო: ხოლო არ შეიძლე-ბა რომ იყოს თუ არ ერთი მხოლოდი უსაზღვრო. პირველად მისთვის, რადგან უსაზღვრო არის საჭირო, და მარტო ერთი არსი არის რომ მყოფობს საჭირო-ებითად: მეორედ რომ ორი უსაზღვრო არსის განსაზღ-ვრით, არც ერთი იქმნებოდა უსაზღვრო და არც მეო-რე, რადგან თვითეული იმათგანი შეიძლებოდა უფრო დიდი ყოფილიყო, ვსთქვათ მაგ. უკეთუ ა. იყოს ერთი უსაზღვროთაგანი, და ბ. მეორე უსაზღვრო, შეგვიძლია ვსთქვათ რომ: ა. უფრო დიდი იქმნებოდა უკეთუ სხვა ბ., უსაზღვროს მყოფობაც მას ჰქონოდა: აგრეთვე ბ, უფრო დიდი იქმნებოდა უკეთუ ა, უსაზღვროს მყო-ფობა ჰქონდა. მაშა სადამე არც ა, და არცარა ბ. არიან უსაზღვრონი.

2. არ არიან ნაწილნი ღმერთსა შინა: შეიძლება და-ვამტკიცოთ ესეც ორის მიზეზმეტყველებით (ფაქტებით), ერთი საჭიროებისაგან ღვთიურის არსისა, და მეორე მისის უსაზღვროებისაგან. ა. საჭიროებისაგან: უკეთუ ორი ნაწილი განსაზღვრო ღვთიურს არსში, ვიტყვი, ერ-თი ორთაგანი არ არის საჭირო: რადგან უკეთუ ის ნა-წილი არ ყოფილ იყო, იმისთვის ღვთიური არსი არ დასცხრებოდა მყოფობისაგან, რადგან მეორე ნაწილი დაშთებოდა მას. მაშ საჭირო არსი ერთ გავშირში ჰგი-ებს და ნაწილები არა აქვს. აწ, ღმერთი არის საჭირო არსი, მაშ ნაწილები არ არიან ღმერთში. — ბ. უსაზ-ღვროებისაგან: უკეთუ განსაზღვრამ მრავლ ნაწილებს ღვთიურს არსში: ანუ ყოველი ნაწილები უსაზღვრონი უნდა იყვნენ, რომელიც წინააღმდეგი არის გონებისა, რადგან უსაზღვრო ერთი არის: და ანუ ყოველი ნაწილები საზღვროვანნი უნდა იყვნენ; და მაშინ საზღვროვანი, ე. ი. საზღვარი ნაკლებულობა შემოგაქვს უსაზღვრო-

ში, (რომელიც არის დამტკიცება უსაზღვროებისა) ანუ ერთი ნაწილი უსაზღვრო არის და მ[illegible]ანნი, ამითიც კვალად საზღვარს მის[illegible]ა, მაშა სადამე უსაზღვრო არსი მარტივი არის და თვინიერ ნაწილებისა.

უცვალებლობა: ღმერთი შეუცვალებელია: რაზედ უნდა შეცვლილ იყოს? უკეთესზე? არ შეუძლია, რადგან რაც კი უკეთესობა შეიძლება რომ იყოს თვით ღმერთი არის. უცუდესზედ? არც ეს შეუძლიან, რადგან მაშინ დასცხრებოდა უსრულესობისა გინა უსაზღვრო ყოფნისაგან, და ალარ იქმნებოდა ღმერთი: აბა თანასწორეზედ? ისიც არ შეუძლიან, რადგან არა ფერი არის ღვთის თანასწორი.

საუკუნოებრიობა: საუკუნო ითქმის ის არსი რომელიც არის დაუსაბამო, და დაუსრულებელი, და არის ყოველი რისაც შეიძლება ყოფნა, თვინიერ შეცვლილებისა. — ღმერთს დასაწყისი არ ჰქონია, არამედ მუდამ ყოფილა, რადგან საჭირო და უსაზღვრო არსი არის, და ამ მიზეზის გამო არ შეუძლია მას დაცხრომა ყოფნისაგან, რადგან არა არის რა იმაში შემთხვევითი და საზღვრიანი: მაშ არ შეუძლიან მას არც წარმატება და არცა რა მოკლება რამეში: მაშ აბა ყოვლითურთ და მუდამ ყოფილა და არის ის, რაც არის, და რაც შეიძლება იყოს.

დაუტეველობა: დაუტეველი ითქმის ის, რაც რომ ყოველგან არის მრთელივ ერთიანად. ღმერთი ყოველგან არის, რადგან უსაზღვრო არის: ერთიანად არის იგი სადაც არის, რადგან მარტივი არის. უკეთუ დაუტეველობის თქმით შეიტყობებოდეს მარტივად, რაც რომ არ შეიძლება განიზომოს, საგმათა მოვიგონოთ რომ ღმერთი არის განუზომელი.

თავი დ.

მიმართობითი (რელატიურ) თვისებანი ღვთისანი.

ა. შინაგანნი.

მიმართობითი გინა დამოკიდებულობითი თვისებანი. ა. შინაგანნი (ad intra). ღმერთს აქვს შემტყობელობა, და სცნობს ყოველსა ერთი და იმავე მოქმედებითა, (acte) თუ არა, მაშინ ყოვლად სრული არსი არ იქმნებოდა. — პირველად. უკეთუ თავის თავს არ სცნობდეს, მაშინ ყველასაგან ყოვლად მაღალი სისრულე მოაკლდებოდა. — მეორედ. უკეთუ ყოველი რამ არ იცოდეს, მაშინ ცოდნა მოაკლდებოდა; უკანასკნელად უკეთუ ყოვლიფერს არ სცნობდეს ერთი და იმავე მხოლოდი მოქმედებითა, მაშინ მოქმედება იგი რომელიც ყოველიფერს ერთიან ვერ შეიტყობს, რაც შეიძლება, ყოვლად სრული მოქმედება არ იქმნება, არამედ საზღვრიანი, და მაშინ მით ღმერთიც საზღვრიანი რამ იქმნებოდა, შეეძლო ცნობის მიღება და სწავლა, და მით შეცვლაცა. შეეძლო ბევრი მოქმედებათის (actes) ქონვა, და ამისათვის შეცვლილება (სუქსესსიონ) იქმნებოდა იმაში.

მნებელობა, ღმერთს აქვს ნება, და ჰნებავს, თავის თავად თავის თავს ჰსაზღვრის: პირველად, რადგან უკეთესია თავისთავად თავის თავის განსაზღვრა, ვიდრე სხვისაგან განსაზღვრის მიღება. და მეორედ, სხვა ვინ შეიძლებდა ღვთის განსაზღვრას? ვინ არის ღმერთზედ უფრო ძლიერი და შემძლე? და მესამედ, უფროსიერთად: როცა მარტო იყო ღმერთი, თავის გარდა სხვა ვის შეეძლო განესაზღვრა იგი?

ღმერთს ჰნებავს თავი თვისი საჭიროე-

ხითად. იგი არის უმწვერვალესი და უსაზღვრო კე-თილი, და თვითონაც ერთივე სცნობს თავსა თვისსა რომ არის უმწვერვალესი კეთილი. [illegible] თვისი არ ჰქონებოდეს, მაშინ უმწვერ[illegible] ინებებდა. და შეეძლო უკეთესის მონდომება, და მაშინ ერთი ყოვლად სრული არ იქმნებოდა რადგანაც შეიძ-ლება რომ გამოისახოს კაცმა, და აღარც უსაზღვრო იქმნებოდა მაშინ.

ღმერთს ჰნებავს თავისუფლებით ყოველი იგიც, რაჲ მას გარედ არის: ვითამც ყოველნი არსნი შესაძლისნი რაც მას გარედ არიან, და ყოველნი დაბადებულნი არს-ნიცა ჰნებავს მას თავისუფლებით: რადგან პირველად შეუძლია არა მნებელობა მათი, და მეორედ შეუძლია ინებოსცა იგინი. — ა: შეუძლია არ ინებოს ისინი რამეთუ, რადგან თვითონ იმშვენებს თავისში დაუსრუ-ლებელ კეთილსა და ბედნიერებასა, არა სჭირია მას სხვა კეთილი და სხვა არსი. — ბ: შეუძლია ინებოს ისინი: პირველად მისთვის რომ თავისი კეთილობითა შეუ-ძლია მარტივი სიყვარულის გამო უწილადოს იმათ სიკეთე და მყოფობა, რომლებისაც თვითონ არის დასა-წყისი: მეორედ, მისთვის რათა გამოაცხადოს გარედ რომ შეუძლია იმათი ქმნა, და იგი არის რომელმაც დაჰ-ბადა იგინი, რადგან საქმისაგან გამოცხადდება შეძლება მქმნელისა მისისა.

ღვთიური თავისუფლობა არ უწინაღმდეგებს არავი-თარ ნაირად მის შეუცვალებლობასა, ღმერთმა ინებოს თუ არ ინებოს ქმნა და გაჩენა დაბადებულთა არსთა, რად-გან თვითონ ისევ დაშთება რაც იყო არა მხოლოდ თავის არსებაში და მყოფობაში, არამედ იმავე თავის მოქმედე-ბაშიაც. ამას ვამტკიცებ ესრედ: ღვთიური მოქმედება (ოპერასიონ) არის ცნობა და ნებვა რამისა. — ღმერ-

თმა გინდ ინებოს და გინდა არ ინებოს დაბადება, მისი მცნობელობა მომეტებული ანუ ნაკლები არ იქმნება არაოდეს: რადგან თვისი არსებითა [illegible] და თვის-ზედ ქონებული სრულის მცნობელობითა, [illegible] სცნობს ყოველთ შესაძლოთა არსთა გაჩენილთა და გაუჩენელთა. — გინდ ინებოს გაჩენა და გინდ არა, მნებელობა არ მოაკლდება და არცარა მოემატება მას: რადგან როდესაც თავი თვისი ჰნებავს, კიდევაც ჰნებავს განუზომელი კეთილი, და მნებელობა ზოგიერთა კეთილთა არაფერს მოუმატებს იმ საქმეს რომლის ბოლოკიდური და საგანი წინადვე განუზომელი არის.

ესე ვითარნი არიან უმთავრესნი დამოკიდებულობითი თვისებანი ღვთისა, განწილულნი თავისშა და თავის მოქმედებაებში საშინაგანოდ.

თავი გ.

მიმართობითი (რელატიური) თვისებანი ღვთისანი. ბ. საგარეოდ.

მიმართობითი გინა დამოკიდებულობითი თვისებანი (ატრიბუ). ბ. საგარეოდ (ad extra): — საგარეო დამოკიდებულობითით ღვთიურთ თვისებათა, რომელნიც არიან დამბადებელობა და გამგებელობა სოფლისა, აქვსთ საფუძვლად და მიზეზად ღვთის ყოვლის-მყრობელობა.

ღმერთი ყოვლის-მპყრობელი არის, ანუ თუ ვსთქვათ: შეუძლია ჰქმნას რაც უნდა, შეუძლიან რაც შესაძლისია. — 1. თუ არა უსაზღვრო არ იქმნებოდა, რადგან შეიძლებოდა გამოგვეხატა უმეტრო დიდი არსი, ვითამც იმისთანა არსი რომელს შესძლებოდა ექმნა რაც უნდოდა. — 2. იმ რამეს რასაც ღმერთი ვერ შეიძლებ-

და ქმნას, მაშინვე შეუძლებელი იქმნებოდა ... რადგან იმისთანა რამეს საიდგან შეეძლო არსად მიეღო (დაარსება)? მაშ სადამე რაც ღმერთის შე... ის, მხოლოდ ის არის შესაძლები. მა...და ყოვლიფერის ქმნა რაც შესაძლისი არის.

ღმერთი არის დამბადებელი ქვეყნისა: დაბადება არის არა რაისაგან არსად მოყვანება რამისა და მიცემა იმ მყოფობისა, რაც არ ჰქონდა სრულიად, და დაარსება იმ რამისა რაც არ იყო სრულიად. — ქვეყანა მუდამ არ ყოფილა, რადგან ყოველნი არსნი რაც მოიპოვებიან იმაში ხომიერნი არიან, და არცერთი არსი არ არის, რომელსაც რაც არის იმაზე უმფრო დიდი სისრულის მიღება არ შესძლებოდა. — აწ ყოველი რაც ხომიერია, შემთხვევითი არის, გინა თუ მისი არ ყოფნა შეიძლებოდა, რადგან ხომიერი რამე არსის უმყოფობა განსჯის წინააღმდეგი არ არის, და იქიდგან არ შეუდგება სხვა ყოველი არსის შეუძლისობა, რადგან ხომიერი არსი რამე არ არის ყოვლად შესაძლისი არსის შემცველი.

ახლა უკეთუ ქვეყანა შემთხვევითია, მაშინვე არა აქვს მას თავისში საკმაო მიზეზი თავისი მყოფობისა. რადგან იმ არსს რომელსაც აქვს თავისში საკმაო მიზეზი თავისის მყოფობისა, არ შეიძლება მყოფობა არა ჰქონდეს, არამედ ჰგიებს იგი საჭიროებითად. — უკეთუ ქვეყანას არა აქვს თავისით მიზეზი თავისი მყოფობისა, მაშ საჭიროა რომ მყოფობა სხვისგან მიეღოს მას. — ხოლო ეს სხვა ვინმეც, არავინ შეიძლება იყოს, გარნა მხოლოდ ღმერთი. — მხოლოდ ღმერთსა აქვს უსაზღვრო შეძლება. ხოლო, ერთი უსაზღვრო შეძლება საჭიროა, რომ მისცეს მყოფობა იმას რომელსაც არა აქვს. — მართლიად მყოფობის და უმყოფელობის შუა, არა რაისა და არსების შუა ეგრეთ უზომო სი-

შორე არის რომ წარმოდგენა არ შეგვიძლია. — [illegible]ვა ამ ნაირი უზომო სიშორის გასამგვლეებად უზომო [illegible]ლების საჭირო არის. — მაშ ღმერთი [illegible] ღმერთი არის დამბადებელი ქვეყნის [illegible]

ყოველ ღმერთობა (პანდეისმ). განჩენის წინაღმდეგ მეორე უმთავრესი შეცთომილება ყოველ-ღმერთობა (პანდეისმ) არის, რომელი ღმერთს და ქვეყანასა ერთსა და იმავე არსად სთვლის და ერთსა და იმავე მყოფობად. ამ სულელური განმარტებისამებრ, ღმერთი იქმნებოდა ყველა რაც არის, და ის ყველა რაც არის იქმნებოდა ღმერთი. — ამ უღმრთოების განსაძლვლად საკმაო არის რომ ღვთიური თვისებანი დაბადებულთ არსთა თვისებებთან შევადაროთ. — დაბადებულნი სხეულნი და სულნი ზომიერნი არიან, შემთხვევითნი (ქონთინჯენს), გარჩეულნი ერთმანერთისაგან და მის გამო მრავალნი, ცვალებადნი და საქმითაც მუდამ იცვლებიან. — ხოლო ჩვენ დავამტკიცეთ რომ ღმერთი არის უზომო, საჭირო, ერთი და მარტივი, უცვალებელი და საუკუნო.

მაშასადამე უკეთუ ღმერთი იყოს ყველა რაც არის, და უკეთუ ის ყველა რაც არის ყოფილ იყო ღმერთი, ერთსა და იმავე არსსა შინა ერთსა და იმავე მყოფობასა შინა ვნახვიდით უკუთქმითთა და სრულიად წინაღმდეგ თვისებათა. — ერთის მხრით ღმერთი უნდა ყოფილ-იყო ერთ და იმავე დროს უზომო და ზომიერი, საჭირო და არა საჭირო, ერთი და მრავალნაირი, მარტივი და შემდგარი, უცვალებელი და ცვალადი. — მეორე კერძოდაც თვითეული ვინმე დაბადებულ სულთა და ხორცთანი იქმნებოდა იმავე დროს ზომიერი და არა ზომიერი, შემთხვევითი და არა შემთხვევითი და სხვაც — მაშასადამე ყოველ ღმერთობა (პანთეისმ) თავის დასაწყისითგან ოცნებითი არის და განსჯისაც წინაღმდეგი.

თავი გ.

წინაგანმგებელობა (პროვიდანს), [illegible]-დებათა, რომელნიც წინ მოაქვთ ბუნებითი და ნებითი ბოროტებისაგან·

წინაგანმგებელობა რომელიც დამბადებელობის განაგრძობელობა არის, ის საქმე არის, რომლითა ღმერთი იცვამს მყოფობასა თავის დაბადებულ არსთასა და ყველა მათი ბუნების თვისებათა, და რომლითა მართამს იმათ ყოველთა საზოგადო საბოლოოვოსაკენ ყოველთა, და საცალკეო საბოლოოვოსაკენ (მიზნისაკენ) თვითეულისა.

აწ პირველად ღმერთი იცვამს მყოფობასა გაჩენილთ არსთასა და საკუთრებათა რაც მისცა მათ. — დაბადებულ არსს არა აქვს მყოფობა თავისგან, და როგორც პირველს წამში, ესრედვე შემდეგშიაც არა აქვს იმას თავისში საკმაო მიზეზი თავისი მყოფობისა: რადგან უკეთუ ესრედ ყოფილ იყო, თავით თვისით მყოფი იქმნებოდა და შეიქმნებოდა საჭირო და დამოუკიდებელი თავის დამბადებელთან. მაშ არ შეუძლია მას გაძლება და განისდაგება თავის მყოფობაში, თუარ იმოდენ ხანს, რამოდენსაც უმუდმებს ღმერთი მისი მყოფობის მიცემასა.

ბ: მეორედ ღმერთი მართამს დაბადებულ არსთა იმ საბოლოოვოსაკენ რაც იმათთვის საზოგადოა და კერძოდ იმ საბოლოოვოსაკენ, რაც საკუთარია თვითეულისათვის.

დამტკიცებანი (სამოწმება) აღებული წარმოებული ნაყოფებისაგან (ეფფეტ): რიგი ნივთიერი· ქვეყნისა, თვითეული არსი, თვითეული მწყობრი არსთა მიიმართვის თავისი საკუთარის საბოლოოვოსაკენ (აღსასრული-

სავენ): და ყოველი საკუთარი საბოლოოვანი. ისრე ერთ-მანერთის ქვემდებარე არიან, რომ იმათგან ერთი საყოვლიერო გამძლე და განონიერი რიგი [illegible]-თარი და საყოვლიერი რიგი, შემტკ[illegible] უქონელ არსებში საჭიროებითად გვაჩვენებს მრთელ ქვეყანაზედ ყოვლად მაღალი არსის სამარადისით და განუწყვეტელ გინა შედგინებით ზედმოქმედებასა, რომელს ყურადღება აქვს თავის დამყარებულ რიგის დაცვაზედ.

დამტკიცება (სამოწმებელი) გამოღებული მიზეზისაგან (ქოზ): ღმერთის ნივთიერნი და სულიერნი არსნი ერთი რამე საბოლოვოსათვის და ისიც თავისი დიდ მშვენიერების ღირსეული საბოლოვოსათვის დაუბადია: ხოლო ღვთის ღირსეული საბოლოვო (აღსასრული) თვითანვე ღმერთია: რადგან სხვა ყოველი აღსასრული გინა საბოლოვო ზომიერი იქმნებოდა და ამისთვის ვერ შეიძლებდა დაბადებულის საქმის საბოლოვოდ ყოფილიყო.

და მართლიად საქმე, რადგან საგნისგან იღების თავის თვისებას (ნაირობას), მით დაბადებულის საქმე ზომიერი შეიქმნებოდა, უკეთუ ზომიერი ყოფილიყო მისი საგანი. მაშ ღმერთს მხოლოდ თავისთვის უნდა გაეჩინა (დაებადა) ქვეყანა: მაშ აბა უნდა რომ ყოველი არსნი მისდამი მიიმართონ თავიანთი აღსავალის დაგვარ. ხოლო რაც რომ ღმერთის ნებავს კიდევაც მოქმედებს. მაშ ღმერთი მართამს ყოველ არსთა იმ სახით, რომ ყოველნი და თვითეული თავიანთ ბუნების დაგვარ თანა ეყვიან (ერთმანერთის შეეწევიან) მისი მყოფობის, სიკეთის, შეძლების, და ერთი სიტყვით მისი დიდების გამოსაცხადებლად.

ესრედ ქვეყანა სრულია გინა უნაკლებოა შედარებითა იმ საბოლოვოისა რომელიც უზრია (ურებებია) ღმერთს მისი გაჩენის დროს: გარნა საზოგად-

ოდ რომ ვსთქვათ ქვეყანა არ არის უსაზღვრო ანუ სრული რიერთიც შესაძლებ იყოს ყოფად: რადგან მხოლოდ უზომო არსი არის ყოვლად სრულ[illegible]. შეძლების, და უზომო არ შეიძლებოდა [illegible]. ხოლო ამის წინადმდეგად რაც რომ დაბადებულია, ამავე მიზეზისათვის (რადგან დაბადებულია), ზომიერია: ზომიერია მყოფობის კერძოდ, რადგან თავისი დასაწყისი მიუღია, რომლითა საზღვრიანი არის თავის დაბადებაში: ზომიერია არსების კერძოდ, რომელის საგსეობა არა აქვს, რადგან მისგან უმეტესი უწინ და მისგან გარედ და მისგან მაღალი არის ერთი არსი გინა ღმერთი, რომლისაგანაც მიუღია მას თავისი არსება.

შემდეგ შექმნაბით ყოველი დაბადებულნი არსნი და ფიქრით წარმოიდგინო მათი სიმრავლე და სისრულე, მე სხვა უმეტეს სრული რამის გამოსახვა შემიძლია გონებაში, ვითამც სხვა უმეტეს მრავალ რიცხვით არსების მწყობრებისა და გარდამეტებული სისრულებაებისა იმ მწყობრის ყოველ თვითო არსთა (განუკვეთელი) ზედა. ახლა ქვეყანა (მონდ), რომლითაც შეიტყობება აქ კრებულობაბყოველ დაბადებული თუ სულიერთა და თუ ნივთიერთაარსთა, არ არის და არც შეიძლება იყოს ყოვლად სრული გინა უზომო რაოდენათაც შესაძლისა.

პასუხი იმ წინადმდეგობათა რომელნიც წინ მოაქვსთ ბუნებითი ბოროტზე და ზნეობითი ბოროტზე: ა. ბუნებითი ბოროტი გვესმის ანუ დაბადებული არსის იგივე საზღვრიანობა, გინა ზომიერობა და ანუ ის მოწყვეტილობა (ნაკლებულობა) და ის მწუხარებანი, რომელნიც შეემთხვევიან კაცს თავის სიცოცხლეში.

ა. წინადმდეგობის პირველი აზრით, ბუნებითი ბოროტი წინაგანგებულობის წინადმდეგ, ვერაფერს დაამტკიცებს: რადგან ღმერთმან არ ინება და არცარა შეეძლო

უსაზღვრო არსების გაჩენა.

ბ. წინაღმდეგობას მეორე აზრით; ბუნებითი ბო-როტი, ნაკლულევანება და წუხვილი ანუ [illegible] -განგებულობის წინაღმდეგი (საგნებია [illegible] -ნენ, თუ რომ კაცის საბოლოოთ აწ მყო ცხოვრების საზღვრებში შეცულ იყო; მაგრამ ასე არ არის; აწ მყო ცხოვრება ერთი გამოცდა არის, სამაგიერო მამა-ვალ ცხოვრებაში მიიღება.

ბ. ზნეობითი ბოროტი გვესმის ღვთის წინაღმდე-გად მოხდენილი შეწყენანი, შეურაცხყოფანი გინა გარ-დამავალობანი ღვთიური სჯულისა, ერთის სიტყვით ცოდვა. ერთი შეხედვით ისრე სჩანს რომ ცოდვა არღ-ვევს ღვთის განგებულებასა: რადგან ღმერთს უნდა რომ თვით იყოს კაცის საბოლოოთ (აღსასრული); გარნა კაცი ცოდვით თავის საბოლოოვოდ გაიხდის დაბადებულთა. — ღმერთი კი მაინც თავის დასახუ-ლიანას გინა პლანს არ მოაკლდება, და კიდევ აღასრულ-ებს. კაცს ცოდვით არ უნდა რომ ღმერთს (უმ-ზრერდეს) ყოვლად მაღალი კეთილისავით და უნდა მის მაგიერად დაბადებული კეთილი უსაზღვრო და დაუსრულებელ კეთილად დასახოს გინა იცნოს. და რად-გან არ ინებს მან ღმერთი, არცადა ეყოლება. გარნა რადგან მხოლოდ ღმერთი არის ყოვლად მაღალი და უმწვერვალესი კეთილი, მაშ ღვთის დაკარგვით მოუნა-ნებელი ცოდვილი დაჰკარგავს ყოვლად მაღალს კეთილ-სა. და აგერ იმით უკანასკნელ უბედურების აღსავალზედ (დარჯაზედ) მიაწევს, და ბოლოს ძალდატანებული გახ-დება სცნას რომ ღმერთი არის მხოლოდ ყოვლად მა-ღალი და უმწვერვალესი კეთილი; და ამ ნაირად არის რომ კაცი ნებით თუ უნებურად მიაგებს ღმერთს დი-დებასა და პატივსა, რომლისაც ღირსი არს იგი.

მეოთხე ნაწილი.

ზნეობა (morale).

თავი ა.

ნაირნაირი მიზეზებისათვის ჩვენი საქმეებისა.

ზნეობის მეტყველება (ანუ ზნეობა) არის მეცნიერება ზნეობისა. — ზნეობა არის ნაირობა ცხოვრებისა და მოქმედებისა. — მაშ ზნეობის მეტყველება არის ის ნაწილი ფილოსოფიისა, რომელიც ასწავლის კაცს კეთილად ცხოვრებასა და კეთილად მოქმედებასა თვისი საქმეებისასა.

მიზეზი ითქმის ის რამე რამაც რომ გარდააწყვეტინებს კაცს საქმის მოქმედებასა. — ყოველი მიზეზი ჩვენის საქმეებისა შეიძლება ამ სამ თავად გაირჩეს: ე. ი. სასიამოვნო (აგრეაბლე), სასარგებლო, და საპატიო (ონნეთ). — სასიამოვნო ის არის რაც გვესიამოვნება: სასარგებლო, რაც შესაძლია ე. ი. ის რაც იხმარების საშვალად ერთი რამის შექნისათვის როგორც მაგ. საზრდელი ცხოვრების დაცვისათვის; და საპატიო არის ის, რაც კეთილი და შესაფერია.

კარგი კაცი სხვა არა ფერს ეძებს თუ არ იმას, რაც კეთილი და შესაფერია. სასარგებლოდ მარტო იმას სთვლის, რომლითაც შეიძლება მოიპოვნოს ის, რაიც შესაფერია. და სასიამოვნოდაც მარტო იმას სთვლის, რაც კეთილობისა და შესაფერობის თანახმა არის. ხოლო კეთილი საქმე არის მხოლოდ შესაფერი: და კეთილი საქმეც მარტო ის არის, რაც მიიმართვის იმ ყოვ-

ლად მაღალი კეთილისაკენ და იმ დამოუკიდებელი და და-
უსრულებელი კეთილისაკენ, რომელიც არის ღმერთი.

საუბედუროდ მრავალნი კაცნი მარტო იმას ეძიებენ, რაც საგრძნობლების სასიამოვნო არის, ანუ რაც სიმდიდრეს და ნივთიერს სიკეთებს აღუმატებენ. ზოგნიც საუბედუროდ ოცნებიან კაცებად სთვლიან იმათა, ვინც მხოლოდ შესაფერს ქმიებენ და იმას რაც წრფელი განსჯისა და გონების თანახმა არის.

მართლიად მაშასადამე სამნი მიზეზნი არიან ჩვენის საქმეებისა. სიამოვნება გრძნობითი, ნივთიერი შესაძინი ანუ სასარგებლო, და აღმატებული კეთილი ანუ საპატიური გინა პატიოსანი. საპატიური, პატიოსანი, პატივ საცემელი და პატივი ერთი და იმავე რაიმის მნიშვნელნი ლექსნი არიან, რომელნი აჩვენებენ იმ რამეს, რითაც კაცი პატივცემული გახდება და აღმაღლდება. კაცი პატივიცემება აღმაღლებითა, და რაჲც რომ კაცს თავისზე ზეით აღამაღლებს, ის პატივსცემს იმას. ხოლო რადგან კაცზედ მაღალი მარტო ღმერთი არის, მაშ აბა კაცს სხვა რიგად არ შეუძლიან აღმაღლება, თუ არ მხოლოდ ღვთისადმი აღმაღლებითა: და ესრედ კაცისთვის პატივი და პატიოსნება მდგომარეობენ ღვთისადმი შეწირვაში თუ თავისი თავისა, თუ თავისი საქმეებისა და თუ მთელი თავისი ცხოვრებისა.

თავი ბ.

ზნეობითი გულმისნობისა ანუ სვინიდისისათვის, —
კეთილისა და ბოროტის გარჩევისათვის, —
თანამდებობისა და სათნოებისათვის.

გულმისნობისათვის: გულმისნობა, როგორ-

ცა ვსთქვით, შინაგან მგრძნობელობაზედ დამყარებუ-ლია და საზოგადოდ რომ ავიღოთ, იმ რაზის ცოდ-ნა არის ეს, რაც ჩვენშივე მოხდება [illegible].

ხოლო ზნეობითი გულმისნობა [illegible]-ის ის შინაგანი გრძნობა, რომლითაც კაცი თავისთავს უმოწმებს ნაქმნარი საქმის კეთილობასა ანუ ბოროტ-ობასა. ეს ერთი სჯა არის, რომლითაც ვსცნობთ რომ ეს ანუ ის საქმე კეთილია ანუ თუ ბოროტი, და ამ შემძ-ლებელობას ზნეობაში საკუთარის სახელით სვინდისს ვეტყვით.

მაშ სვინდისი. ა: გვიბრძანებს, დაგვიშლის და ანუ მიგვიშვებს. ბ: გვიმოწმებს. გ: დაგვაბეზღებს გაგვა-მტყუნებს, და ანუ გვაქებს. — გვიბრძანებს, დაგვიშლის ანუ მიგვიშვებს საქმეზედ, მაშინ როდესაც უწინარეს საქმის შესრულებისა განგვიცხადებს მას კეთილ საქმედ ან ბოროტად და ანუ თავით თვისით განურჩევლად. — გვიმოწმებს როცა საქმის შემდგომ სცნობს მარტივად რომ ესა და ეს საქმე იქმნა თვინიერ მისი კეთილობის და ანუ სიბოროტის დამტკიცებისა. — დაგვაბეზღებს და-აყვედრებს და ანუ აქებს, როცა საქმე შესრულდება, და გარდასჭრის კეთილი იყო ანუ თუ ბოროტი ის საქმე.

ზნეობითს გულ-მისნობასთან მოსდევს ზნეობითი გრძნობა, რომელიც სხვა არა ფერი არის თუ არ მხო-ლოდ კმაყოფილება ანუ შეწუხება რომელთაც იგრძ-ნობს კაცი კეთილის ანუ ბოროტის მოქმედების შემდ-გომ. ეს გრძნობა წარმოსდგება გულ-მისნობისაგან ანუ უკეთესად რომ ვსთქვათ ზნეობითი სჯისაგან, რო-მელსაც წარმოსთქვამს გულ-მისნობა ერთი საქმის კე-თილობაზე ანუ სიბოროტეზედ.

ხოლო სვინდისის ჩხვლეტად ითქმის ის შემაწუხე-ბელი გრძნობა რომელსაც ვჰგრძნობთ ბოროტ მოქ-

მედეგის შემდგომ.

ბ. გარჩეულობა კეთილისა და ბოროტისა [illegible] ის არის რაც შესაბამი და შესაფერია, [illegible] ის რაც შეუსაბამო და შეუფერებელია. — მხოლოდი უადრესი და განუზომელი კეთილი არის, რომელიც ყოვლითურთ და ყოველთა შესაბამების: და არა ვითარნაირად არ შეიძლება რომ არ შეეფეროს. ეს კეთილი მარტივად აბსტრაქტიონ ანუ გონებით შესატყობი ოდ არ არის, და არც შეიძლება იყოს; არამედ რეალად ანუ საქმითი რამ არის და მყოფობს, ესე იგი არსებობს ეს უზომო არსი, რომელიც არის ღმერთი. როდესაც ეს ესრედ არის, მაშ ყოველი რაც რომ მიიმართების ღმერთთან, მითვე მიიმართვის კეთილისაკენ; ეს თანვე შესაფერი არის, და ამისთვის თვით კეთილიც ესევე არის; ხოლო ამის წინააღმდეგად ის რაც განაშორებს ღვთისაგან, განაშორებს კეთილისაგანაც, და ამისთვის ბოროტიც ის არის.

ესე ვითარი არის, მაშასადამე, გარჩეულობა კეთილისა და ბოროტისა: რომ ყოველი იგი რაც მიიმართვის მხოლოდი და ერთად ერთი უმწვერვალესი კეთილისადმი, რომელ არს ღმერთი, ის არის კეთილი; ხოლო ყოველი იგი რაც განჰყრის ღვთისაგან რომელიც არს მხოლოდი და ერთად ერთი უმწვერვალესი კეთილი, ის არის ბოროტი. — კეთილისა და ბოროტის გარჩეულება მტკიცდება გვალად შინაგანის და საზოგადო მგრძნობელობის ანუ მცნობელობისაგან.

ა. შინაგანი მგრძნობელობისაგან: ყოველმა კაცმან იცის რომ არიან კეთილი საქმეები, და ბოროტი საქმეები; ზოგნი იმნაირი საქმეები არიან რომლების ქმნასაც განსჯა უბრძანებს და ზოგნიცა რომელთაც დაუშლის. საკმაოა რომ სვინიდისის მოწმობას შევკითხოთ, რომე-

ლიც უწინარეს თუ შემდგომ რომელიმე საქმისა, არ დასცხრება არაოდეს იმ საქმის ზნეობითი კეთილობისა თუ სიბოროტის შეტყობინებისაგან. [illegible] სი-ნიდისის ხმას შეურაცხყოფს, იგი [illegible]-ლადებას ველარ გადურჩება.

ბ. საზოგადო მგრძნობელობისაგან: ყოველს ტომში ჲ ყოველს დროში ზოგი საქმეები დამყვალიანებულად ჲ კეთილად შერაცხილნი ყოფილან ჲ არიან, ჲ ზოგნიცა ბოროტად ჲ დაშლილად: პირველები არიან როგორც კეთილი საქმენი, მაგალითად: ღვთის-მსახურება, მშობელთ პატივისცემა, შემწეობა საწყალებისა, ჲ სხ. ჲ მეორენი ყოფილან ჲ არიან ბოროტი საქმენი, მაგ. გმობა, კაცისკვლა, უწმიდურობა, მპარავობა, სიცრუე, ჲ სხ. — აწ ესე ვითარი საქვეყნო თანხმობაც კაცთა შორის მხოლოდი ჲ საკმაო მიზეზი ჲ განცხადება გინა სიმტკიცე არის ჭეშმარიტებისა. მაშ გარჩეულობა კეთილისა ჲ ბოროტს შუა რეალად ცხადი რამ არის.

გ. მოვალეობისა ჲ სათნოებისათვის: მოვალეობა ის არის რის ქმნაზედაც რომ განსჯისაგან დავალიანებულნი ვართ (აგადემაა), გინა არის მოვალეობა (ვალდებულობა) რომელიმე საქმების შესრულებისა ჲ რომელიმე საქმების დატოვებისა: ვალდებულება მოქმედებისა ასე ანუ ისე, ვალდებულობა კეთილ მოქმედებისა, ჲ სულ ბოლოს ყოველი ჩვენის საქმის მოლებისა იმ ყოვლად მაღალი კეთილისადმი რომელიც არის ღმერთი, ჲ არა ქმნისა სრულიად იმ რამებისა რომელნიც განგვაშორებენ ჩვენ ღვთისაგან.

ხოლო სათნოება არის ჩვეულობა ვალდებულობის აღსრულებისა ჲ ბუნებითი ანუ შეძენებული რამე გამზადებულობა, რომელიც გვამოქმედებინებს შეგონებისაებრ განსჯისა: ანუ თუ ვსთქვათ «არის სულის მტ-

«კიცე ჲ შეურყეველი განმზადებულობა, რომელიც გვა-
«წვევს ჩვენ კეთილის ქმნაზედ ჲ ბოროტისაგან მოშ-
«ორებაზედ» (აკადემია).

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

თავი გ.

მერითი გინა ღირსეულება, დე მერითი გინა უღირსეულება, პატიჟი ჲ სასყიდელი, ზნეობის გამკვეთილობის დამტკიცება, კაცის ოხჭანი ჲ საბოლოოვო.

ა. ღირსეულებათა ჲ უღირსეულობათათვის. ნაყოფი გინა ღირსეულება არის სიმართლე რომელიც თვითეულ კაცს აქვს კეთილის მიღებისა, იმ თავისი მოქმედებული კეთილის სამაგიეროდ.

ხოლო ამის წინააღმდეგად უნაყოფობა გინა უღირსეულობა არის სიმართლე შეფისა, მისაგებელად ბოროტისა სამაგიეროდ კაცის მოქმედებული ბრალისა ე. ი. დასასჯელად. ბევრჯერ ნაყოფის გინა ღირსეულობის თქმით ორი აზრი ერთად აიღება, ჲ მაშინ არის «როდესაც ღირს შეიქმს ეს ვინმე სასყიდლისას ანუ პატიჟისას.» (აკადემია.) ბ. პატიჟთა ჲ ჯილდოთა გინა სასყიდელთათვის. ჯილდო გინა სასყიდელი არის ის კეთილი, რომელიც ღირსად მიეცემა ვინმეს თვისგან ქმნილი კეთილი საქმების სამაგიეროდ.

ხოლო პატიჟი არის ის ბოროტი გინა ის რისხვა, რომელიც ღირსად მიეცემა ვინმეს თავისგან მოქმედებული ბოროტი საქმეების სამაგიეროდ. გ. ზნეობის გამკვეთილობის დამტკიცება (აფქსიონობა) ის არის, რაც სჯულის გინა კანონის დამცველობას დაანებჯითებს, ჲ ეს სხვა არა-

ფერია, თუ არ სასყიდელი ანუ პატიჟი რისაც ღირსი შეიქმნება კაცი კანონის (სჯულის) დაცვითა ანუ გარდასვალობითა.

ზნეობითი სჯული იხოულობს [illegible] (სანქციონ). რადგან ერთი სჯული რომელიც მიიღე და შეაწუხებელია; ვინ თავს იდებს მის დაცვასა? უკეთუ მტკიცედ და უშიშრად არ იყოს კეთილის მიღებისათვის რომელმან სამაგიერო გარდაუხადოს გინა უპასუხოს მაინც შეწუხებას და სარჯელსა მას, რომელსაც იხოულობს სჯული თავისი დაცვისათვის? და ვინ შეუშინდება სჯულის გატეხასა თუ არ მოელოდეს იმ გარდასვალობის თანასწორ პატიჟსა, და მაინც იმ პატიჟსა რასაც ემუქრება და საზღვრავს სჯული.

რა არის ეს სამაგიერო დამტკიცება (სანქციონ)? ეს სხვა არა არის რა, თუ არ მხოლოდ სააქაოს ცხოვრების მერმედ საიქიოს ცხოვრებაში საუკუნო ნეტარების ანუ უბედურების მიღება და ქონვა.

კაცის საბოლოვო. კაცის აღსასრულის გინა საბოლოვოს თქმით გვესმის ის ოხჭანი რომელიც მოელის კაცსა, და მომავალად უნდა ჰქონდეს ის ბოლო, რისთვისაც სცხოვრობს იგი, და ის განგება რაც ღმერთს ჰქონია მისი დაბადების დროს.

კაცს რამე საბოლოვო აქვს? დიაღ აქვს უეჭველად, ღმერთი ყოვლად მაღალი სიბრძნე რომ არის, არ შეუძლია ჰქმნას რამე თვინიერ რაიმე ოხჭანისა გინა მიზნის ქონვისა, მაშ არ შეეძლო მას რომ კაცი არაფერისთვის გაეჩინა, არამედ საბოლოვო რამე აზრი დაიდვა ფიქრში ღმერთმა, კაცისადმი მინიჭებული შეძლებების შესაფერად, რომლითაც შეამკო იგი.

რომელია ეს საბოლოვო? შეგვიძლია შევიტყოთ იმავე კაცის ბუნების და იმისი საკუთარი შეძლებულობა-

ების წარმოდგენით. — კაცი ამ ქვეყნის სხვა ყოველი არსისაგან გარჩეულია ⴃ იმაითზედ გარდამეტებულია ორ-ის შემძლებელობითა, რომელნიც არიან შემტყობელობა ⴃ მნებელობა. — შემტყობელობას შეუძლიან სცნას განუზომელი ⴃ საუკუნო ჭეშმარიტი. — და მნებელობას შეუძლიან ინებოს განუზომელი ⴃ საუკუნო კეთილი. — მაშ გაუცნობელად ⴃ დაუმშვენებლად განუზომელისა ⴃ საუკუნოჲსა, არ შეუძლიან კაცს იყოს სრული ⴃ ბედნიერი, იგოდენად რაოდენათაც თავისი ბუნება მოითხოვს. — აწ რადგან მხოლოდ ღმერთი არის ჭეშმარიტი, განუზომელი კეთილი ⴃ საუკუნო, მაშა სადამე კაცი დაბადებულია ⴃ სცხოვრებს საცნობელად ⴃ შესაყვარებლად ღვთისა. აჰა ეს არის აღსასრული ⴃ საბოლოვო კაცისა; ამისგან იცნობება უკვდავებაცა სულისა.

თ ა ვ ი დ.

სულის უკვდავებისათვის.

სულის უკვდავება. სული არის ის დასაწყისი რომელი სცნობს ⴃ რომელსაც ჰნებავს ჩვენში. — უკვდავება ის თვისება არის რომლით სულს არ შეუძლიან მოკლება მყოფობისა ⴃ ცხოვრებისაგან. მაშ სულს, რომელიც ჩვენში სცნობს ⴃ ნებავს, არ შეუძლიან დასცხრეს მყოფობისა ⴃ ცხოვრებისაგან. — ამის დამტკიცებანი არიან ა: იმავე სულის ბუნება. ბ: იმისი საბოლოვო გინა ოხჭანი.

ა. იმავე სულის ბუნება: სული არის უნივთო, ესე იგი მარტივი ⴃ მომქმედი; აწ რაც მარტივი არის, არ შეუძლიან დასცხრეს მყოფობისაგან, ⴃ რაც მომქმედია არ შეუძლიან დაცხრომა ცხოვრებისაგან.

ა. რადგან მარტივი არის, არ შეიძლება რომ წარხდე-ეს და გაფუჭდეს იგი; და როგორ შეიძლება წახდეს? ა. თუ განხრწნითა და ნაწილების დაშლითა? [illegible] ნაწი-ლები იმასა· ბ. თუ გაფუჭებითა გა[illegible] დაქცევითა? მაგრამ ვინ უნდა გაარარაოს და გააფუჭოს ისა? დაბადებულმა თუ დამბადებელმა? — დაბადებულს არ შეუძლია, რადგან დაბადებულების ყოველი მოსაქმურობა სხვა არა არის რა, გარდა მხოლოდ ნივთიერთ არსთა მოძრაობა; ხოლო სულიერ არსთა მოძრაობის გარდა აქვსთ თანვე მცნობელობა და ნება. — მოძრაობა მხოლოდ ადგილიდგან ადგილზედ გარდაყვანებს და არ დაარღვევს მოძრაობის მიმღე არსსა. — მცნობელობას და ნებას, არავითარი ნაყოფი გინა გამკვეთილობა აქვსთ მცნობელი და მნებელი პირის გარედ, რადგან ესენი მომქმედშივე დამშთენი საქმენი არიან. — დაბადებული სულები მე მიცნობდნენ არ მიცნობდნენ, ჩემზედ ფიქრობდნენ თუ დავიწყებული ვყავდე, ვუყვარდე თუ ვძულდე, ჩემს მყოფობას არა მოემატება რა და არცარა დააკლდება.

უეჭველია რომ გამჩენს შეუძლია არა რაად გარდაქცევა და გაფუჭება მარტივის არსისა: მაგრამ ჩვენ ცოტა ხნის შემდგომ გაჩვენებთ რომ ღმერთი არათდეს არ გაარარაავებს კაცებრივს სულსა. გაჩვენეთ რომ დაბადებულს ძალასა არ შეუძლია განშიშვლება სულისა თავისი მყოფობისაგან. — ახლა ვნახოთ თუ სულს შეუძლია თავისი სიცოცხლის დაკარგვა.

ბ. სულის სიცოცხლე ანუ მოსაქმურობა უმთავრესად ჰგიებს ცნობასა და ნებასა შინა. აწ სულის სიცოცხლის მოსასპობლად, ან უნდა აიხვნას მისგან შეძლება იგი ცნობისა და ნებისა, და ან უნდა განშორდეს სული ყოველი შესატყობი საგნები-

საგან.

გარნა ა. შემძლებელობა მცნობელობისა და მნებე-ლობისა გ. ი შემტყობელობა და მნებელობა, არ არიან სულის ნაწილები, რომ შეეძლოთ მისგან განყოფა მათი, არამედ მისი არსების მოუცილებრივად განუყო-ფელნი თვისებანი არიან. მაშ როცა არ შეიძლიან გა-ფუჭება სულისა, არცაღა შეიძლიან მისი ცნობისა და ნების ძალის მოსპობა.

ბ. მაინც შეიძლება რომ სულსა არაფერი საგანი ჰქონოდა საცნობი და სანებებელი, მაშინ თავის შემ-ტყობელობასა და მნებელობასა რომ ვეღარ მოიხმარ-ებდა, მკვდრობის მდგომარეობაში იქმნებოდა. მაგ-რამ, თუ გინდ რომ სული ყოველი დაბადებული სა-გნებისაგანაც განშორდეს, მუდამ და ყოველს ადგილს მრჩობლი საგნები კიდევ დაუშთება მას საცნობელად და სანებებლად: რომელიც არის თვისი თავი და ღმერთი. — ა. თავისი თავი: რადგან სული მარტივი არის, თა-ვის მარტივობის ძალით არ შეუძლია თავისი თავისა-გან განყრა, არამედ მუდამ თავისი თავისადმი აწ მყოდ არის: მაშ არ მოიძევა არავითარი დაბადებული ძალა რომელს შეეძლოს დაუშალოს მას თავისი თავის მც-ნობელობა და მნებელობა. — ბ. ღმერთი: ღმერთი უსაზღვრო რომ არის, ყოველს ადგილს აწმყოდ არ-ის: ბ. დამბადებელი და მფარველი რომ არის, აწმყოდ მოიპოვების ყოველ დაბადებულ არსებაში; მაშ სულს მუდამ და ყოველს ადგილს შეუძლია იცნას და ინდომოს ღმერთი.

მაშ რადგან ისრე შეძლებილია სული, რომ არ შე-უძლია დაცხრომა მყოფობისა და ცხოვრებისაგან; სადა-მე თავისივე ბუნებით უკვდავია იგი.

ბ. ახლა გვშთება გამოსაძიებლად, ნუ თუ ღმერთს მა-

ინც არ შეუძლიან რომ გააფუჭოს და არა რადგანაც [illegible] იყო?
ბ. მაგაზედ გიპასუხებ რომ ღმერთისა, არ შეუძლიან გაც-ებრივი სულის გაფუჭება და არა რადგანაც [illegible] ეზსასთვის იმ ოხჭანის, რომლისაც [illegible]

სულსა აქვს იდეა და სურვილი განუზომელი და სამუდამო კეთილისა: აწ უკეთუ სული დამცხრალ იყო მყოფობისაგან, ეს იდეა და ეს სურვილი უსარგებლოდ მიცემული იქმნებოდა მისთვის; და სხვა არაფერში გამოადგებოდა მას, თუ არ, რომ მოატყუებდა მას და გასტანჯავდა. — მაშასადამე უკეთუ ღმერთი სულს არა რაზად გარდააქცევდეს, ნაკლებულება მიეწერება გინა მოაკლდება თავის სიბრძნესა, რომელიც უშლის უსარგებლო რამის ქმნას: თავის ჭეშმარიტებისა, რომელიც არ მიუშვებს იმას რომ მოსტყუვდეს და ან მოატყუოს; თავის სახიერებასა, რომელიც უშლის მას რომ არ გასტანჯოს უცოდო დაბადებული ოცნებითის სურვილითა, და უკანასკნელ, მის სიმართლესა, რომელსაც არ შეუძლიან ერთსა და იმავე არა რაოდენობაში შთააგდოს ბოროტი და კეთილი, ისა ვისაც ყოვლის გულითა უძებნია იგი, და ის ვისაც შეურაცხყოფია და დაუტოვებია იგი.

ამ ბოლო დამტკიცებისაგან წარმოსდგება სხვა მეორე რამეცა, რომელიც აიღებს იმ ყამიერი სიკეთეებისა გინა სიხარულისაგან, და სიავეებისა გინა შეწუხებისაგან, რომელნიც საქმის თანასწორედ შეემთხვევათ გინა მოვლენ თუ კეთილთა და თუ ბოროტთა კაცთა ზედა; აწ რადგან ღვთის სიბრძნე, ჭეშმარიტება, სიმართლე და კეთილობა ცხადად მოითხოვენ რომ სამაგიერო მიეცესთ იმათ, და რადგანაც ეს სამაგიერო საქმის არ აღსრულდება, მაშ აბა საიქიოს უნდა აღსრულდეს.

აღსასრულად როგორც კაცნი თანახმა არიან ღვთის მყოფობაზედა, ეგრედვე ყველა თანახმად აღიარებენ სუ-

ლის უკვდავებასა და მომავალს (საიქიოს) ცხოვრებისაცა.

კაცის სულის უკვდავების წინაღმდეგ უმთავრესს წინადადებად მოაქვსნან მოუნანიებელი ცოდვილნის სიკვდილი: რადგან თავის საბოლოოვოს ვერ მოელიან, ამბობენ, მაშ არარაად უნდა გარდაიქცესო. — მაგრამ, ამბობს განსჯა და გონება რომ, არა: არამედ უნდა იყოს, და უნდა იცხოვროს უკუნისამდე ღვთისაგან მოწყვეტილმა, რათა აძნაირობით ძალდატანებულმან იცნას რომ ღმერთია, და მხოლოდი ღმერთია ყოვლად უადრესი და უმწვერვალესი კეთილი.

თავი ე.

გარეუთ-ფასათვის თანამდებობათა გინა მოვალეობათა.

კაცის მოვალეობა სამნაირია: ვითამც, მოვალეობა ღვთისა მიმართ, მოვალეობა თავის თავისა მიმართ, მოვალეობა მოყვასისა გინა თავისი მსგავსისა მიმართ და ცხოველისა მიმართ.

მოვალეობანი ღვთისა მიმართ შემოკრებით შეიცვიან მისსავე სამსახურში. — სამსახური ღვთისა არის ჰატივი იგი, რომელიც უნდა მისცეს კაცმა ღმერთსა, და რომელიც შეიცავს ოთხ უმთავრეს საქმესა და უნდა იყოს იგი შინაგანი, გარეგანი და აშკარაგური.

ეს ოთხი უმთავრესი საქმეები ღვთის სამსახურისა, არიან: ა. თაყვანისცემა, რომლით ვსცნობთ ყოვლად აღმატებულობასა და დიდ მშვენიერებასა ღვთისასა და მის უმწვერვალესს მეუფობელობასა ჩვენზედა. ბ. მადლობის გარდახდა, რომლით მადლობას შევსწირავთ ღმერთს თავის მოცემულ სიკეთეზედ. — გ. თხოვნა მოტევებისა ბრალთა და ცოდვათა, რომელნიც გვი-

მოქმედებისა. — დ. ლოცვა, რომლითა მოვითხოვთ ღვთისაგან იმ შემწეობათა რომელნიც გვეჭიროებიან.

პირველი სამი საქმეების მოვალეობისა დამტკიცება საჭირო არ არის, რადგან თავით თვისით ცხადნი არიან. ხოლო შესახებ ლოცვისა: 1. მისი საჭიროება დამტკიცებულია იმ შედგინებითი გრძნობისა და გამოცდილობისაგან საჭიროებათა ჩვენთა რომელნიც გვაქვს მარადის. 2. ჯეროვნება მისი დამყარებულია სინამდვილესა ზედა ღვთის კეთილობისა და ყოვლის-მპყრობელობისა; ვითამც რადგან ღმერთი ყოვლის შემძლეა, შეუძლია მოცემა იმ ჩვენი სათხოვრისა, და რადგან კეთილია, ჰნებავს შესმენა და მოცემაცა მისი ჩვენთვის, თუ რომ სასარგებლოა ჩვენის სულისათვის სათხოვარი იგი.

ამას არ უწინააღმდეგებს შეუცვლელობა ღვთის წინაგანგებულებისა ანუ ნივთიერ არსთა სჯულებისა. — რადგან ჩემი ლოცვები საუკუნოითგან განცნობილნი არიან ღვთისაგან და ჩემი მეორე თავისუფალი საქმებივით, ჩემი ლოცვაცა შევა ღვთიულ განწყობილებაში (პლან), მაშ ილოცე უშიშრად; რადგან ლოცვა შენი ვერ წაშლის საღმრთო განგებულობის განსაზღვრილების განწყობილებასა, ისე როგორადაც ვერ წაშლიან მას შენი თავისუფლებით ნაქმნარი საქმეები რომელნიც შეადგენენ მრთელ შენ ყოფა ქცევასა. — ხოლო ბუნების სჯულთათვისაც გიპასუხებ, რომ ღმერთს შეუძლია შეისმინოს შენი ლოცვები და ნატრანი თვინიერ ამ სჯულთა დაშლისა, ისე როგორც შენ თვინიერ საქვეყნო სჯულის დარღვევისა, და თან ერთადვე მისი მიყოლითა, საშვალს მოიმოვნი რათა შემწეობა მისცე იმას, ვინც თხოულობს შენგნით მოწყალებას. აწ შენ თუ შეგიძლია ეგრეთ ქმნა, ნუ თუ ღმერთი ვერ შეიძლე-

ების მის ქმნასა! თუმც რომ საჭიროც იყოს [illegible] ერთი წამს ⁊ ერთს წერტილზედ რომელიმე ნივთიერი ძალის ნაყოფისა, მაგალითად ცეცხლისა [illegible] ანუ თვინიერ ნივთიერი ძალის შემწეობისა [illegible] მოყვანა იმნაირი ნაყოფებისა რომელნიც ჩვეულებითად წინ მოდიან ხოლმე იმათგან, მაშინაც ცხადია რომ დამბადებელი უფრო ძლიერია თავისი დაბადებულისაგან, რომელსაც თვინიერ ღვთისა არა შეუძლია რა, ⁊ ღმერთს კი თვინიერ დაბადებულისა შეუძლია, იმ ნაყოფების წინ წარმოყვანა, რაც რომ თვით დაბადებულს მისი შემწეობით წინ წარმოჰყავს; გვალად ყოვლად ადმატებული საქმე ღვთის სამსახურის შესაწირავი არის, რომელთა შევსწირავთ ღმერთსა გრძნობით რამესა საცნობელად მისი უმწვერვალესი მთავრობისა გინა უფლებისა.

ბ. ვითარცა ზეით ვსთქვით ღვთის სამსახური სამნაირია: შინაგანი, გარეგანი ⁊ საქვეყნო ანუ ამხანაგური.

მით ღვთის სამსახური უნდა იყოს ა: შინაგანი, ანუ სულიერი, ვითამც სულისაგან წინ წარმოსული, თვარემ არ იქნება იგი უზაპაკო (სერსერ). მეტადრე რომ ჩვენ უნდა შევსწიროთ ხოლმე ღმერთსა პატივისცემა ჩვენი თუ სულით ⁊ თუ ყოველი მისი შეძლებაებით.

ბ. ღვთის სამსახეური უნდა იყოს გარეგანი ⁊ საგრძნობი: რადგან უნდა შევწიროთ ღმერთსა პატივისცემა როგორადაც ჩვენის სულისათვის, ეგრეთვე ჩვენის ხორცისათვის ⁊ საგრძნობელთათვისაც, რომელნიც მიგვიდა მისგან, მეტადრე ჩვენს ბუნებაშივე არის ეს, რომ სულის საქმეებში თვინიერ საგრძნობლების დახმარებისა, არ შეგვიძლია დიდ ხანს გაძლება ⁊ არ შეგვიძლია დიდ ხანს შევინახოთ ჩვენში ის ზრახვანი ⁊ სურვილნი, რომელნიც აღეგზნებიან ⁊ გადვივდებიან ჩვენში

ფიცხელად. — მაშა სადამე გარეგანი ანუ საზოგადოი ღვთის სამსახურიც ერთი საშუალია, და აგრეთვე ნიშანიც შინაგანი სამსახურისა.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

დ. აღსასრულად ღვთის სამსასახურ[illegible] ამხანაგური გინა სათემო, ე. ი. შეწირული ღვთისადმი ამხანაგობის სახელითა ცხადად, უფროსი ერთი ეკკლესიაში. რადგან თვით ღმერთს გაუჩენივართ ჩვენ ამხანაგური (სოსიალ) მოწყობილობითა და საჭიროებითა: მაშ იგივე ღმერთი არის აჳქსოფნი (თოთორ) ამ ერთობისა რომელიც კაცთა შორის დამყარებულია ამხანაგობის სახელით: ამ ამხანაგური ცხოვრებით უფრო მომეტებულის ქმნა შეგვიძლია, ვირემც მარტოკა ცხოვრებითა; მით ღმერთს უნდა მივაწეროთ ყოველი რაც გართ, რაც გვაქვს და რაც შეგვიძლია, და პატივი უნდა ვსცეთ ღმერთსა ამხანაგობრივი ღვთის სამსახურითა. გარდა ამისა ეს ამხანაგური ღვთის სამსახურიცა, გარეგანი გინა საგრძნობი ღვთის სამსახურივით არის კეთილი, ერთი ნიშანი და შედეგიცა შინაგანისა და სულიერის ღვთის მსახურებისა და საშუალიც მისი შენახვისა.

თავი ვ.

მოვალეობანი თავისთავისა მიმართ. მოყვასისა მიმართ და სახლობისა (ფამილიისა) მიმართ.

მოვალეობა თავის თავისა მიმართ. კაცი სხვა არაფრისთვის გაჩენილა, თუ არ მხოლოდ ღვთის ქებისა, დიდებისა და მისი სამსახურისათვის; მაშ მართებს კაცს პირველად თავის თავისი დაცვა, და მეორედ სრულყოფა გინა განწრთვნელება მისი; კაცი შემდგარია სულითა და ხორცითა, ამისთვის ვალდებულია რომ დაი-

ცვას და სრულ ჰყოს თავისი სული მისი მ[illegible]ითერთ, რომელნიც არიან შემტყობელობა და მნებელობა.

შემტყობელობა დაიცვება და სის[illegible] მო[illegible]ება სწავლითა; მხოლოდ ერთი მეცნ[illegible] საჭირო და ამა მიზეზისათვის დამაკალიანებელიცა, ე. ი. ის სწავლა და ის მეცნიერება რომელიც ასწავლის და აკალიანებს კაცს ღვთის სამსახურსა. — ხოლო სხვა დანაშთი მეორე ნაირი სწავლანი კი არ არიან საჭირონი თუ არ კაცის საკუთარი მდგომარეობის და გარემოებათების შესაფერისად. — მნებელობა დაიცვება და სისრულეში მოვა სათნოებითა (ვერთუ), რომელიც კაცს ერთიანად ღმერთს შესწირავს.

ხორცის სიმრთელე და სისრულეცა ამაში მდგომარეობს უფროსიერთად, რომ ხორცი სულის მორჩილი და ქვემევრდომი იყოს, და მისი მამყოლი ხელსამწყსო და მასთან ერთად იმოქმედოს, და ამასთანვე იყოს მისი სარწმუნო ამხანაგი. — აქედგან შესდგება რომ კაცს სიმართლე არა აქვს ა: თავისი თავი მოსწყვიტოს განსჯისა და თავის უფლობის ხმარებისაგან, რადგან ამითი თავის თავს შეუძლოდ გახდის გინა მოსწყვეტს ღვთის ქებისა, დიდებისა და მისი სამსახურისაგან ბ: ამავე მიზეზის გამო არ შეუძლია თავისი სიცოცხლის მოსპობაც. — მაშა სადამე მთვრალობა, თავისი თავის მოკვლა, და ესრედვე მარტო ბრძოლობა (დუელ), რომლით კაცი უსამართლოდ და უჯერო მიზეზით თავის სიცოცხლეს განსაცდელში მისცემს, არიან მძიმე ცოდვანი, და ამ ნაირ დიდთა სიბოროტეთა ზნეობითი საჯულიც უშლის.

მოვალეობა კაცისა თავის მსგავსთან გინა თავისი მოყვასისა მიმართ არის უფროსი ერთი ეს ორი რამე ე. ი. სიმართლე და სიყვარული. სიმართლის საზოგა-

დო კანონი არის: «ნუ უზამ სხვას იმ საქმეს, რაც არ გინდა რომ სხვამა შენ გიყონ». «და მიეცი ყველას თავისი მსჯელი». — ამისთვის ორნივე [illegible] მცნებანი არან, რომლების პატივისცემას და [illegible] დაცვასა გვიბრძანებს სიმართლე. ა: ესე იგი, დაცვა ცხოვრებისა ღვთის (მეხუთე ბრძანებაში). ბ: პატივი (შეუგინებლობა) ხორცისა, (მეექვსე და მეცხრე ბრძანებაში). გ: მონაგები ანუ თვითოეულის საკუთრებანი (მეშვიდე და მეათე ბრძანებაში). და დ: კეთილი სახელი (მეერვე ბრძანებაში). — ხოლო სიყვარულის მცნება არის ეს «უყავ სხვას ის, რაც გინდა რომ სხვათ შენ გიყონ». — სიყვარულის მცნებათა და მოვალეობათა ეკუთვნიან ეს შემდეგნიც: ე. ი. გულით მიტევება ნაქმნართ უსამართლოებათა, მოწყალება, და ძმური მხილება ანუ მიცემა მოყვასისადმი მოწყალებისა, შემწეობისა და კეთილი წყრთნისა და დარიგებისა მეტადრე მშიერ გლახაკთა ჭმევა და ცოდვილთ ცოდვისაგან მოქცევა.

მოვალეობა მოსახლობისა მიმართ: მოსახლობა (ფამილია) ანუ ოჯახობა შესდგება მშობლებისაგან და შვილებისაგან. — ა. მშობლებს ვალი აქვსთ მისცენ შვილებს ბუნებითი და ზნეობითი აღზრდილობა, და ესრეთვე საზრდო ანუ საჩრო ცხოვრებისათვის ხორცისა თუ სულისა მათისა. მართლიად მშობელს ეკუთვნის თავისი შვილის სისრულეში მოყვანა. ბ. მშობელნი ვალდებულნი არიან ყველაზედ უფრო მომეტებულად აზრში ჩაიდვან, ვითარმედ იმ ნაირად გაზარდონ შვილები, რომ შეეძლოსთ იმათ ღვთის ქება დიდება, მისი მსახურება და თავიანთი სულის ცხონება. და ამ მოვალეობისაგან მხოლოდ მაშინ დასცხრებიან, როცა ყმაწვილი სრულს წლოვანობაში მოვა და შეეძლება თავისი თავის მარტოკად მართვა ღვთის სამსახურში.

ხოლო შვილიც მოვალე არის რომ მიაგოს ჲ მისცეს თავის მშობლებსა პატივისცემა, სიყვარული, მორჩილობა ჲ შემწეობა. — შვილებმა პატივისცემა უნდა მისცენ თავიანთ მშობლებსა როგორც თვისთა დასაწყისთა, ჲ როგორც წარმომადგენელთა ღვთიური დიდმშვენიერებისა.

სიყვარული, უნდა მიაგონ იმ სიკეთისათვის რაც მიუღიათ იმათგან; ე. ი. ცხოვრებისათვის, რომელშიც არიან შეცულნი ყოველნი სიკეთენი, რადგან თვინიერ ცხოვრების არცა ვიქმნებოდით ჩვენ. მორჩილობა უნდა მიაგონ მათ ვითარცა ბუნებით ხელისუფლებს ღვთის წინაგანგებულებისასა; გარნა ეს მორჩილობა უნდა ქვემდებარე იყოს იმ მორჩილობისა, რომელიც გვმართებს ღვთისადმი; მით უკეთუ ამ მორჩილობაებმა ერთმანერთს უწინაღმდეგონ, ამ შემთხვევაში მორჩილობა ღვთისა უმეტრო საჭირო ჲ უმეტრო ვალია, ვიდრემცა კაცისა. მეორედ მორჩილობას საზღვარიც უნდა ჰქონდეს: როცა კაცი წარმოიზრდება ჲ შევა სრულს ჰასაკში, მაშინ კანონით თვითან თავისი საკუთარი რჩევის უფალია, ჲ თავად ეკუთვნის მას თავისუფლებით თავისი თავის მართვა ღვთიური ჲ კაცებრივი კანონების თანახმად ჲ იმათ შესაფერად. ბოლოს მოვა შემწეობა მშობელთა: რადგან ცხოვრებასთან ერთად ყოველისფერი მშობლებისაგან მიგვიღია, ამისთვის ყოვლად სამართლიერია რომ თავიანთი გაჭირვების დროს შევეწიოთ ხოლმე ჩვენც ჩვენს მშობლებს.

დასასრული.

სადიდებლად ღვთისა.

ყოველდღივ სათქმელი ლოცვა.

ღმერთო გამჩენო ცისა და ქვეყნისა [illegible] დამბადე და მომეც მე სიტყვიერი და [illegible]თვის რათა გიცნა, შეგიყვარო და გემსახურო შენ ამ ქვეყანაზედ, და ამით ღირსი გავხდე საუკუნო დიდების დამკვიდრებისა სასუფეველში. თაყვანსა გცემ შენ, და გვედრები მომანიჭე მე წმიდა მადლი და საყვარელი შენი, სიმძულვარე ცოდვისა, გამძლეობა უცოდველ სიცოცხლეში, და სხვა ყოველი სულიერი თუ ხორციელი მოწყალებანი შენნი.

ღმერთო ჩემო, მრწამს მე მტკიცედ რომ ხარ შენ ერთი მხოლოდ ღმერთი სამთა თანასწორთა და განრჩეულთა პირთა (გვამთა) შინა, რომელთა ეწოდებისთ მამა, ძე, და სული წმიდა; და რომ მეორე გვამი ყოვლად წმიდა სამებისა ვითამც ძე, რომელიც არის უფალი ჩვენი იესო ქრისტე, განკაცდა და მოკვდა ჯვარზედ დახსნისა ჩვენისათვის, აღსდგა მკვდრეთით, და ამაღლდა ზეცას. კვალად რომ მიაგებ შენ საუკუნო სასუფევლის დიდებასა იმათ, რომელნიც დაიცვენ ბრძანებათა შენთა მორწმუნებით, და განრისხამ საუკუნო ჯოჯოხეთის სატანჯველებით იმათ, რომელნიც არ დაიცვენ ბრძანებათა შენთა. კვალად მრწამს მე მტკიცედ და ვწყნარულობ ყოველსა ჭეშმარიტებასა მას, რაიც სწამს, და რაისაც ასწავლის წმიდა ეკკლესია, რამეთუ შენ გამოგიცხადებია იგი ყოველი მისთვის, რომელი არ მოატყუებ და არც მოსტყუვდები, რადგან ხარ დაუსრულებელი ჭეშმარიტება. შემეწიე უფალო, და დამიფარე მე დღეს და მარადის ყოველი ცოდვისაგან, ყოველი განსაცდელისაგან სულისა და ხორცისა, და დაუმზადებელი სიკვდილისაგან.

ღმერთო ჩემო, დიდი იმედი მაქვს მე შენგან რომ

ღირსებისათვის ქრისტეს ვნებათა მო[illegible] საქ-ართს მადლსა შენსა, და უმეტეს დავიცვამ მცნებათა შენთა, საუქროსაც სასუფეველის დიდებასა, [illegible]-ვსმს, რამეთუ ხარ შენ ყოვლის-მ[illegible]ნო და ყოვლად მოწყალე.

ღმერთო ჩემო, რამეთუ ხარ შენ განუზომელად კეთილი და საყვარელი, ამისთვის მიყვარხარ შენ ყოვლითა გულითა ჩემითა უფროს ყოვლისა რაჲმისაგან; და რამეთუ მიყვარ ხარ, ამისთვის ვნანობ და ვსწუხვარ ფრიად ყოველს ჩემს ცოდვებზედ შეწყენისა შენისათვის, მძულს იგინი, და ვსდებ მტკიცე პირობასაც ამიერით არღარა ოდეს შეცოდებისასა მადლითა შენითა; მიყვარს მოყვასიცა ჩემი მეგობარი თუ მტერი ვითარცა თავი ჩემი სიყვარულისა შენისათვის. შემიწყალე და მომიტევე მე, უფალო, ყოველნი ცოდვანი ჩემნი.

ყოვლად წმიდაო ღვთის-მშობელო ქალწულო მარიამ, და ყოველნო წმიდანო, ევედრენით მარადის ღმერთსა ცხონებისათვის სულისა ჩემისა, და შემეწიეთ რათა შევიყვარო ღმერთი გულითა, დავიცვა ეგრეთი სიფრთხილით ყოველნი მცნებანი მისნი, ვიდრემდე მნებავდეს ამიერიდგან უფრო დავკარგავ ყოველი ჟამიერი კეთილისა, ვირემდე კიდევ შეწყენა მისი ცოდვითა, და ვემსახურო მას ქრისტიანურა და კეთილი სიცოცხლის გატარებითა, რათა ამ გზით მეღირსოს სიკვდილის მერმედ მოსვლა ზეცას სასუფეველში თქვენთან ერთად საქებლად და სადიდებლად ღვთისა უკუნითი უკუნისმდე, ამინ.

იგივე ლოცვა მოკლედ

მაცხოვარო ჩემო იესო, მრწამს მე მტკიცედ და ვწყნარებლობ ყოველსა მას, რაჲსაც ასწავლის წმიდა ეკ-

გლეხია შენი, რადგან შენ გამოგიცხადებია იგი [illegible] მისთვის. გესავ, და მიყვარ ხარ შენ გულით უფროს ყოვლისა რამისაგან, მი განუსომელო [illegible] გან მიყვარ ხარ, ამისთვის ვნანულობ [illegible] ად ყოველ ჩემს ცოდვებზედ შეწყენისა შენისათვის, მძულს იგინი, და ვსდებ მტკიცე პირობასაც ამიერით არღარა ოდეს შეცოდებისასა და გასწორებისას ყოვლითურთ სიცოცხლისა ჩემისა მადლითა შენითა. შემიწყალე უფალო, და მომანიჭე მოტევება ყოველთა ცოდვათა ჩემთა, წმიდა მადლი და სიყვარული შენი, სიმძულვარე ცოდვისა, გამძლეობა კეთილს ცხოვრებაში, და სხვა ყოველი სულიერი თუ ხორციელი წყალობანი შენნი.

ყოვლად წმიდაო ღვთის-მშობელო, და ყოველნო წმიდანო, ევედრენით ჩემთვის ღმერთსა და შემეწიეთ, რათა დავიცვა მარადის ყოველნი მცნებანი ღვთისანი, ვემსახურო მას კეთილი სიცოცხლის გატრებითა, და ამითი ღირსი გავხდე საიქიოს საუკუნო დიდების დამკვიდრებისა სასუფეველში საქებლად ღვთისა უკუნითი უკუნისამდე. სასოებად ჩემდა მამა, შესავედრებელად ჩემდა ძე, მფარველ ჩემდა სული წმიდა, სამებაო წმიდაო დიდება შენდა.

ფიქრში შესანახი და სახმარი დასაწყისები (პრინციპები).

1. ვინც თავის ვნებებს (ჟინს) არ დაიმონავებს, ვნებები იმას დაიმონავებენ.
2. პირველი მტერი კაცისა თვისივე თავია.
3. შვილი სიფიცხით გაზარდე რომ მოყვრულებ გამოგადგეს.

4. თუ შვილს თავის ნაქმნარს ნაკლებულობაზედ (ურიგობაზედ) გაუცინებ და არ ატირებ, შემდგომში ის შენ გატირებს.

5. პირველი სკოლა ყმაწვილისა [illegible] და პირველნი მასწავლებელნიც მისნი კეთილისა თუ ბოროტისა, მისივე დედ მამანი და მათი ცხოვრების მაგალითნი არიან.

6. ყმაწვილობიდამ მიჩვეული ზნე, კაცს საფლავამდი მიჰყვება.

7. კეთილი თუ ბოროტი ჩვეულება, ბოლოს ბუნებად გარდაიქცევა.

8. ამაოება ამაოებათა და ყოველივე ამაო არს, გარდა ღვთის შეყვარებისა და სამსახურისა მისისა.

9. განვლის სოფელი და გულის-თქმა მისი, ხოლო რომელიც ჰყოფს ნებასა ღვთისასა, ჰგიებს უკუნისამდე.

10. ყველაზე მდიდარი ის არის, ვინც ცოტათი დაკმაყოფილდება.

11. უსამართლობით მონაგებს მუდამ ზიანი მოსდევს.

12. ამისთვის გვაქვს ერთი პირი და ორი ყური, რათა ბევრი მოვისმინოთ და ცოტა ვილაპარაკოთ.

13. კეთილის თქმასა და ქმნას შუა, დაპირებასა და მის შესრულებას შუა, დიდი სიშორეა; ამისთვის არა კმარა კეთილის თქმა, არამედ მისი საქმით შესრულებაც საჭიროა რადგან იგია, რომელიც დააგვირგვინებს კაცს.

14. რას არგებს კაცს უკეთუ მთელი სოფელი შეიძინოს და სული თვისი წარწყმიდოს.

15. ფრიად საჭირო და პირველი საქმე კაცისა არის შეყვარება ღვთისა, და ცხონება თავისი სულისა.

16. მხოლოდ ერთი რამისაგან უნდა გვეშინოდეს, ვითამც, ცოდვისაგან, რომლით შეიწყინებს ღმერთი, და წარწყმდება სული ჩვენი საუკუნოდ.

17. დავჭკვარვამთ რა ცოდვით ღმერთსა, დავჭკვარვამთ მით მით ყოველსავე კეთილსაცა.

18. ამ ქვეყნის სახარულიცა და ჭირიც [illegible]-დებიან, საუკუნოებას კი არა არაოდეს [illegible]

19. უღმერთოდ არ შეიძლება ჭეშმარიტი მშვიდობის და ბედნიერების მოშოვნა.

20. დალუპულია ის კაცი, რომელსაც მომაკვდინებელი ცოდვით, დაკარგული ჰყავს ღმერთი და უღმრთოდ ატარებს თავის ცხოვრებასა.

21. კაცის ცხოვრება ბრძოლაა და მისი გამარჯვების გვირგვინი სასუფეველი.

22. ზარმაცობა დედაა ყოველი შეცდომილებისა.

23. რომელნიც პატივს-სცემენ მშობელთა, პატივ-იცემებიან შვილთა თვისთაგანცა.

24. ვისაც ნასწავლი აქვს მორჩილობა, იგი შეიძლებს ბრძანებასაც.

25. შრომა დედა არის ბედნიერებისა.

26. ფულით ქაღალდის თამაშობა გზა არის საპყრობილეში შესვლისა.

27. რა საქმის ჯეროვნება ზედაც ეჭვნეულობ, განშორდი მას.

28. სისუფთავე დაგვიცავს მრავალ-ნაირი ავათმყოფობისგან და ამასთანავე გაგვხდის მიჩნეულსა და პატივცემულსა სხვათაგან.

39. შრომა, კეთილ შეზავებულობა, და კანონების შენახვა, არიან დამცველნი კაცის პატიოსნებისა.

30. სესხი (ვალი) მსგავსია იმ თოვლსა გუნდისა, რომელი რიერთიც აგორდეს, იმდენად უფრო თოვლს აიკრამს და გადიდდება.

31. საპატიობა ნიშანია კაცის პატიოსნებისა.

32. ყოველ რამეში ნელა გაიარე.

33. ვისაც არ უყვარს ღმერთი, არც ეყვარება მოყვასი, და არცა სხვანი შეიყვარებენ იმას.

34. გამძლეობით დათმენა ამ ქვეყნი[illegible]-ცხისა და უბედურობისა, უფრო დიდ[illegible] გადარჩენა თავისა თვისისა სიმხნით ავაზაკთაგან.

35. შრომა და მუშაობა ღვთისგან დადებული ვალია ყოველი კაცისათვის, და მისგამო არავის შეუძლია თავიდგან აცილება მისი.

36. კაცის კეთილ დღეობა და ბედნიერება თავისი წოდების თანამდებობების შესრულებაში მდგომარეობს.

37. კაცის წარჩინებულობას, და პატიოსნებას გამოაცხადებს მისივე გული.

38. კაცი თავისი პატიოსნებით და კეთილობით სხვებსაც კეთილ დღეობაში შეიყვანს და თავის თავსაცა.

39. ვინც თავისი წოდების თანამდებობას არაოდეს არ მოაკლდება, ის არის უბედნიერესი ყოველთა კაცთაგან.

40. არიან იმისთანა ლაქა კაცნი, რომელნიც ყურად ღებას აქცევენ ხოლმე, კრიტიკის მიცემას, და გაცინ[illegible]ას უღმრთოთა და რეგვენთ კაცთა, და ეგოდნადაც ეშინიათ მათგან, ვიდრე ვერ გაუბედიათ ცხადათ შესრულება ქრისტიანებრივი სარწმუნოების თანამდებობებისა, და ვერცადა ცხოვრების გატარება ეგრედ, როგორც თხოულობს კეთილი ზნეობის კანონი.

41. როგორც ზარმაცობას (ზანტობას) ფეხდა ფეხ მოსდევს გლახაკობა, ეგრეთვე ჭამა-სმაში უზომიერობასაცა სნეულება.

42. ხშირად სტყუვდებიან ისინი, რომელნიც თავიანთ ჭკუაზედ მინდობით, სამართლიერად ჰგონიათ თავიანთგან ნაქმნარი საქმეები.

43. უმადურობა და სიკეთის დაუსწავლელობა არის საძულველი ღვთისა და კაცისაცა.

საძიებელი

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

წინა სიტყვა.

შესავალი

ფილოსოფიის საგანი — მისი სხვა მეცნიერებათა თანა ქონებელი დამოკიდებულობა ჲ — განყოფა მისა. . . . . . 1.

ნაწილი პირველი

ფსიხოლოღია ანუ სულის მეტყველება.

თავი. გვერდი.

ა. ფსიხოლოღიის საქმისა ჲ გულმისნობისა ანუ ცოდნისათვის (ქონსიანს). . . . . 5.

ბ. სულის შემძლებელობისათვის ანუ მგრძნობელობისა, მეტყობელობითი შემძლებელობისა (ფაკულთე ენტელექთუელ), ჲ საქმითობისათვის (აკტივიტე). . . . . .

გ. მგრძნობელობისათვის, ჲ საგრძნობელთა (სან), გაგებისა (სანსასიონ), ჲ გრძნობისათვის (სანტიმან). . . . . 8.

დ. მეტყობელობითი შეძლებისათვის, დაჭვრეტისა ანუ წარმომდგენელობისა (პერსეპსიონ), გულმისნობისა, მხსოვნელობისა, გამოხატულობისა, განმსჯელობისა, ჲ განსჯისა ანუ ჭკუვისათვის. . . . . . . 12.

ე. იდეათათვის საზოგადოდ — მათი დასაწყისი ანუ დაბადება, ჲ ბეჭედი ანუ სახე (ქა-

თავი. გვერდი.

რაქთერ), მათი თავ და პირველნი [illegible] და ჭეშმარიტებანი. . . . . 14.

ვ. მოქმედობითობისათვის, და [illegible] მისი ბეჭდებისა — მოქმედებითობა ნებიერი და თავის ყოფალი — დამტკიცება თავის ყოფლებისა. . . . . 25.

ზ. პიროვნობისა გინა გვამობრივობისათვის, სულის უსხეულობისათვის, სულისა და ხორცის განრჩეულობისა და იმათი ურთიერთთან მიმართობისა და დამოკიდებულობისათვის. 30.

ნაწილი მეორე

ლოღიკა.

ა. ჭეშმარიტებისა, შეცდომილებისა, განცხადებულობისა, (ევიდანს) სინამდვილისა, (სერთითუდ) და დასაჯერებელისათვის (პრობაბლ). 37.

ბ. აჳქსონობა (ოთორითე) კაცობრივის მოწმობისა. . . . . 48.

გ. ნიშნისა და საუბრისათვის, და დამოკიდებულობაზედ მათი ზრახვასთანა. . . . . 54.

დ. პერიოდისათვის. . . . . 56.

ე. მეტოდისა გინა განკარგულებისათვის, გამოწვრილვისა გინა გარჩევისა, და შეერთებისათვის. . . . . 59.

ვ. საზღვრისათვის, განყოფისა და განწყობილობისათვის. . . . . 61.

ზ. მეტოდი გინა განკარგულება მეცნიერების სხვა და სხვა რიგთათვის. . . . . . 64.

თავი.
ჱ. ერთსახეობისათვის (მსგავსობა), გონებით დასკვნისა და გამომდინარეობისა ... გინებისათვის. . . . . .
თ. გონებით ბრძნობელობის წინა-დადებისა ზედა. . . . . 67.
ი. სილოგიზმისათვის. . . . . 72.
ია. კვლავ სილოგიზმისა ზედა. . . . . 75.
იბ. სილოგიზმის ხმარება. . . . . . . 82.
იგ. ბრძენაკობისათვის. . . . . 84.
იდ. ცთომილებათათვის. . . . . 87.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

მესამე ნაწილი

ბუნებითი ღვთის მეტყველება (თეოდისი)

ა. დამტკიცებანი ღვთის-მყოფობისა. . . . 93.
ბ. ღვთის უმთავრესთა თვისებათა გინა სისრულეთათვის. . . . . 97.
გ. დამოუკიდებელნი თვისებანი ღვთისანი, ვითამცა განუზომელობა, და განუსაზღვრებელობა, ერთება, საუკუნოებრიობა, და დაუტევნელობა ღვთისა. . . . . 99.
დ. მიმართობითი (რელატივ) თვისებანი ღვთისანი ა. შინაგანნი. . . . . . . 104.
ე. მიმართობითი თვისებანი ღვთისანი. ბ. საგარეოდ (გარეულნი). . . . . 106.
ვ. წინაგანმგებელობისათვის. (პროვიდენს). 109.

თავი.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

მ ე ო თ ხ ე   ნ ა წ ი ლ ი

ზ ნ ე ო ბ ა .

თავი. გვერდი.

ა. ნაირ ნაირი მიზეზებისათვის ჩუენი საქმეებისა. . . . . 113.

ბ. ზნეობითი გულმისწრობისა ანუ სვინიდისისათვის, — კეთილისა და ბოროტის გარჩევისათვის. — თანამდებობისა და სათნოებისათვის. . . . . 114.

გ. მერითი გონა ღირსეულობა, და მერითი გონა უღირსეულება, ჭაპიცი და სასყიდელი, ზნეობის გამკვეთილობის დამტკიცება, ღვთის ოხჭანი და მისი საბოლოოვო. . . . . . 118.

დ. სულის უკვდავებისათვის. . . . . . 120.

ე. განყოფისათვის თანამდებობათა გონა მოვალეობათა. . . . . 124.

ვ. მოვალეობანი ღვთისა მიმართ, თავის თავისა მიმართ, მოყვასისა მიმართ, და მოსახლობისა მიმართ. . . . . 127.

დამატება. ყოველდღიდ სათქმელი ლოცვა. 129.

იგივე ლოცვა მოკლედ. . . . . . 130.

ფიქრში შესანახი და სახმარი პრინციპები. 131.

ეროვნული
ბიბლიოთეკა